

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2013

Eva Rašková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Čeští legionáři v Rusku a Itálii během první
světové války**

Eva Rašková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

Diplomová práce

**Čeští legionáři v Rusku a Itálii během první
světové války**

Eva Rašková

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za odborné vedení mé práce.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	PŘEDVÁLEČNÉ UDÁLOSTI	7
2.1	Sarajevský atentát	9
2.2	Povaha války	12
3	RAKOUSKO-UHERSKÁ BRANNÁ MOC	15
3.1	Válečné plány	15
3.2	Podoba armády	17
4	ČECHOSLOVÁCI VE VÁLCE	19
4.1	Vyhlášení mobilizace a reakce obyvatel	20
4.2	Zahraniční odboj.....	21
5	ČEŠTÍ A SLOVENŠTÍ LEGIONÁŘI	23
6	LEGIE V RUSKU	26
6.1	Vytvoření dobrovolnických jednotek v Rusku.....	27
6.1.1	Česká družina.....	28
6.1.2	Československý střelecký pluk.....	32
6.1.3	Československá střelecká brigáda.....	33
6.2	Únorová revoluce v Rusku	34
6.3	Kerenského ofenzíva a bitva u Zborova	36
6.3.1	Příprava bitvy.....	37

6.3.2	Průběh bitvy.....	40
6.3.3	Výsledek bitvy.....	42
6.4	Konec ofenzívy a tzv. Tarnopolský ústup	45
6.5	Situace v ruských legiích v letech 1917–1920	46
6.5.1	Boje u Bachmače a Čeljabinský incident	48
6.5.2	Sibiř	51
6.5.3	Ústup legionářů z fronty a návrat do vlasti	53
7	LEGIE V ITÁLII	56
7.1	Česko-italské vztahy a vstup Itálie do války	56
7.2	Krajané v Itálii	59
7.3	„Přeběhlíci“ z rakousko-uherské armády.....	61
7.4	Váleční zajatci a zajatecké tábory v Itálii	62
7.5	Československý dobrovolnický sbor a zajatecký tábor Santa Maria Capua Vetere.....	64
7.5.1	Reakce na bitvu u Zborova v táboře Padula	67
7.6	Jednání představitelů zahraničního odboje v Itálii.....	69
7.6.1	Pracovní sbory.....	71
7.6.2	Průzkumné oddíly.....	73
7.7	Vznik Československého vojska v Itálii	75
7.7.1	Boje na Piavě a Doss Alto.....	77
7.7.2	Ustanovení armádního sboru a transporty do vlasti.....	82
8	VZNIK SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU	86

8.1	Úspěchy zahraničního odboje	87
8.2	Říjen 1918	89
9	ZÁVĚR	91
10	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	94
10.1	Vydané prameny	94
10.2	Literatura	95
10.3	Internetové zdroje	99
11	RESUMÉ	101
12	PŘÍLOHY	103

1 ÚVOD

I přesto, že od vypuknutí první světové války zanedlouho uplyne sto let, jakoby se toto téma zdálo stále aktuální. Právě čeští a slovenští vojáci, kteří se ve válce postavili do boje proti habsburské monarchii, sehráli významnou roli při budování samostatného státu Čechů a Slováků. Problematika první světové války i československých legií se jak v minulosti, tak i dnes těší velké pozornosti, a to zejména českých historiků.

Předložená diplomová práce je rozdělena do několika kapitol. Tři úvodní kapitoly se týkají obecných informací o první světové válce. První se stručně věnuje vytvoření spolkových aliancí na přelomu 19. a 20. století, které se posléze utkaly ve světové válce. Existuje také mnoho předválečných událostí, jež zajisté přispěly k vypuknutí války, zejména se jedná o anexi Bosny a Hercegoviny a Balkánské války. Zmíněno je i několik názorů na povahu válečného konfliktu, jakými jsou totální povaha války, mobilizace ekonomických zdrojů, mobilizace lidských zdrojů, psychologická válka a válečná propaganda a provázanost fronty a zázemí.

Další kapitola analyzuje rakousko-uherskou brannou moc a válečné plány. Z důvodu třech vypracovaných vojenských projektů se jevílo nutným, aby se i branná moc rozčlenila na tři sledy. Nadále je připomenuta podoba armády před samotným vypuknutím války. Třetí kapitola se zmiňuje o vyhlášení mobilizace a reakci obyvatel na ni. Když 28. července 1914 Rakousko-Uhersko vyhlásilo Srbsku válku, společnost na ni nebyla připravena. Již v počátcích války se začaly objevovat tajné skupiny, jež se podílely na odbojové akci proti existenci habsburské monarchie. Kromě domácí odbojové akce se o vznik československého státu zasloužili političtí představitelé v zahraničí, zejména Tomáš Garrigue Masaryk a posléze i Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik.

Cílem práce je nalézt odpověď na to, jaká byla ochota českých a slovenských vojáků, mobilizovaných do císařské armády, bojovat za

monarchii. Tomuto tématu se blíže věnuje kapitola s názvem *Českoslovenští legionáři*.

Těžiště celé diplomové práce spočívá v následujících kapitolách, kterými jsou *Legie v Rusku* a *Legie v Itálii*. V obou případech je postupováno chronologicky a obě hlavní kapitoly jsou děleny do několika podkapitol.

Dobrovolnické jednotky – legie se v průběhu světové války vytvořily ve všech spojeneckých zemích. Prvními státy, kde došlo k zformování legionářských útvarů krátce po vypuknutí konfliktu, byly Francie a Rusko. O něco později se ustanovily i legie italské a srbské. V diplomové práci jsou porovnány pouze ruské a italské legie. Záměrem práce je nalézt odpověď na otázku, jak se činnost legionářů v jednotlivých dohodových státech lišila. Právě na těchto dvou příkladech lze spatřit největší odlišnosti v rámci budování československých legionářských jednotek. U italských legií je mimo jiné v některých případech znatelná i částečná inspirace ruskými dobrovolnickými sbory. Například úspěch legionářů u Zborova měl pozitivní důsledek na formování legií v Itálii. Popřípadě memorandum jednoho z poručíků České družiny o úspěších českých výzvědných oddílů v Rusku, adresované vrchnímu veliteli italské armády, přispělo k ustanovení průzkumných oddílů v Itálii a tím došlo k „přenesení“ praxe z ruské fronty na italskou.

Působení českých a slovenských legionářů v Rusku a Itálii v průběhu světové války patřilo k charakteristickému projevu zahraničního odboje. Československým legiím se prostřednictvím boje podařilo podpořit politické snahy českých a slovenských diplomatů v zahraničí. Hlavním úsilím legionářů bylo přispět k rozpadu Rakouska-Uherska a vzniku samostatného státu Čechů a Slováků. Přes prvotní komplikace spojené s budováním legionářských oddílů zejména v Itálii, se v průběhu několika následujících let staly tyto jednotky, jak v Rusku, tak v Itálii politicky autonomní součástí jejich armád.

Vhodné je zmínit i jejich nelehký uděl. Legionáři, jakožto příslušníci Rakouska-Uherska podléhali rakousko-uherskému právnímu řádu, jenž na ně pohlížel jako na vlastizrádce, kteří pozdvihli za cizí velmoc zbraň proti své „vlasti“. V případě zajetí se tak s nimi zacházelo jako se zločinci a čekala je smrt oběšením pro výstrahu všem ostatním. Přesto se v řadách českých a slovenských vystěhovalců v zahraničí i mezi vojáky mobilizovanými do rakousko-uherské armády, našly desetitisíce dobrovolníků, kteří se rozhodli pro národní svobodu nasadit i vlastní život.

Formování první dobrovolnické jednotky v Rusku započalo již v srpnu 1914. V práci není opomenuta kyjevská přísaha a stejně tak odchod legionářů na frontu v rámci carské armády. Práce se také zabývá jejich průzkumnou a propagandistickou činností mezi rakousko-uherskou armádou s českým mužstvem. Na základě neustálého přílivu dobrovolníků z řad zajatců byla Česká družina v lednu 1916 přetvořena v Československý střelecký pluk a poté v brigádu o dvou plucích. Dále je sledován průběh Kerenského ofenzívy a zejména vystoupení legionářů u Zborova, které sklidilo velký obdiv nejen u ruské veřejnosti, ale i ve světě a přispělo k přihlášení se několika desítek zajatců do Československého dobrovolnického sboru v italském táboře Padula. Podzim 1917 přinesl ustanovení Československého armádního sboru. V rámci ruských legií jsou také připomenuty boj na Bachmači v posledním roce války a Čeljabinský incident. Zároveň jsou přiblíženy poměry českých a slovenských legionářů na Sibiři, kde se svým bojem s bolševickou vládou pokoušeli zadržovat několik milionů německých válečných zajatců, kterým tak bylo zabráněno přesunout se na západní frontu. Kvůli problematické vnitřní situaci Ruska na konci roku 1918 se transporty legií do vlasti protáhly až do roku 1920.

Značné zpoždění v budování dobrovolnického vojska v Itálii oproti Rusku je možné přičítat počáteční neutralitě Itálie. Stěžejní kapitola se věnuje česko-italským vztahům a zejména neznalosti Italů o českém národě. K opožděnému protimonarchistickému odboji v Itálii i nevědomosti o Češích a Slovácích mimo jiné přispěla nepřítomnost

velkých krajaných spolků. Stejně tak počet „přeběhlíků“ na italskou stranu se nemohl rovnat množství desertérů na ruské frontě. Tudiž jsou připomenuta i tato témata. Kromě toho se práce věnuje i válečným zajatcům a stejně tak italským zajateckým táborům, přičemž je blíže představen tábor Santa Maria Capua Vetere, v němž roku 1917 vznikl pololegální spolek Československý dobrovolnický sbor. Během tohoto roku došlo k přemístění zajatců české a slovenské národnosti do zajateckého tábora v Padule. Padulský tábor je prezentován z toho důvodu, aby byla připomenuta reakce místních zajatců na úspěch ruských legionářů v bitvě u Zborova. V práci nejsou opomenuty ani pracovní sbory a průzkumné oddíly působících na italské frontě. Jedna z dalších podkapitol se věnuje ustanovení Československého vojska v Itálii, jež se od června 1918 podílelo na významném boji na řece Piavě a v září u horského masivu Doss Alto. I v případě italských legií je zmíněno téma návratu vojáků do vlasti a jejich dalšího určení, jímž bylo nasazení v boji o Slovensko.

Poslední kapitola se v krátkosti zabývá tématem vzniku československého států na podzim 1918. Vymanění se z vlivu habsburské monarchie bylo hlavním úmyslem představitelů domácího i zahraničního odboje a smyslem boje československých legionářů.

V úvodních kapitolách diplomové práce je využita zejména sekundární literatura. Velkou pozornost si zajisté zaslouží monografie Aleše Skřivana *Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914*, která vznikla na základě odborného studia velkého množství nevydaných pramenů z vídeňského a berlínského archivu. Stejně tak se stala zdrojem informací starší cizojazyčná publikace od Jozséfa Galántaie *Der österreich-ungarische Dualismus 1867–1918*, který se věnuje problému Rakouska-Uherska v období od vytvoření dualismu až po ukončení světové války. Autor v několika kapitolách své práce věnuje pozornost předválečným událostem, zejména anexi Bosny a Hercegoviny. Válečným plánům, povaze světového konfliktu a reakci obyvatel na mobilizaci se v některých

kapitolách své knihy *Češi, české země a velká válka* věnuje Ivan Šedivý, jež však větší pozornost zaměřuje na rozbor událostí v zázemí a také si všímá účasti českých vojáků na válečných operacích. Tato témata pak kombinuje s kapitolami, které přibližují tehdejší společnost, kulturu a hospodářství. Pro pochopení struktury armády habsburské monarchie je důležitá disertační práce mladého rakouského historika Richarda Leina (*Pflichterfüllung oder Hochverrat? Die tschechischen Soldaten Österreich-Ungarns Ersten Weltkrieg*). Toto dílo je významné i v tom ohledu, že se zabývá velmi kontroverzním tématem chování českých vojáků rakousko-uherské armády v první světové válce.

K tématu československých legionářů existuje nepřeborné množství literatury, ať už více či méně obsahově kvalitní. Velkou pozornost si zaslouží obsáhlá monografie od Gerburga Thunig-Nittnera s názvem *Die Tschechoslowakische Legion in Russland. Ihre Geschichte und Bedeutung bei der Entstehung der 1. Tschechoslowakischen Republik*, která se stala podstatným zdrojem informací pro správné pochopení činnosti legionářů v Rusku. Mimo jiné přináší i pohled na to, jaký byl jejich vliv na formování samostatného československého státu. O bitvě u Zborova vyšla velká řada publikací. I přesto, že kniha *Zborov 1917–2007* od Tomáše Jakla obsahuje velmi malé množství autorského textu, je možné ji považovat za jednu z nejpřínosnějších, jelikož obsahuje velké množství výňatků ze vzpomínek pamětníků a obrazové přílohy, jako jsou fotografie, mapy a dokumenty.

Stejně tak je v diplomové práci využito starší literatury. Publikace *Vznik a vývoj československé legie v Itálii* od Jindřicha Kretšního z roku 1928 je dnes již klasickou, přesto stále kvalitní prací, napsanou s použitím nejen českých, ale i zahraničních zdrojů. Velmi cenná je i monografie *S výzvědky od švýcarských ledovců až po moře Adriatické*, kterou vydal Vojtěch Hanzal v roce 1938, a to zejména proto, že se sám autor zúčastnil bojů na italské frontě a knihu se mu podařilo sestavit na základě málo dostupných zdrojů.

Fenomén československých legionářů stejně tak analyzují i mnohé příspěvky ve sbornících (*Živé hodnoty Masarykova Československa*) a studie v odborných časopisech (*Historický obzor*). Podstatným zdrojem informací pro činnost legionářů v Rusku a Itálii jsou paměti, deníky a kroniky. Za velmi zásadní a dosud nepřekonanou lze považovat kroniku československé legie v Itálii *V Boj*, jež velmi detailně shrnuje události týkající se legionářů v letech 1915–1918.

Vznik československého státu se rovněž těší velkého zájmu historiků. Společenskému vývoji českých zemí v rámci habsburské monarchie i československému zahraničnímu odboji, který přispěl ke vzniku samostatného Československa, se ve své publikaci *Politikové a vznik republiky* věnuje Petr Prokš. Stejně tak se stala přínosnou i monografie Antonína Klimka *Říjen 1918*, který ve své práci, s použitím dobového tisku, detailně analyzuje všech jednatřicet říjnových dní, přičemž se zaměřuje zejména na „domácí“ události.

2 PŘEDVÁLEČNÉ UDÁLOSTI

Během posledních let 19. století a na počátku 20. století vznikala soustava mezinárodních smluv a závazků. 7. října roku 1879 německý velvyslanec ve Vídni kníže Reuss a rakousko-uherský ministr zahraničí hrabě Andrassy stvrдили ve Vídni svými podpisy tajnou německo-rakouskou alianci.¹ Tuto dvojspolkovou smlouvu ratifikoval německý císař 16. října a o její existenci byl informován pouze zahraničně politický výbor Spolkové rady. V dohodě, o níž většina současníků neměla nejmenší tušení, se pravilo, že německý a rakouský císař si činí starosti o bezpečnost svých říší a národů.² Německo a Rakousko-Uhersko si přislíbily vzájemnou vojenskou pomoc pro případ napadení jedné ze smluvních stran Ruskem. Při útoku jiné mocnosti se signatáři zavázali, že druhá ze zúčastněných zemí zachová neutralitu a nepodpoří agresora. Státy uzavřely smlouvu na pět let, přičemž po uplynutí léto lhůty se automaticky prodlužovala o další tři roky. Zrod Dvojspolku se stal prvním krokem na cestě k zformování mocenských skupin, které se později střetly ve světové válce.

Na základě společných zájmů došlo 31. května 1882 k podepsání spojenectví Německa, Rakouska-Uherska a Itálie, a to i přes dosud nevyřešené předchozí spory. Trojspolek, jak se od počátku smlouva nazývala, se jevil o mnoho složitější aliancí než přímočarý Dvojspolek. Německý a rakouský císař a italský král se dohodli nevstupovat do žádného seskupení, které by bylo namířeno proti některému ze zbývajících členů aliance.³

Kromě Trojspolku se na přelomu 19. a 20. století dotvořil druhý mocenský blok, označovaný jako Dohoda. Někdy je tato aliance také nazývána Trojdohodou, jelikož se v ní soustřeďovaly tři státy – Velká Británie, Francie a Rusko. Základy Dohody byly položeny v letech 1891–1894, na jejichž konci byla ratifikována vojenská konvence mezi Ruskem

1 HLAVAČKA, M., PEČENKA, M., Trojspolek, Praha 1999, s. 65.

2 Tamtéž, s. 66.

3 SKŘIVAN, A., Evropská politika: 1648–1914, Praha 1999, s. 227.

a Francií (přelom let 1893/1894). Jednalo se o vojensko-politické spojenectví namířené proti Trojspolku, zejména pak Německu. Důvodem uzavření tohoto paktu byl především pocit hrozící izolace, který převládl v Petrohradu poté, co Německo odmítlo po odchodu kancléře Otto von Bismarcka prodloužit Zajišťovací smlouvu s Ruskem z roku 1887. V roce 1904 následovalo uzavření tzv. „Srdečné dohody“ mezi Velkou Británií a Francií o rozdělení sfér vlivu v koloniích. Smlouva Velké Británie s Ruskem o rozdělení sfér vlivu na Středním východě z roku 1907 budování dohodového trojúhelníku dovršila. Na základě této dohody Afghánistán nadále zůstal v britské sféře vlivu, přičemž se Británie zavázala nezasahovat do vnitřních záležitostí země. Obě smluvní strany se také zavázaly respektovat teritoriální integritu Číny a její suverenitu nad Tibetem.

Právo na okupaci Bosny a Hercegoviny získalo Rakousko-Uhersko již na Berlínském kongresu v roce 1878.⁴ K anexi území se monarchie po dlouhou dobu neodvážila, neboť se obávala reakce velmocí. Území totiž formálně patřilo Osmanské říši, ale ovládala je monarchie. Anexi několik desítek let odkládali, nicméně mladoturecká revoluce přiměla Rakousko-Uhersko jednat. Násilné připojení bylo oznámeno dne 6. října roku 1908.⁵ Souhlas k tomuto kroku byl tzv. „zakoupen“ od turecké vlády. Násilné ovládnutí Bosny a Hercegoviny ukončilo formální suverenitu sultána a nastolilo naopak svrchovanost habsburské monarchie. Ta jednala velmi rychle a prakticky bez jakékoli shody s těmi velmocemi, které souhlasily v roce 1878 s předáním území pod správu Rakouska-Uherska.

Mezinárodní krizi vyvolaly také Balkánské války. Balkánské státy rozhodly, že je nutné se postavit proti územním snahám evropských mocností, proto v březnu 1912 uzavřely smlouvu o vzájemné vojenské pomoci Srbsko a Bulharsko, k nimž se později přidaly i Řecko a Černá

⁴ SKŘIVAN, A., Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914, Praha 1996, s. 51.

⁵ GALÁNTAI, J., Der österreich-ungarische Dualismus 1867–1918, Wien 1985, s. 130.

Hora; vznikl tak Balkánský blok.⁶ Jejich spojení se zaměřovalo jak proti Osmanské říši, tak Rakousku-Uhersku. Během podzimu 1912 utrpěli Osmané drtivou porážku ze strany Balkánského bloku. K podpisu mírové smlouvy došlo v Londýně 30. května roku 1913. Vítězové si chtěli rozebrat dřívější turecké území, což bylo pro monarchii nepřijatelné. Nemohla dopustit, aby například Srbsko získalo přístup k Jaderskému moři, popřípadě, aby se Bulharsko usadilo v Černomořských úžinách. Postupně narůstající neklid mezi státy Balkánského bloku zapříčinil na jaře 1913 vypuknutí druhé Balkánské války. Tentokrát stála koalice, posílená ještě o Rumunsko a Osmanskou říši, proti osamocenému Bulharsku.⁷ Měsíc se dařilo Bulharsku vzdorovat, ale 29. července 1913 kapitulovalo. Na základě podpisu Bukurešťského míru 10. srpna, Bulharsko ztratilo velkou část zisků z první balkánské války, ale i mnohá svá stará území.⁸ Střety na Balkáně posílily pozice těch států, které se do války rozhodly vstoupit na straně Dohody – Srbska, Černé Hory a Řecka. S výsledky válek byly nespokojeny Turecko a Bulharsko, které se připojily k Centrálním mocnostem. Jak je vidno, územím Balkánu zmítalo napětí už dlouho předtím, než došlo 28. června 1914 v Sarajevu k atentátu na následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este.⁹

2.1 Sarajevský atentát

Arcivévoda František Ferdinand d'Este byl velitelem praporu a na konci 19. století sloužil v Praze u pěšího pluku číslo 102.¹⁰ Přelomovým okamžikem v jeho životě se stal leden roku 1889, kdy se císařův syn Rudolf zastřelil. Rázem se z arcivévody stal možný budoucí císař a král. Od té doby čekal Ferdinand na okamžik, kdy se stane vladařem habsburské monarchie. Celý jeho život doprovázely neustálé problémy, spojené zejména s jeho sňatkem. Následník trůnu se zamiloval do české hraběnky Žofie Chotkové. Láska k ní však Ferdinandovi přinášela pouze

⁶ NEDOROST, L., Češi v 1. světové válce: Mým národům, Praha 2006, s. 29.

⁷ SKŘIVAN, Evropská politika, s. 250.

⁸ SKŘIVAN, Císařská politika, s. 218.

⁹ NEDOROST, Mým národům, s. 30.

¹⁰ GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este, Praha 1994, s. 7.

potíže a překážky. Dle pragmatické sankce si člen habsburského rodu mohl vzít pouze habsburské arcivévodkyně, či příslušnice královských a knížecích rodů, které panují, nebo v minulosti panovaly.¹¹ I přesto, že Chotkové byli stará šlechta, nepatřili mezi ty, kteří kdy vládli, proto plánované manželství nástupníka trůnu a Žofie by nebylo rovnorodé, nýbrž morganatické. Přes neustálé Ferdinandovo naléhání nakonec císař sňatek povolil, avšak za podmínky, že manželce, ani z manželství pocházejícím dětem, nepřísluší právo na následnictví trůnu.

Postupně si František Ferdinand získal větší politický vliv, přesto však musel vyčkávat, jelikož se císař František Josef I. svého postu nechtěl vzdát. Přišel s mnoha reformními plány, které hodlal uplatnit po svém nástupu na trůn. Byl naprosto jiného temperamentu i povahy než císař a nastalé problémy chtěl řešit. Jeho cílem bylo vybudovat mocné „Velké Rakousko“ s jednotnou správou a armádou, v čele se silným habsburským panovníkem.¹² Tím dal najevo své snahy o odstranění dualismu. V českých zemích však nebyl následník příliš oblíben. Do okruhu jeho nejbližších patřili snad pouze důvěrník hrabě Otakar Czernin, princ Karel Schwarzenberg, hrabě Jaroslav Thun nebo hrabě Jindřich Clam-Martinič.¹³

V průběhu června roku 1914 se František Ferdinand chystal na manévry 15. a 16. sboru, které měly proběhnout v Bosně. To však vzhledem k anexi nebylo příliš bezpečné místo. I přesto, že nástupce trůnu před možným atentátem varovali, rozhodl se se svojí chotí do Bosny odcestovat. O jejich návštěvě informoval tisk a ihned poté se na Balkáně zrodila myšlenka na vraždu Františka Ferdinanda. Tři bosenští Srbové – Gavrilo Princip, Trifko Grabež a Nedalko Čabrinovič,¹⁴ patřící do tajné organizace *Sjednocení nebo smrt*, se rozhodli spáchat atentát. Bosenské manévry probíhaly 26. a 27. června a nic nenaznačovalo možnému nebezpečí. Zbývalo už jen navštívit město Sarajevo. Jízda

¹¹ Tamtéž, s. 10.

¹² Tamtéž, s. 22.

¹³ ŠEDIVÝ, I., Češi, české země a velká válka: 1914–1918, Praha 2001, s. 22.

¹⁴ Tamtéž, s. 33.

hlavním zemským městem se stala pro manželský pár osudnou. Auto projíždělo kolonou mezi obecenstvem a dvěma atentátníky, ti však ve vhodný okamžik nedokázali hodit bomby, ani vystřelit z revolverů. Až třetí atentátník Čabrinovič hodil bombu, která svým výbuchem zranila následující automobil, v němž seděl podplukovník Erich Merizzi.¹⁵ Po návštěvě sarajevské radnice se oba manželé rozhodli navštívit v nemocnici zraněného podplukovníka. Během jízdy do zdejší nemocnice byli následník trůnu i jeho choť zasaženi dvěma ranami z revolveru atentátníka Gavrila Principa. Vévodkyně podlehla svému střelnému zranění do dutiny břišní okamžitě, František Ferdinand zemřel po pár minutách na následky krvácení z krční tepny. Rakve s těly Ferdinanda a Žofie byly převezeny do Vídně, kde se konalo poslední rozloučení. Ani po smrti nedošlo k smazání rodových rozdílů mezi manželé, Žofiinu rakev umístili na podstavci o třicet centimetrů nižším než rakev jejího manžela.

Jen málo z Čechů po smrti Františka Ferdinanda d'Este projevilo skutečnou a upřímnou soustrast. V ulicích Prahy nebyly vidět žádné známky smutku po zesnulém následníkovi. Proslýchalo se, že některým politickým představitelům se dokonce ulehčilo. Právě arcivévoda byl považován za možnou překážku v národnostních snahách českých zemí, zejména pak v oblasti dosažení větších pravomocí a postupného vydělení českého národa z monarchie. Vzpomínali na oznámení arcivévody z roku 1901, kdy napsal: „*Absolutně odmítnout ústupky Čechům! Víme, jak blízko k hrobu jsme naši monarchii přivedli dualismem, který máme, a nyní začínají být Češi druhou, stejně vážnou hrozbou!*“¹⁶

František Ferdinand nevstoupil do povědomí lidí, ani do historie svými činy či významnými díly, nýbrž svou smrtí. Sarajevský atentát, při kterém přišel i se svou manželkou o život, se stal záminkou k rozpoutání války.

¹⁵ Erich Merizzi – pobočník vojenského velitele Bosny generála Potioraka. Tamtéž, s. 34.

¹⁶ Tamtéž, s. 23.

2.2 Povaha války

Jak zmiňují někteří badatelé, konflikt, který vypukl dne 28. července roku 1914, a jenž trval více než čtyři roky, otevřel novou kapitolu v dějinách válek. Je právem označována za konec „dlouhého“ 19. století. Obě válčící strany, Centrální mocnosti i Dohoda, postavily do boje přes 65 milionů vojáků, a ztráty na životech dosáhly hrozivého čísla osm a půl milionů obětí.¹⁷ Pro úplnost je důležité dodat, že po vypuknutí válečného střetu se Itálie rozhodla vyčkat. Vyhlásila neutralitu a v roce 1915 vstoupila do války na straně Dohody, čímž porušila závazky k Centrálním mocnostem. Téhož roku se přidalo k Ústředním mocnostem Bulharsko a roku 1916 vstoupilo do války na straně Dohody Rumunsko. Ještě předtím, během podzimu 1914 vstoupila do konfliktu po boku Centrálních mocností Osmanská říše. Dohoda našla významného spojence v USA, které se do válečných operací zapojily až na jaře roku 1917.

Střet byl veden zbraněmi s mnohem větší ničivou silou, než která byla do té doby známa a získal přívlastek „*totální válka*“.¹⁸ Jednalo se o první válku vedenou za pomoci moderní techniky, jako byly například tanky, letadla a otravné plyny. I přesto, že způsobila takové utrpení a strádání, na straně druhé znamenala nové uspořádání Evropy a světa. Válka se stala příčinou rozpadu nejen habsburské monarchie, ale i dalších územních změn, zejména v Německu a Rusku. Některým národům se tak konečně dostalo vytoužené svobody. Pro Čechy a Slováky měla válka velký význam, a to zejména z toho důvodu, že došlo ke vzniku jejich samostatného útvaru.

Existuje několik pohledů na to, jak tento válečný konflikt vysvětlit. Názorem mladočeského vůdce Karla Kramáře bylo, že „*válka je bojem mezi Germány a Slovanstvem*“.¹⁹ Jiný názor zastával T. G. Masaryk, který vykládal válku jako „*střet dvou soupeřících bloků*“.²⁰ Významný

¹⁷ KŘEN, J., *Dvě století střední Evropy*, Praha 2006, s. 323.

¹⁸ GALÁNTAI, s. 142.

¹⁹ HLAVÁČ, M., *Čeští mafiáni*, Karviná 2008, s. 35.

²⁰ ŠEDIVÝ, s. 12

český historik Jaroslav Goll se poněkud nepřesně domníval, že „*válka je kombinací nesnášenlivosti rasové a náboženské*“.²¹

Postupem času vzniklo několik názorů na povahu světové války. Do popředí stále více vstupovala výše zmiňovaná totální povaha konfliktu, jež měla několik rysů, jako například mobilizace lidských zdrojů. Ve válčících armádách bojovalo mnoho milionů odvedených vojáků, v zázemí na jejich místa musely být dosazeny ženy, ale i děti. Hlavní oporu armád tvořili ti, kteří dokázali kvalifikovaně obsluhovat složitou vojenskou techniku.

Za další rys totální povahy války lze považovat mobilizaci ekonomických zdrojů. V této souvislosti za zmínku stojí přechod na předem promyšlené a naplánované válečné hospodářství. Vše se snažili podřídit jedinému cíli, a to vítězství ve válce. Zejména na hlavní průmyslové podniky dohlížela armáda. Velmi důležité bylo zavedení systému aprovizací, neboli zásobování, čímž se garantovaly alespoň základní životní potřeby pro obyvatelstvo. Jednotlivé státy se pokoušely dosáhnout nejen bezchybné efektivity vlastní ekonomiky, ale existovala zde i snaha oslabit hospodářství soupeřů. Při hospodářských konfliktech pak využívaly postupů a taktik známých již z předchozích střetů – hospodářská blokáda a následné obsazení získaného území, ke kterému zajisté posloužily nadále se zlepšující technické prostředky, jako například železnice, ponorky nebo lodě.²²

Jednou z dalších metod bylo vyčerpání ekonomických zdrojů nepřítele. Též ideologickou válku a válečnou propagandu je možné řadit mezi totální povahy války. Zde hlavní účel spočíval v síle podlomit vůli obyvatelstva nepřátelských států vést válku. V rámci ideologické války vyšly vítězně západní Spojenci, a to díky atraktivnosti myšlenek Woodrowa Wilsona, amerického prezidenta. Válečná propaganda, kterou je myšlena například letáková válka na frontě, dosáhla své pravé podoby

²¹ Tamtéž, s. 12.

²² Tamtéž, s. 14.

až v pozdějších letech konfliktu. Stejně tak i psychologická válka se stala dalším rysem. Ta souvisela se snahou vést válku všemi možnými prostředky, kam se řadí např. „*letecké bombardování měst, plynové útoky, ponorková válka, partyzánské boje, masové začleňování cizích státních příslušníků do vlastní armády (legie) apod.*“²³

Také existovala provázanost fronty a zázemí, což bylo velmi důležité propojení, jelikož ani jedna položka nemohla existovat bez té druhé. Válečné události v nemalé míře měly vliv na zázemí, zejména potraviny, které státy odesílaly přednostně na bojiště, pak chyběly v zemi samotné. To mělo zajisté neblahý vliv na růst cen. I ten, kdo nebojoval, jako by se ho válka bezprostředně týkala.

²³ Tamtéž, s. 15.

3 RAKOUSKO-UHERSKÁ BRANNÁ MOC

Když se krátce po atentátu na Františka Ferdinanda d'Este začalo připravovat chystané ultimátum Srbsku, stále ještě mezi rakousko-uherskou elitou panovala představa, že při správném diplomatickém naplánování se podaří válečný konflikt lokalizovat. Na několik týdnů však uvízlo připravování akce na mrtvém bodě, což pravděpodobně mělo za následek jeho globalizaci. I přesto, že se ve všech evropských kabinetech již několik týdnů spekovalo a veřejně hovořilo o možném válečném střetnutí, veřejnost se prozatím dařilo udržet v poklidu. Poměrně vstřícná srbská odpověď byla pro monarchii nedostačující, a proto se válka stala neodvratnou. Postupně se začaly utvářet případné rakousko-uherské válečné nástupové plány. Kvůli ne příliš vhodnému geografickému umístění monarchie i nadále se zhoršujícím mezinárodním pozicím, bylo ze strategických důvodů zapotřebí zformovat více plánů.

3.1 Válečné plány

Rakousko-uherský válečný plán a mobilizační systém před první světovou válkou vycházel ze třech možných alternativ.²⁴ Počítalo se s možnou válkou proti Srbsku, respektive Srbsku a Černé Hoře, v tomto případě se jednalo o tzv. „Fall B“. Nadále se považovalo za důležité vypracovat tzv. „Fall R“ pro případ, že by propukl válečný konflikt s Ruskem. V případě kombinace dvou předchozích alternativ, kdyby rakousko-uherské ozbrojené síly za podpory Německa, museli současně vzdorovat Srbsku, Černé Hoře a Rusku, byl vytvořen plán „B-R“. V plánech generálního štábu pak figuroval ještě „Fall I“ pro eventuální válku s Itálií.

Pro správnou funkčnost připravovaných válečných nástupových plánů bylo nadále nutné, aby se rakousko-uherská branná moc, rozčlenila též na tři sledy.²⁵ Jednalo se o sled A, který byl vytvořený na základě

²⁴ DANGL, V., Pod zástavou císaře a krále, Bratislava 2009, s. 200.

²⁵ ŠEDIVÝ, s. 29.

všeobecné mobilizace. Shromáždilo se v něm 3/5 celkových sil a počítalo se s ním k nástupu proti Rusku, v případě války s Itálií pak měl být použit proti ní. Dále sledy B a MGB (tzv. Minimalgruppe Balkan), které byly povolány částečnou mobilizací a tvořily necelé 2/5 všech sil. Zajišťovací funkci ze strany Balkánu měl sled MGB, který měl zabránit srbské a černohorské ofenzivě. V případě lokální války proti Srbsku a Černé Hoře, se vyžadovala přítomnost sledu B na jihu, kdyby došlo ke konfliktu s Ruskem či souběžnému střetnutí s Ruskem a Srbskem zároveň, byla žádána jeho přítomnost na severu. Tento sled samotný tvořil více jak 1/5 ozbrojených sil monarchie a měl posílit sled A, nebo sled MGB, podle nastalé situace.²⁶

Válečné plány však již v zárodcích vykazovaly několik slabín. Nedostatečné propracování těchto úvah se ukázalo záhy. Došlo k následující situaci: *„Rozhodnutí mobilizovat částečně uvedlo do pohybu sled B a to jižním směrem, ale vzápětí se ukázalo, že Rusko nezůstane stranou konfliktu, nastala tedy nutná potřeba přesunout tento sled na sever“.*²⁷ Největším nedostatkem bylo, že se velmi dlouho věřilo v možnost zadržení Ruska mimo válečný konflikt, nebo alespoň do té doby, než se podaří rakousko-uherské armádě dosáhnout vítězství na srbské frontě. Rychlá porážka Srbska se však nekonala. Problémy také vyvstaly se změnou mobilizace z částečné na úplnou. Mimo to byla ze strany generálních štábů v zásadě velmi podceněna vojenská připravenost Ruska. Také se chybně kalkulovalo s možností, že v případě rychlé porážky Srbska centrální mocnosti přinutí Rumunsko a Bulharskou vstoupit do války právě na jejich straně.²⁸ Velmi brzy se na jihu rakousko-uherské síly dostaly do defenzivy a původně očekávaná úspěšná ofenziva skončila naprostým fiaskem. Stejně tak neúspěchy německé armády na západní frontě v prvních měsících války poukázaly na chybné kalkulace obou spojenců. Poté, co ztroskotaly veškeré spojenecké plány

²⁶ DANGL, s. 202.

²⁷ ŠEDIVÝ, s. 29.

²⁸ DANGL, s. 204.

na rychlé vítězství ve válce, nastal přechod k zdlouhavému a vyčerpávajícímu střetu, který si vyžádal miliony lidských obětí.²⁹

3.2 Podoba armády

Vojenské síly habsburské monarchie se v létě roku 1914 skládaly z pěti navzájem nezávislých složek: společné císařské a královské armády, dvou zemských domobran (Landsturm) a dvou zeměbran (Landwehr), a to uherské královské zeměbrany a císařsko-královské zeměbrany. Toto dělení se tzv. „navracelo“ k rakousko-uherskému vyrovnání z roku 1867, kdy oběma polovinám říše poskytli právo, vedle stávající císařské a královské armády, zřídit vlastní vojenské síly.³⁰ Zatímco společná armáda byla podřízena ministerstvu války, které dohlíželo na její financování, územní armády obou polovin říše musely být spravovány samostatně. Domobranu zřizovali odděleně pro obě části říše roku 1886 a zahrnovala veškeré bojeschopné mužské obyvatelstvo ve věku od 19 do 42 let a také vysloužilce. Existovala domobranecká povinnost, která nabývala platnosti jen v případě válečného střetu, kdy byli všichni domobrancí nuceni uposlechnout výzvu k nástupu služby.³¹ Zeměbrany byly prakticky rovnocenné se společným vojskem. Řadili sem bojeschopné brance, kteří již převyšovali počet určený pro společnou armádu, a válečné námořnictvo, včetně náhradní zálohy.³²

Rakousko-uherská branná moc před válkou byla tvořena 102 pěšími pluky, 4 bosenskohercegovinskými pluky, 4 pluky tyrolských a královských myslivců, 26 praporek polních myslivců, 1 praporem bosenskohercegovinských polních myslivců, 37 pěšími pluky Landwehru, 32 pěšími pluky honvédů, 3 pluky zemských střelců, 15 dragounskými pluky, 16 husarskými pluky a 6 hulánskými pluky.³³ Monarchie se

²⁹ Tamtéž, s. 212.

³⁰ LEIN, R., *Pflichterfüllung oder Hochverrat? Die tschechischen Soldaten Österreich-Ungarns im Ersten Weltkrieg*, Wien 2011, s. 39.

³¹ NEDOROST, *Mým národům*, s. 48.

³² Tamtéž, s. 50.

³³ LEIN, s. 41.

skládala z 16 teritoriálních obvodů,³⁴ z nichž odcházel do války stejný počet armádních sborů. Ty se pak obvykle po dvou až třech sborech slučovaly a tím vytvářely polní armády. Na území českých zemí byl umístěn 8. pražský a 9. litoměřický sbor, na Moravě pak 1. krakovský a 2. vídeňský sbor. Jelikož habsburská monarchie představovala mnohonárodnostní říši, její společná armáda tvořila unikátní konglomerát dvanácti národností – německé, maďarské, české, slovenské, polské, ukrajinské, slovinské, srbské, chorvatské, rumunské, italské a židovské.³⁵

V případě, že v armádě některá národnost představovala více než 20 %, její řeč se stala řečí plukovní. Ta pak byla pro všechny důstojníky a poddůstojníky bez výjimky závazná a dokonce i přezkušována. Krom přesných příkazů, odborných názvů a povelů v tzv. velící řeči, se hovořilo běžnou řečí mužstva. Také se užívala služební řeč, kterou byla němčina. Z důvodu mísení mnoha národů se postupně začaly ve společné armádě objevovat národnostní problémy. Zejména se jednalo o progresivní nárůst nacionalismu a neustále upadající význam důstojnického sboru. Národnostní zastoupení mužstva ve vojsku procentuálně odpovídalo celkovému počtu obyvatelstva dané země.³⁶

³⁴ PICHlíK, K., Čeští vojáci proti válce, Praha 1961, s. 7.

³⁵ NEDOROST, Mým národům, s. 99; LEIN, s. 45.

³⁶ ŠEDIVÝ, s. 66.

4 ČECHOSLOVÁCI VE VÁLCE

Důležité je připomenout, že Češi na rozdíl od jiných národů měli před válkou jen minimální možnosti, jak ovlivňovat mezinárodní dění. I přes veškeré snahy o oddělení českých zemí od monarchie se většina českých politiků na otevřených mítincích v dobách mezinárodních krizí vždy postavila na stranu zachování jednotného a silného státního celku. Vzhledem ke společným dějinám českých zemí s habsburskou monarchií si jen málokdo uměl představit, že by na počátku 20. století mohlo dojít k vytvoření samostatného Československa. Názory českých politických stran a jejich čelních představitelů na situaci u nás se neustále proměňovaly. Například Karel Kramář se vyslovil pro vytvoření slovanské říše, v jejímž čele by stanul ruský car.³⁷ Jeho myšlenka českého státu jako součásti ruské říše, se stala po ruské revoluci nerealizovatelnou. Antonín Švehla stojící v čele Českomoravské agrární strany naopak tíhl k monarchii, ale i on nakonec od svých úmyslů podporovat Rakousko-Uhersko ustoupil. Sociálně demokratická strana, v jejímž vedení stál Bohumír Šmeral, považovala za nejvhodnější řešení zachovat Rakousko-Uhersko, přičemž si představovala jeho následnou transformaci v demokratický stát.³⁸ Další skupina se vytvořila kolem osoby Tomáše Garrigua Masaryka, který již během roku 1914 kalkuloval s možným rozpadem monarchie a následným vznikem samostatných států. Na rozdíl od Karla Kramáře se Masaryk orientoval na demokraticky zaměřený západ, ve kterém spatřoval oporu svých myšlenek. Na stranu jeho úvah se postavil například Antonín Švehla, proti naopak stál Bohumír Šmeral.³⁹

Názory na válku samotnou se lišily. Zatímco si někteří od války slibovali lepší postavení celého svého národa, a proto válku jako takovou podporovali, jiní naopak vstup do války považovali za neuvážený a nesprávný. Na konci července 1914 v Praze zasedala rada hlavního

³⁷ Více viz LUSTIGOVÁ, M., Kramářův pohled na Rusko. In: Historický obzor 14, 2003, 5/6, s. 116–123.

³⁸ PROKŠ, P., Politikové a vznik republiky: 1914–1918, Praha 1998, s. 15.

³⁹ HLAVÁČ, s. 9.

města Prahy, která prohlásila, že „české obyvatelstvo s věrnou oddaností přijímá rozhodnutí svého milovaného panovníka“.⁴⁰

4.1 Vyhlášení mobilizace a rekce obyvatel

Proslov rady hlavního města Prahy reagoval na vyhlášenou mobilizaci z 25. července a proslulý císařský manifest „Mým národům“, vydaný 28. července. V Čechách se mobilizace týkala výše zmiňovaného 8. pražského i 9. litoměřického sboru, na severní Moravě nastupovali branci k 1. krakovskému a na jihu Moravy k 2. vídeňskému sboru. Mírový stav rakousko-uherské armády čítal 450 000 osob a po mobilizaci se počet branců zvýšil na 1 421 250.⁴¹

Jak poznamenal na konci září místodržitel v Čechách hrabě Thun ve zprávě o politické situaci ministerskému předsedovi hraběti Stürgkhovi: „Mobilizace proběhla v celé zemi způsobem hodným uznání, což mě nepřekvapilo, nálada veškerého obyvatelstva byla bezvadná, a jenom v jednotlivých případech došlo k antipatriotickým projevům, které byly potrestány. Odcházející vojáci nadšeně uposlechli výzvy a věřím domněnce, že také svoji vojenskou povinnost před nepřítelem naprosto plní.“⁴² Přesto, že mobilizace proběhla hladce, u Čechů bylo zaznamenáno jen minimální válečné nadšení. I to postupně odeznívalo a nálady českých oddílů odcházející na bojiště spíše odpovídaly slovanskému cítění a sounáležitosti. Čeští vojáci měli pocit, že jsou vtahováni do konfliktu se „slovanskými bratřími“. Tehdy se také na jejich čepicích začaly objevovat národní odznaky a na puškách prapory ve slovanských barvách. Zpívaly se písně „Červený šátečku kolem se toč, jdeme na Rusa, nevíme proč“.⁴³ Německý tisk posléze české vojáky vykresloval jako nepřátelský lid, který nechává vlna patriotismu chladným.⁴⁴ Narůstající nepokoje napověděly, že pro Čechy byla válka

⁴⁰ ŠEDIVÝ, s. 53.

⁴¹ Tamtéž, s. 32.

⁴² Tamtéž, s. 54.

⁴³ HLAVÁČ, s. 35.

⁴⁴ NEDOROST, Mým národům, s. 175.

proti Srbsku snesitelná, pozdější válka s Itálií přijatelná, ale válka proti „*ruským bratřím*“ nemyslitelná. Již na počátku října 1914 se Masaryk sešel s rakouským politikem hrabětem Thunem, aby ho informoval o „*našem slovanském cítění*“.⁴⁵ Během podzimu 1914 v mnoha českých městech docházelo k nepokojům. Jednalo se o protiválečné a protirakouské projevy při odchodu místních domobraneckých praporů.

Během prvních týdnů a měsíců války se začaly objevovat tajné skupiny, které se podílely na odbojové činnosti zaměřené proti Rakousku-Uhersku. Prvotně se jednalo o skupiny provádějící zpravodajskou činnost. Taková se vytvořila okolo mladočeské strany Karla Kramáře, Aloise Rašína a Františka Síse. Tomuto seskupení se podařilo navázat spojení s ruským špiónem a žurnalistou Svatkovským, který o úmyslech a plánech řady Čechů informoval ruskou vládu. Další centrum protimonarchistického odporu se vytvořilo okolo státoprávně pokrokové strany. Právě tato složka domácího odboje proti Rakousku-Uhersku, poslala za hranice svého důvěrníka Lva Sychravu s cílem informovat dohodové mocnosti o českém odporu vůči monarchii.

4.2 Zahraniční odboj

Kromě domácí odbojové fronty se o samostatnost Čechů zasloužili českoslovenští krajané v zahraničí a mimo jiné i čeští a slovenští zajatci armády Rakouska-Uherska.⁴⁶ Československé legie, jak se jednotky dobrovolníků začaly nazývat po skončení války, bojovaly na straně dohody na všech frontách světové války. Prvními státy, kde vznikaly legie ještě v roce 1914, se staly Francie a Rusko, o něco později se vytvořily legie italské a srbské. Tito legionáři se však podle tehdejších rakousko-uherských zákonů stávali „vlastizrádcí“. To pro ně znamenalo jediné – v případě jejich zajetí se s nimi zacházelo jako se zločinci, nikoli se zajatci, tudíž byli popravováni pro výstrahu ostatním. Jak uvádí zdroje, „*přesto se našly desetitisíce dobrovolníků, pro které byla národní svoboda*

⁴⁵ ŠEDIVÝ, s. 53.

⁴⁶ JIRÁK, J., Legionáři (občané a rodáci) okresu Klatovy, Klatovy 2001, s. 4.

*cílem, pro nějž je nutno nasadit i vlastní život“.*⁴⁷ Československé legie se utvářely jako armáda státu, který zatím existoval pouze v myslí dobrovolníků, jež se hlásili do boje z krajanských spolků a zajateckých táborů, se snahou osvobodit své země z pod nadvlády Habsburků.

Mimo vojenské skupiny působilo v zahraničí i politické seskupení reprezentované Masarykem, později i Benešem a Štefánikem, kteří patřili do Masarykových nejbližších spolupracovníků.⁴⁸ Politický orgán tvořený těmito představiteli prováděl diplomaticko-propagační činnost, směřující ke vzniku samostatného státu.⁴⁹ Masaryk působící posléze jako vedoucí představitel zahraničního odboje odcestoval do zahraničí v prosinci roku 1914. Jeho cílem bylo propagovat a organizovat českou osvobozenickou akci za hranicemi. Důležité bylo zajisté napojení na domácí odbojové centrum politiků tzv. Mafii, které před svým odchodem do zahraničí zajišťoval dr. E. Beneš. Velkým předpokladem pro úspěšnou domácí i zahraniční akci směřující proti Rakousku-Uhersku se stala nejen Masarykova autorita a jeho předválečné kontakty, ale i snaha mnohých Čechů a Slováků žijících v zahraničí, utvořit vojenské skupiny bojující na straně Dohodových armád, popřípadě finanční podpora od amerických krajanů, kterých v době vypuknutí konfliktu bylo v USA téměř milion.⁵⁰

Podstatné je připomenout, že Československá republika nevznikla pouze z důsledku vojenské činnosti legionářů a politického působení domácího a zahraničního odboje, ale velkou roli zde sehrálo diplomatické uznání vzniku nového státu ze strany dohodových velmocí. K utvoření samostatného státu nemálo přispěly také válečné porážky centrálních mocností, zejména Rakouska-Uherska.

⁴⁷ Tamtéž, s. 4.

⁴⁸ HLAVÁČ, s. 44.

⁴⁹ MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část první: Na frontách světové války. [online]. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm>

⁵⁰ Legionářská tradice: Československá obec legionářská, Praha 1994, s. 9.

5 ČEŠTÍ A SLOVENŠTÍ LEGIONÁŘI

České země byly po staletí pro habsburskou monarchii velmi důležité nejen v ohledu hospodářském a průmyslovém, ale představovaly také významný vojenský potenciál, který monarchie využívala zejména v nejtěžších chvílích její existence, tedy i za války.⁵¹

Branná moc se v průběhu světové války týkala přibližně jednoho milionu mužů. Velká většina českých a slovenských vojáků nastupovala do války s nechtí, přesto za monarchii bojovala zejména v počátcích poctivě. Vojáci byli nasazeni na srbské, ruské a italské frontě, nevyhnuli se ani střetům na frontě soluňské. Jelikož válka neskončila dříve, „*než spadalo listí ze stromů*“,⁵² jak se zpočátku proslýchalo, mezi českými vojiny na frontách velké války se začala objevovat averze vůči boji za cizí zájmy. Někteří však zůstali věrni monarchii a císaři až do samotného konce, pokud nepadli do zajetí. Nutné je poznamenat, že se objevily případy, kdy docházelo k hromadným zběhnutím na druhou stranu fronty.

Kromě těžkých zkoušek a útrap, které vojáci prožívali v průběhu zimy v horských oblastech, a ostrých národnostních sporů s velitelskými orgány, sehrálo v protimonarchistických projevech českých vojáků významnou úlohu i jejich rusofilské smýšlení. Na frontě mnohdy docházelo k tzv. „sbratřování“ a následnému dobrovolnému přechodu celých jednotek do ruského zajetí.⁵³ Na jaře 1915 se mezi vojáky dokonce objevily sokolské legitimace, které měly dle přesvědčení jejich majitelů pomoci k dobrému zacházení v ruském zajetí. Právě sokolské průkazy se právem považovaly za znamení příprav k přeběhnutí fronty. Podle výpovědí ruských zajatců přebíhalo v prvních letech války každou noc pět, deset či dokonce patnáct vojáků na ruskou stranu fronty.⁵⁴ Situace v českých jednotkách rakousko-uherského vojska donutila vrchní armádní

⁵¹ Léta zkázy a naděje 1914–1918: Češi a Moravané na frontách Velké války a vznik ČSR, Brno 2008, s. 34.

⁵² NEDOROST, Mým národům, s. 180.

⁵³ PICHLÍK, Čeští vojáci proti válce, s. 64.

⁵⁴ Tamtéž, s. 107.

velitelství, aby se začala zabývat chováním českých jednotek. Výsledkem se stal velitelský rozkaz, vydaný k 1. dubnu 1915, že všechny vojenské útvary, které byly nebo ještě budou doplňovány českými vojáky, musí podléhat speciálnímu dozoru. Armádní zpravodajové prohlašovali: *„Hanba, opovržení a potupa těmto nesvědomitým a nečestným chlapům, kteří zrazují císaře a říši, kteří kálejí prapory naší slavné armády i čest svého národa! Povinností každého Čecha, který má čest v těle, jest, aby udal tyto lotrovské štváče a zrádce.“*⁵⁵ Mezi 18. říjnem 1914 a 25. zářím 1915 proběhlo celkem devatenáct hromadných přechodů českých vojáků na ruskou stranu. Protirakouský boj se podařilo úplně potlačit na podzim 1915 za pomoci perzekučních zásahů.⁵⁶

Jednoznačný názor a pohled na bojujícího českého vojáka nelze vytvořit. Hlavní důvod spočíval zejména v odlišnosti, která se projevovala na různých frontách. Jiná byla povaha českého vojáka na východní frontě proti Rusku, jiná na jižní proti Itálii. Je pozoruhodné, jak vojína dokázalo změnit prostředí, ve kterém měl válčit. Na východní frontě, v boji proti „ruskému bratru“, myslel zejména na to, jak se nejrychleji dostat do ruského zajetí, naopak v Itálii se dokázal změnit v odvážného vojáka bojujícího za Rakousko-Uhersko.⁵⁷ Pro české země znamenali Italové dávné nepřátele, proti nimž se museli již během 19. století třikrát postavit. Naopak boj s Ruskem v ohledu na tradiční rusofilství se nestal ani při nejmenším populární. Určitou roli zde hrálo i pragmatické smýšlení, jelikož čeští vojáci v případě zajetí Rusy předpokládali přátelské zacházení. Z praktického hlediska se zase uvažovalo nad tím, že italský terén by bránil snadnému „zběhnutí“ k nepříteli.

Bojovou morálku neovlivňovaly pouze faktory nacionální, ale i sociální. Je známo, že z agrárních oblastí odcházeli na bojiště lepší vojáci než z industriálních regionů a městských zón. *„Většina pluků s notorickými sklony k přeběhlictví byla tvořena vojáky z městských a*

⁵⁵ PROCHÁZKA, J., Českoslovenští legionáři. In: Živé hodnoty Masarykova Československa. Sborník z konferencí k 90. výročí vzniku ČSR v Brně, Brno 2009, s. 48.

⁵⁶ PICHLÍK, Čeští vojáci proti válce, s. 130.

⁵⁷ ŠEDIVÝ, s. 146.

*průmyslových oblastí.*⁵⁸ Toto pravidlo pak platilo ve všech národnostech monarchie. Za zmínku stojí, že bojová akceschopnost českých vojáků se lišila nejen v čase, ale i prostoru. Záleželo tedy na tom, kdy a proti komu český voják v boji stál. Například na východní frontě byla bojová morálka Čechů v letech 1914–1915 poněkud nízká, podobně jako v roce 1914 v Srbsku. Naopak velkou oporou císařské armády se staly české jednotky v letech 1915–1918 na italské frontě.

Největší část legionářských jednotek tvořili krajané. Společně s některými válečnými zajatci vytvořily dobrovolnické útvary nejen na území Ruska, Itálie, ale i Francie a Srbska. Celkově na všech frontách světové války bojovalo přes 90 000 legionářů, z toho jich více než 5000 padlo.⁵⁹ Považovali se právem za první vojáky doposud neexistujícího československého státu a bojovali za osamostatnění své vlastní země z područí habsburské monarchie. *„Vznik Československé republiky se stal splněným snem lidí, kteří prošli závějemi karpatských průsmyků, mrzli a bojovali v oblasti Haliče a Sibiře a znali známé vyčerpávající bitvy na vrcholcích italských Alp. Byli to ti, kteří představovali ztělesnění národní pýchy, cti a masarykovských iluzí.*“⁶⁰

Zajisté se v té době objevilo také několik Čechů, kteří neskrývali svou prorakouskou orientaci a víru v monarchii. Obvykle se jednalo o státní zaměstnance a také prospěcháře. Bez jakýchkoli pochybností lze tvrdit, že jejich veřejné vystupování ve prospěch Rakouska-Uherska škodilo snahám zahraničního odboje, ať už diplomatickému vyjednávání, nebo činnosti legionářů, kteří se snažili před světem prezentovat svůj nezájem setrvávat ve svazku s monarchií.⁶¹

⁵⁸ HAVEL, P., K otázce bojové morálky českých vojáků v počáteční fázi první světové války, Praha 1994, s. 47.

⁵⁹ Léta zkázy a naděje 1914–1918, s. 33.

⁶⁰ GREGOROVICH, M., První československý odboj, Jinočany 1992, s. 6.

⁶¹ KUTHAN, P., Česká družina. [online]. 2003 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_1190.html

6 LEGIE V RUSKU

Největší zastoupení mezi legiemi měli čeští a slovenští legionáři v Rusku. Podstatné je zmínit, že před samotným vypuknutím světové války žilo v Rusku, z velké části na Volyni a v kyjevské oblasti, téměř 100 000 krajanů z Čech a Slovenska.⁶² Čechoslováci se organizovali do různých kulturních spolků a právě z jejich iniciativy vyšla v prvních dnech války myšlenka na vytvoření samostatného československého útvaru, který by bojoval za národní osamostatnění po boku ruské armády. Z velké většiny se jednalo o předválečné emigranty, kteří do Ruska odcházeli ať už z důvodů politických, náboženských nebo existenčních. Motivovala je zejména možnost vyšších výdělků než v monarchii. Obvykle se živilo jako obchodníci, průmyslníci, inženýři, úředníci nebo učitelé. Jelikož zde někteří pobývali již po generace, jejich potomci svou vlast nikdy neviděli, jen o ni slýchávali od svých rodičů. I přesto za ni tito mladíci dokázali ochotně pozvednout zbraň.

Je nutné rozlišovat dva poněkud rozdílné pojmy – Čech žijící v Rusku a ruský Čech. Při vypuknutí války byli Češi žijící v Rusku plni nadšení. V mnohých městech, například v Petrohradě, Moskvě nebo Kyjevě se uskutečnila pod vedením Čechů nejedna manifestace, při níž nechyběly české prapory a kde se provolávala národní a protimonarchistická hesla.⁶³ Obecně lze říci, že počátek války přivedl Čechy žijící v Rusku do nesnadné situace. Ti, kteří sice setrvali v Rusku, ale měli stále rakousko-uherské občanství, se v případě neuposlechnutí rakouského mobilizačního příkazu stali vlastizrádcí. Své původní občanství si zanechávali zejména z důvodů zisku vhodnější pozice v obchodní sféře. V případě, že se emigranti přihlásili do tamní ruské armády a došlo k jejich zajetí, hrozil jim válečný soud s následným trestem smrti. Rusové právě na tyto emigranty hlásící se do ruské armády pohlíželi jako na nepřátele žijící na jejich území, a proto jim mohl být

⁶² TATAROV, B., Novodobí husité: československé vojenské jednotky v Rusku: (srpen 1914–duben 1918), Praha 2010, s. 7.

⁶³ KUTHAN, P., Česká družina. [online]. 2003 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_1201.html

odebrán soukromý majetek, v horším případě je čekala deportace na Sibiř. Existují zprávy o tom, že „ruské úřady nedokázaly pochopit legionářskou věc, měly je za ty, kteří zradili svého císaře, a proto mohou zradit i ruského cara“.⁶⁴ Čechoslováci, kteří již v té době měli ruské státní občanství, plně podléhali ruskému politickému a vojenskému aparátu.⁶⁵ Nazývali se ruští Češi a jejich podstatná většina byla od počátku války náležitě zařazena do běžných ruských jednotek. Vzhledem k jejich gramotnosti, vzdělání a bojovému zaujetí mohli být velmi brzy přerazováni na vyšší pozice.

6.1 Vytvoření dobrovolnických jednotek v Rusku

Hlavním centrem českého zahraničního odboje v Rusku se stal Kyjev. Ve městě sídlila jedna z českých škol a dokonce zde pravidelně již od roku 1910 vycházel československý týdeník *Čechoslovan*. Odbojáři se již počátkem srpna 1914 rozhodli ukázat svou loajálnost vůči carskému režimu a zároveň demonstrovat svou odhodlanost k boji za vznik Československé republiky jako součásti demokratické spolupráce v Evropě.⁶⁶ Na ruské ministerstvo vojenství odeslali 4. srpna 1914 žádost o zřízení českého dobrovolnického útvaru v ruské armádě, který sliboval bojovat po boku carské proti centrálním mocnostem.⁶⁷ Následně proběhla návštěva u cara Mikuláše II. Požadavek na ustanovení vojenské jednotky car schválil 12. srpna 1914 a několik dní poté došlo k vydání směrnic k jejímu zřízení. Formování československého útvaru se mělo řídit následujícími zásadami. Vnitřní organizace podléhala stejným předpisům jako ruská armáda, stejně tak i počet vojáků. Všichni velitelé a úředníci museli být Rusové a služební řád dokonce úplně převzali z ruské armády. Velicí a správní řečí se stala ruština. Co se týče češtiny, tu povolovali

⁶⁴ VELEMANOVÁ, V., Život a kulturní (zvláště pak divadelní) činnost čs. legionářů v Rusku 1914–1920. In: Československé legie v Rusku. Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze, Praha 2003, s. 15.

⁶⁵ KUTHAN, P., Česká družina. [online]. 2003 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_1201.html

⁶⁶ PROCHÁZKA, s. 49.

⁶⁷ THUNIG-NITTNER, G., Die Tschechoslowakische Legion in Russland. Ihre Geschichte und Bedeutung bei der Entstehung der 1. Tschechoslowakischen Republik, Wiesbaden 1970, s. 10.

pouze v rámci vnitřního styku. Poslední směrnice udávala, že veškerou výzbroj i výstroj dodá ruské vojsko.⁶⁸

6.1.1 Česká družina

Prvním československým bojovým uskupením zahraničního odboje se stala Česká družina (dále také jako Družina), která se snažila přispět svým bojem ke vzniku samostatného útvaru Čechů a Slováků. Tento název si získala zejména z toho důvodu, že jakožto dobrovolnická jednotka se stavěla na úroveň ruským domobraneckým oddílům, jejichž prapory nesly název „družiny“. Vzhledem ke svému jednotnému národnímu charakteru byla pojmenována Česká družina. Skládala se z mladých krajanů, učitelů, úředníků a v neposlední řadě příslušníků Sokola. Právě podle sokolské tradice zavedli v nově vznikající jednotce „*bratský duch, vzájemné tykání a dobrovolnou kázeň*“.⁶⁹

Samotné formování Družiny bylo zahájeno 28. srpna 1914. Den poté začalo oficiální zařazování ruských důstojníků do jednotky. Díky zprávám a informacím z *Čechoslovanu* většina dobrovolníků mohla vstupovat do českého vojenského oddílu ihned, jakmile zjistila, že žádost o povolení tohoto uskupení byla podána a její vyřízení je na správné cestě. Získávání dobrovolníků do nově vznikajícího oddílu muselo být v méně informovaných oblastech prováděno pomocí spolků. Proto vznikly čtyři organizace – v Petrohradě, Moskvě, Kyjevě a Oděse, které se zabývaly nábořem krajanů ze vzdálenějších míst. Díky přílivu velkého množství dobrovolníků mohla být Družina rozdělena do čtyř rot jednoho praporu. Kromě nich vznikl zvláštní oddíl, který, jak bylo v Rusku zvykem, získal označení „*oddíl neřadových vojáků*“.⁷⁰ Ihned po příchodu prvních dobrovolníků vznikl hudební oddíl. Z každého dalšího většího transportu přibývaly hudebnímu útvaru nové síly.

⁶⁸ MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část první: Na frontách světové války. [online]. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm>

⁶⁹ Československé legie a vznik samostatného státu: 100 let legií: 1914–2014, Praha 2001, s. 7.

⁷⁰ PRÁŠEK, V., Česká družina, Praha 1934, s. 24.

Družina představovala sílu 720 mužů. Všichni byli gramotní a valná většina pak na ruské poměry měla vysoké vzdělání. K ruským důstojníkům přiděleným do Družiny během srpnových a zářijových dní roku 1914 přibyli důstojníci z bývalé rakouské armády. Jednalo se o Čechy, kteří na základě nařízení prezidia generálního štábu byli přejmenováni na ruské důstojníky. Dobrovolníci, kteří vstupovali do České družiny, neskrývali své nadšení. To jim pomáhalo smířit se s novým „způsobem“ života a přivykáním novým poměrům a zvyklostem.

Vojsko Družiny se skládalo jak z lidí, kteří nikdy neprošli žádným vojenským cvičením, tak ze záložníků bývalé rakouské armády. Přesto obě složky musely projít několikátýdenním školením. Výcviku nově utvářeného mužstva bylo denně věnováno šest hodin.⁷¹ Vojáci získávali zkušenosti ve střelbě, ale část výcviku se věnovala i praktickému cvičení v poli.

Dne 11. října 1914⁷² složilo prvních 800 příslušníků České družiny přísahu věrnosti své vlajce. Prapor České družině darovaly moskevské české dámy, které pracovaly na jeho zhotovení. Z jedné strany bílo-červený prapor zdobila uprostřed bohatě vyšitá svatováclavská koruna, lemovaná věncem lipových ratolestí. Druhá strana vlajky byla červeno-modro-bílá, jež symbolizovala Rusko. Na špici žerdi se tyčil carský orel, který doplnil prapor o vojenský ráz.⁷³ Přísaha se konala před Sofijským chrámem v Kyjevě u pomníku Bohdana Chmelnického za velké účasti ruské veřejnosti. V té době ještě více jak dvě třetiny mužů měly cizí státní příslušnost a sotva třetinu tvořili tzv. ruští Češi s ruským státním občanstvím.⁷⁴ Česká družina se definovala jako prapor ruské armády.

Po složení přísahy odešla Česká družina na frontu. V té době měla už 1100 členů, z toho pouhých 16 dobrovolníků bylo slovenské

⁷¹ Tamtéž, s. 25.

⁷² Podle tehdejšího pravoslavného kalendáře se jednalo o 28. září, tedy Den sv. Václava, patrona české země. VELEMANOVÁ, s. 16.; THUNIG-NITTNER, s. 11.

⁷³ PRÁŠEK, s. 26.

⁷⁴ KUTHAN, P., Česká družina. [online]. 2003 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_1208.html

národnosti. Na bojišti se jednotlivé čety a družstva rozdělily mezi divize a pluky 3. ruské armády jihozápadního frontu, jíž velel Radko Dmitrijev, bulharský generál, který měl pro Čechy porozumění. Zprvu si hlavní ruský štáb představoval, že se Česká družina stane pouhým oddílem agitátorů, který by byl využit až poté, co se ruské armádě podaří překročit hranice Českých zemí. Zde by pak tato jednotka sloužila jako nebojový oddíl bez jakékoliv kulometné podpory a vojáci by se pokoušeli vyvolat protimonarchistickou revoltu. V této souvislosti je vhodné připomenout velice hrdinský čin starodružiníka Vladimíra Vaňka. V Haliči úspěšně pokračoval postup ruských vojsk a vedení krajanských spolků rozhodlo o vyslání posílů do vlasti. Vladimíru Vaňkovi se podařilo proniknout frontou i zázemím, překonat stovky kilometrů na nepřátelském území a dostat se do Čech, což byl úkol skutečně nelehký. V Praze jednal s předním představitelem tehdejší české politiky, doktorem Karlem Kramářem. Bohužel plán našich ruských krajanů o přípravě povstání přijali čeští politici s pochybnostmi. Zřejmě kvůli tomu, že ruská vojska byla zatím ještě velmi daleko a navíc se situace na východní frontě na jaře roku 1915 natolik změnila, že jakékoli ideje na vyvolání vzpoury se staly neuskutečnitelnými.⁷⁵

Od této činnosti generál Dmitrijev zanedlouho ustoupil a Česká družina se bez pochyby stala bojovým tělesem, pro něž hlavní využití spočívalo v průzkumu týlu nepřítele.⁷⁶ Právě v této činnosti příslušníci Družiny velmi vynikali, a proto se nelze podívat, že si rychle získali pověst znamenitých vojáků. Rozvědné oddíly měly na starost zjistit, jaké síly stojí proti jednotlivým ruským útvarům a jaká je jejich bojeschopnost. Výzvědná služba na frontách byla velmi důležitá, ale také obtížná. Právě Ruští Češi ovládající němčinu nebo jiný z četných jazyků habsburské říše, byli vhodnými adepty, jelikož se snadno dorozuměli se svými krajanů v rakouských uniformách.⁷⁷

⁷⁵ HONZÍK, M., Legionáři, Praha 1990, s. 60.

⁷⁶ KUTHAN, P., Česká družina. [online]. 2003 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_1201.html

⁷⁷ HONZÍK, s. 58.

Kromě průzkumné činnosti byli rozvědčící pověřováni také nošením letáků do nepřátelských linií, které podněcovaly zejména české vojáky v rakousko-uherských uniformách k přechodu na stranu „nepřítele“. Například na haličské frontě po setmění vylézali z předsunutých zákopů ruských hlídek čeští rozvědčící a opatrně pronikali k pozicím protivníka. Prostříhaným ostnatým drátem a přes zneškodněné miny se jim podařilo vstoupit do rakouského zázemí. Téměř pokaždé se vraceli se zprávami a mnohdy také se zajatci. Na cizím území neopomínali zanechávat výše zmíněné letáky. Text jednoho provolání vyzývající ke zběhnutí se zachoval: *„Čechové! Nebojujte za Němce proti Slovanům. Posílají vás do prvních řad, aby vás vyhubili. Zachovejte své životy pro rodinu a pro svůj národ. Nebojte se ruského zajetí. Pojdte k nám, uvítáme vás s otevřenou náručí. S podpisem Českoslovenští dobrovolníci.“*⁷⁸ Za velký úspěch lze považovat přechod 1500 vojáků tzv. 28. pražského pluku rakouské armády, který se dal družiníky bez boje zajmout. Takových přechodů většího množství československých vojáků k „nepříteli“ se uskutečnilo ještě několik.

Tato jednotka také sloužila jako ochrana štábů divizí a během služby na frontě se zasloužila o zadržení mnoha prchajících ruských vojáků, které vracela zpět na frontu.⁷⁹ Českoslovenští rozvědčící působili v Haliči, v Karpatech i na východním Slovensku, zvláště podle toho, jak postupovalo, nebo ustupovalo ruské vojsko. Jejich činnost je možné označovat jako velmi úspěšnou, jelikož se jim mnohdy podařilo zajmout i pětkrát více nepřátel, než bylo našich mužů v jednom oddíle. Bojovat v České družině však mělo jednu nevýhodu, v případě zajetí jejího vojáka Rakouskem-Uherskem, ho čekala smrt. Byli vnímáni jako vlastizrádcí, a to i v případě, že se jednalo o dobrovolníky, kteří přišli do zajetí, nebo o nebezpečné živly, jež přispívaly k rozkladu armády i zázemí.⁸⁰

⁷⁸ Tamtéž, s. 61.

⁷⁹ PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J., Českoslovenští legionáři: 1914–1920, Praha 1996, s. 53.

⁸⁰ GREGOROVIC, s. 21.

I přesto, že byl o československé vojáky nebývalý zájem, jak u ruských divizí, tak u armády, početní stav prvního praporu se příliš nezvyšoval. To pravděpodobně z toho důvodu, že velmi dlouho nebylo povoleno do Družiny přijímat zajatce, s výjimkou náboru přímo za frontou v prosinci 1914. Od té doby se také jednotka dělila na starodružiníky (z řad Čechů usazených v Rusku) a novodružiníky (z řad válečných zajatců).⁸¹ K dalšímu nárůstu členů naší jednotky došlo až v průběhu letních a podzimních měsíců 1915, kdy ruská vláda svolila k náborům z řad československých zajatců, a novým velitelem praporu se stal pplk. Vjačeslav Platonovič Trojanov.⁸² Na základě náboru nových členů vznikla 5. až 8. rota, které se během listopadu téhož roku spojily v druhý prapor Družiny. Je možné konstatovat, že bojová morálka a kázeň příslušníků České družiny byla o mnoho vyšší než u ruských jednotek. Kromě toho v jednotce panovaly přátelské vztahy. To vše jistě přispívalo k vzrůstajícímu počtu dobrovolníků a možnosti organizačního rozšiřování jednotky. Na nábor dobrovolníků dohlíželi zvláštní emisari v zajateckých táborech Moskevského, Oděského a Kazaňského okruhu, v některých újezdech západní Sibiře a v oblasti donského vojska.⁸³

6.1.2 Československý střelecký pluk

Po dobu své existence, tedy 18 měsíců, přišla Česká družina o 66 mužů.⁸⁴ V době svého zániku jednotka čítala ještě 1597 mužů, proto z obou praporů České družiny byla 2. února 1916, na základě řeči pronesené velitelem oddílu Trojanovem, vybudována standartní vojenská jednotka. Jednalo se o Československý střelecký pluk. Ruské velení si od toho slibovalo vytvoření dalších jednotek, proto také dovolilo další nábor českých a slovenských zajatců, kterých se do československého vojska hlásilo tisíce. Zanedlouho byl tento pluk přejmenován na 1. střelecký pluk

⁸¹ VELEMANOVÁ, s. 16.

⁸² TATAROV, s. 43.

⁸³ MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část první: Na frontách světové války. [online]. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm>

⁸⁴ VANĚK, O., Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920. Kniha III., díl IV., Praha 1926, s. 227.

Mistra Jana Husa. Netrvalo dlouho a vznikl 2. střelecký pluk Jiřího z Poděbrad. Po pouhých třech měsících, 17. dubna roku 1916, byly oba střelecké pluky sloučeny v rámci nově vzniklé Československé střelecké brigády.

6.1.3 Československá střelecká brigáda

Střelecká brigáda měla při svém zrodu k dispozici dva pluky, z nichž každý měl dva prapory o čtyřech rotách. Druhý pluk disponoval počtem necelých 800 vojáků pocházejících většinou z Volyně. Během půl roku se první pluk rozrostl na 12 rot s 3237 muži a druhý pluk na 10 rot s 2484 muži. U obou pluků pak byly postupně založeny třetí prapory.⁸⁵ Roty i čety jednotlivých pluků byly přidělovány k jednotlivým ruským divizím po celé délce jihozápadní ruské fronty. Jejimi veliteli se stávali obvykle čeští nižší důstojníci. I nadále příslušníky střelecké brigády přiřazovali k divizím a sborům ruské armády, kde vykonávali průzkumnou činnost, a to až do únorové revoluce v roce 1917.

Únorová revoluce přinesla nesouhlas s dlouho trvajícím válečným konfliktem. Zejména v letních měsících roku 1917, kdy se připravovala nová Kerenského ofenzíva, ruští vojáci dávali najevo svoji nechuť zúčastňovat se válečných operací. Proto vrchní ruské armádní velitelství do svých plánů zapojovalo pouze zvláštní úderné skupiny. Samy dobrovolné oddíly cítily potřebu prokázat své odhodlání zúčastnit se bojových operací proti Centrálním mocnostem, proto se na sjezdu delegátů plukovních komitétů Jihozápadního frontu přihlásili do úderných oddílů. Ruské velitelství vzápětí dalo veliteli Československé střelecké brigády plukovníku Trojanovovi příkaz ke stažení rozvědčků do týlu, kde měla proběhnout příprava na první společnou bojovou akci.⁸⁶

⁸⁵ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 57.

⁸⁶ MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část první: Na frontách světové války. [online]. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm>

6.2 Únorová revoluce v Rusku

Únorová revoluce v Rusku přinesla pád carského režimu, čímž se zlepšilo postavení české emigrace v Rusku. I přesto, že carský systém od roku 1914 povoloval existenci československých dobrovolnických jednotek na svém území, vláda pohlížela na činnost československých legionářů s nedůvěrou. Ihned po odstoupení cara se moci v zemi chopila Prozatímní vláda, která se během březnových dní roku 1917 rozhodla i nadále pokračovat ve válce proti Centrálním mocnostem. V Rusku se soustřeďovalo nejvíce českých a slovenských zajatců a také zde existovala největší československá jednotka ze všech dohodových států. Tím se nepochybně zvyšovala šance na postupné vytváření československé armády a posléze samostatného státu Čechů a Slováků. Jak čeští a slovenští vojáci, tak zajatci v Rusku svržení carismu uvítali. Jejich představitelé se zúčastnili v polovině května 1917 v Kyjevě 3. sjezdu Svazu česko-slovenských spolků na Rusi,⁸⁷ který uznal Československou národní radu v Paříži v čele s Masarykem jako nejvyšší orgán československého zahraničního odboje, a mimo jiné v Rusku založil její pobočku, jejímž místopředsedou byl zvolen Bohumil Čermák.⁸⁸

Až do revoluce se představitel zahraničního odboje T. G. Masaryk návštěvě Ruska vyhýbal, jelikož se obával možných a dosti pravděpodobných sporů s ruskými politiky, s nimiž se názorově rozcházel. Proto pád carského režimu uvítal a následně se ztotožnil s politikou Prozatímní vlády, přičemž věřil ve vytvoření demokraticky směřujícího Ruska.⁸⁹ V průběhu převratu psal Masaryk svému příteli, novému ministru revoluční vlády Pavlu Miljukovovi: „*Ve jménu národní rady českých zemí a mohu říci ve jménu celého národa stavíme se na*

⁸⁷ Svaz československých spolků na Rusi byl organizačním a propagačním orgánem československého zahraničního odboje na území carského Ruska. Svaz vznikl ve dnech 7.–11. března 1915 a jeho členem se stali zástupci českých kolonií v Rusku. Předsedou svazu byl zvolen B. Čermák a tajemníkem se stal J. Klecanda. Jako tiskový orgán sloužil časopis *Čechoslovák*. Jeho činnost z počátku spočívala v organizování a řízení československých družin v carské armádě. Kvůli poslanci J. Dürichovi se svaz dostal roku 1916 do sporu s pařížskou Národní radou československou a rok poté zanikl.

⁸⁸ PROKŠ, s. 85.

⁸⁹ GREGOROVÍČ, s. 24.

*Vaši stranu ve velkém díle, které konáte pro Slovanstvo a pro lidstvo. Rozřešení stavovských otázek je nyní zabezpečeno. Svobodné Rusko má plné právo osvoboditi Slovaný... Svobodné Rusko znamená smrt Rakouska-Uherska...*⁹⁰ Po pádu carismu sám mohl do země přicestovat. Jeho příjezd zajisté posílil autoritu pařížské České národní rady v Rusku. V květnu 1917 se na schůzi v Petrohradě vyjádřil k důležitosti vzniku samostatné československé armády, která by podle jeho slov sloužila zejména k tomu, aby celý svět udržovala v přesvědčení, že československý národ doopravdy stojí proti monarchii a že usiluje o samostatnost. Existenci dobrovolnických jednotek nejen v Rusku, které byly sice součástí dohodových armád, avšak bojovaly pod československým praporem, Masaryk vnímal jako první krok k úsilí o nezávislost. Případný vznik samostatné armády považoval za pádný argument vybudování československého státu.⁹¹

Nicméně i v revolučním Rusku vyvolávala výstavba vlastního československého vojska rozpory. Na jedné straně stál ministr zahraničí Miljukov společně s řadou ruských generálů, kteří projekt na vytvoření československé armády podporovali, jelikož měli s českými vojáky dobré zkušenosti. Na straně druhé byla vláda revolučního Ruska, která o návrhu pochybovala, jelikož ho vnímala jako zásah do národní jednoty ruské armády. Podle jejího mínění byly české jednotky spojeny se starým carským režimem a generálům se zdály nadmíru nacionalistické.

Když se v květnu 1917 stal revolucionář Alexandr Fjodorovič Kerenskij ministrem války, ihned rozkázal přerušit nábor vojáků do československých jednotek. Pro Kerenského znamenaly tyto jednotky „*projev nezdravých národních tendencí*“.⁹² Jedním z důvodů pro přerušování bylo, že se nově vzniklé rady dělníků, rolníků a vojáků, tzv. sověty, začaly pokoušet o uzavření míru „*bez anexí a válečných*

⁹⁰ GALANDAUER, J., Bitva u Zborova: 2. 7. 1917: Česká legenda, Praha 2002, s. 23.

⁹¹ Tamtéž, s. 21–22.

⁹² FIC, V., Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa: 1914–1918, díl I., Brno 2006, s. 98.

reparací".⁹³ Tento pokus o mírovou cestu však Dohodové mocnosti odmítly. Držely se smluvních závazků, které jim dalo Rusko a jež se týkaly vedení války až do vítězného konce. Navíc Centrální mocnosti měly pod svým vlivem velkou část dobytého území, a proto se nechtěly vzdát těchto zisků bez vyjednávání a pouze pod vlivem mírové propagandy.⁹⁴ Následně se začalo v Prozatímní vládě diskutovat o dalším postupu, přičemž její členové se nemohli domluvit, zda ustoupí, nebo se pokusí příměří vynutit.

6.3 Kerenského ofenzíva a bitva u Zborova

Ministr Kerenskij při jednání v Kamenci Podolském prosadil pomocí svých řečnických schopností ofenzívu na jihozápadní frontě. Útok se měly účastnit zejména ty útvary, které se dobrovolně přihlásí.⁹⁵ Jak bylo již výše zmíněno, mezi dobrovolníky stanuli také českoslovenští legionáři, kteří měli svým nadšením strhnout i ostatní bojující jednotky. Počítalo se se třemi pluky Československé střelecké brigády, přičemž se mělo jednat o jejich první společné vystoupení. Tyto pluky byly vytvořeny z původních menších výzvědných oddílů různě rozmístěných po celé jihozápadní frontě. Nejprve bylo důležité zastavit rozklad ruské armády, který podporovali zejména bolševici, jež se stavěli proti ofenzívě, a kteří se snažili o okamžité uzavření míru.

Kerenského letní ofenzíva, velmi riskantní akce, se stala posledním ruským útokem v době světové války.⁹⁶ Byla dobrovolnou volbou vlády, která chtěla ukázat, jak významný je její požadavek uzavření míru bez anexí a válečných reparací. Od této ofenzívy Rusko očekávalo vypuzení vojska Ústředních mocností ze svého území, následné zastavení vojenských operací a vyhlášení všeobecného míru. Ofenzíva měla zasadit těžký úder zejména Rakousku-Uhersku. Rusko také předpokládalo, že válka skončí a protivník se neodváží podniknout

⁹³ JAKL, T., Zborov 1917–2007, Praha 2008, s. 6.

⁹⁴ FIC, s. 99.

⁹⁵ HLAVÁČ, s. 172.

⁹⁶ THUNIG-NITTNER, s. 23.

útočnou akci na nebránící se zemi. Sám ministr Kerenskij se rozhodl zúčastnit se této operace, proto neváhal záhy odjet na frontu, aby mezi vojáky probudil nadšení k boji. Tato ofenzíva měla ukázat skutečnou vojenskou sílu Ruska a zlepšit náladu vojáků po Únorové revoluci.

6.3.1 Příprava bitvy

V plánech se počítalo s tím, že vojenská akce bude probíhat na jihozápadní frontě, kde bolševická agitace ovlivňovala vojenské jednotky nejméně. Strategickým cílem Kerenského ofenzívy se stalo město na západní Ukrajině, Lvov. Útoky se měly účastnit 7., 8. a 11. armáda, celkem 30 pěších divizí, 5 jezdeckých divizí a použito mělo být na 1000 děl.⁹⁷ Československá střelecká brigáda byla doposud rozmístěna po celé délce fronty, proto se vrchní armádní velení zprvu obávalo těžkostí s přetvořením na organický a sehraný celek. Pro správné fungování takového oddílu bylo zapotřebí společného výcviku, ale v případě českých rozvědčků o školení nemohla být řeč.

Během června se jednotlivé roty legionářského vojska koncentrovaly v Jezerné.⁹⁸ Některým vojákům toto soustřeďování zůstalo v paměti: *„Vždycky jsme si přáli, když jsme byli jako rozvědčící roztroušení po ruských divizích, abychom šli jednou společně do boje proti odvěkému nepříteli. Když jsme pochodovali Tranopolem do vsi Bělé, byl to dojem, na který celý život nezapomenu: Československé vojsko, tři pluky s husitskými prapory, pochodovalo v plné zbroji, zase po tři sta letech. Hudba hrála, nadšení nemělo konce. Když jsme pak pochodovali z kopce dolů, nestačili jsme se ohlížet, slzy nám tekly radostí – to nás bylo! Tři tisíce osmahlých mladých tváří, tři tisíce bratří, odhodlaných zemřít za vlast! Nikdo snad dnes nepochopí, co znamenal už jen pochod naší brigády ke Zborovu! Jaká to pro nás byla vzpruha v ruském zmatku!“*⁹⁹

⁹⁷ GALANDAUER, Bitva u Zborova, s. 31.

⁹⁸ TATAROV, s. 68.

⁹⁹ GALANDAUER, Bitva u Zborova, s. 32.

Československou střeleckou brigádu nelze považovat za běžný vojenský útvar s přesnou organizací a stanoveným počtem mužů a zbraní. V červnu 1917 se skládala ze třech početně slabých pluků. Prvnímu pluku velel kapitán Konstantin Nikitič Ivšin a tvořily ho tři prapory, jež vedli poručíci Stanislav Čeček¹⁰⁰ (1. prapor), Otakar Husák (2. prapor) a podkapitán Ivan Fjodorovič Alexejev (3. prapor). Podplukovník Dmitrij Nikolajevič Zembalevskij stál v čele druhého československého střeleckého pluku. Ten byl rovněž formován třemi prapory. Prvnímu praporu druhého střeleckého pluku velel podkapitán Radola Gajda, druhému praporu poručík František Pilař, jež nebyl do útoku nasazen, a třetímu praporu podkapitán Anatolij Djakonov. Vedení třetího československého střeleckého pluku bylo svěřeno plukovníku Nikolaji Petrovičovi Mamontovovi. Třetí pluk měl pouze dva prapory – 1. prapor podporučíka Roberta Vobrátilka a 2. prapor Konstantina Vladimiroviče Děmbrijského. V organizaci nechyběl Československý náhradní prapor, v čele s podplukovníkem Dmitrijem Nikitičem Makarovem.¹⁰¹

Výstroj ani výzbroj legionářských jednotek nelze srovnávat s vybavením jednotek ruské armády. Největším nedostatek bylo vhodné vojenské oblečení, proto se legionáři museli i v letních měsících oblékat do polokožichů, beranic a plstěných bot. Stejně tak se vojákům nedostávalo dostatečného množství munice. Měli k dispozici pouze ruční granáty a pušky, zásoby těžkých kulometů a minometů byly minimální a lehké kulomety neměli vůbec.

Velitel Československé střelecké brigády Trojanov dostal příkaz ze štábu Jihozápadního frontu, aby shromáždil dosud rozptýlené čety do prostoru Tarnopol-Ozernjany. Období průzkumných akcí tak bylo ukončeno a nyní se legionářské jednotky měly soustřeďovat na boj. Dle

¹⁰⁰ Stanislav Čeček patřil mezi nejvýznamnější velitele legionářských jednotek na frontách první světové války, přesto jako by se jeho jméno úplně vytratilo z povědomí lidí. Vyznamenal se v bitvách u Zborova a Bachmače a v posledním roce války se jeho skupině podařilo ovládnout oblast od Jekatěrimburku až k Penze. Byl povýšen na generála a posléze organizoval odsun legionářů do Vladivostoku. Více viz NERAD, F., Generál Čeček v ruských legiích. In: Historický obzor 12, 2001, 5/6, s. 127–131.

¹⁰¹ FIDLER, J., Zborov 1917, Brno 2003, s. 107.

původních plánů měla Československá střelecká brigáda útočit v rámci ruského 7. sibiřského sboru, tedy v oblasti hlavního úderu ruské armády. Ruské armádní velitelství si však uvědomovalo, že Češi neprošli téměř žádným výcvikem v útočných operacích. I přesto, že si Rusové vážili a oceňovali jejich průzkumnou činnost, nechtěli riskovat jejich nasazení v předním útoku. Proto na základě dohody mezi plukovníkem Trojanovem a velitelem Jihozápadního frontu, generálem pěchoty Gutorem, došlo k přidělení dobrovolnických jednotek k 49. armádnímu sboru 11. armády, která měla vést útok na méně exponovaném místě fronty; i v jejím rámci brigádě velení svěřilo pouze pomocný úkol.¹⁰² Od Tarnopolu brigáda vyrazila směrem k ukrajinskému městu Zborov, kde dostala přidělená určitá území.

Poručík Čeček a poručík Husák byli od vrchního armádního velení pověřeni vypracováním plánu útoku Československé střelecké brigády.¹⁰³ Tento úkol jim velitelství svěřilo zejména proto, že terén v okolí Zborova velmi dobře znali ze své dřívější průzkumné činnosti. Další instrukcí se jim nedostalo. Jednoduše se od nich očekávalo, že půjdou vpřed. Legionáři však měli operaci pečlivě promyšlenou a mimo jiné i moderně zajištěnou leteckým průzkumem. Navíc byli příslušníci brigády po morální stránce v pořádku, což se o většině vojáků ruských armádních jednotek říci nedalo. Oba čeští velitelé se rozhodli pro neobvyklý útok malých skupin do nepřátelských linií místo postupu několika řad rojnic. Tehdy se jednalo o zcela novou taktiku útoku, která vyžadovala samostatnost každého vojáka a možnost spolehnout se jeden na druhého. S těmito úkoly podrobně seznámili všechny oddíly, pro něž byly srozumitelné, jelikož se nemálo lišily od návyků z působení v průzkumných jednotkách. V tomto ohledu se Československá střelecká brigáda stala nejvýznamnějším oddílem na celé jihozápadní frontě.¹⁰⁴

¹⁰² Tamtéž, s. 59.; GALANDAUER, J., HOFMAN, P., ŠEDIVÝ, I., Zborov 1917–1997, Praha 1997, s. 21.

¹⁰³ GREGOROVÍČ, s. 26.

¹⁰⁴ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 101.

6.3.2 Průběh bitvy

Dva finské pluky¹⁰⁵ (13. a 22.) se odmítly chystané ofenzívy zúčastnit, jelikož je značně zasáhl rozklad ruské armády. Jejich 6,5 km dlouhé postavení mezi Pohrebcemi a Jozefówkou jihozápadně od Zborova převzala v noci z 21. na 22. června 1917 Československá střelecká brigáda.¹⁰⁶ Po obou stranách jihozápadní fronty stály nadále bojeschopné finské divize. Přebírané území se nacházelo v katastrofálním stavu. Čeští vojáci měli pouhých několik dnů na to, aby opravili zákopy a připravili je jako výchozí pozice k boji. Spravovali je zejména v noci, přesto se nevyhnuli dělostřeleckému útoku rakouské armády, při němž o život přišel podporučík Igor Vilímek. Legionáři měli od ruských jednotek k dispozici jen minimum střeliva a ručních granátů, kulometry byly až na výjimky zrezivělé, proto brigáda musela doplňovat jak zbraně, tak munici.¹⁰⁷

Na druhé straně fronty proti 49. sboru stála rakousko-uherská 2. armáda generálplukovníka Böhm-Ermolliho, který byl o přípravách letní ofenzívy dobře informován. Na úseku Československé střelecké brigády držela obranu rakousko-uherská 19. pěší divize, které velel podmaršál Eduard Bölt. Její součástí se staly plzeňský 35. pluk, 75. pěší pluk jindřichohradecký, olomoucký 5. prapor polních myslivců, a 1. bosensko-hercegovinský pěší pluk.¹⁰⁸ Faktem je, že více jak polovinu c. a k. mužstva tvořila česká národnost, proto lze bitvu u Zborova označit za českou záležitost, jelikož se jí účastnili Češi na obou stranách fronty, aniž by o tom jedna strana věděla. Až v průběhu boje zjistili, že proti sobě stojí v mnoha případech Češi v rakouských a ruských uniformách. Dokonce existují případy, kdy otec zjistil, že v boji zabil svého syna, nebo že bratr zajal bratra.

¹⁰⁵ Finské pluky (divize) tvořili Rusové, kteří měli ve Finsku své posádky.

¹⁰⁶ NEDOROST, L., Češi v 1. světové válce: Do hořkého konce, Praha 2007, s. 93.

¹⁰⁷ HONZÍK, s. 74.

¹⁰⁸ FIDLER, s. 61.

Pozici československé střelecké brigády dělil opěrný bod zvaný lunet Kaťja na severní a jižní úsek.¹⁰⁹ V čele severního úseku stál 1. střelecký pluk a v záloze měl 1. prapor 3. střeleckého pluku. Na pravém křídle severního úseku zaujal své místo poručík Čeček se svým plukem. V těchto místech se československá brigáda potkala s 4. finskou divizí. Levé křídlo severního útoku převzal pod svoji kontrolu poručík Husák, který musel být kvůli ranění vystřídán poručíkem Müllerem. Jižnímu úseku velel podplukovník Zambalevský a stála zde připravená 6. finská divize. Obě finské divize, sousedící po obou stranách s brigádou o síle téměř 4000 mužů, se připravovaly k rozhodujícímu útoku. Počítalo se s tím, že by jednotky brigády do bojů vstoupily až poté, co se finským divizím podaří prolomit nepřátelskou linii.¹¹⁰

Dne 29. června 1917 se zvýšila ruská dělostřelecká aktivita a započala tak Kerenského ofenzíva. Nepřátelská opevnění však byla natolik silná, že nešlo k jejich téměř žádnému poškození. Dva dny poté zahájilo ruské vojsko útočnou operaci nedaleko městečka Berezany a podařilo se jim zde zatlačit rakouskou frontu u Koňuch.¹¹¹ Legionářská jednotka přišla na řadu 2. července.¹¹² Podle plánu do boje šla časně ráno nejprve 4. finská divize, ale již v 9 hodin a 7 minut byl dán československé brigádě povel k útoku.

Z československé brigády se boje jako první zúčastnili speciálně cvičení granátníci 1. praporu 1. pluku a za nimi následoval útok ostatních mužů 1. praporu, jejichž způsob překvapoval i vojáky na rakousko-uherské straně. Na požadavek velitele Čečka brigádníci sestavili 16 členné dobrovolnické oddíly granátníků. Pohybovali se na frontě v malých úderných skupinkách jako „kočky“, obratně se proplétali palbou z nepřátelské linie a postupně zabírali rakouská postavení v první linii.¹¹³ Způsob boje legionářů upoutal pozornost na obou stranách bojiště, a to

¹⁰⁹ JAKL, s. 43.

¹¹⁰ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 100.

¹¹¹ HONZÍK, s. 75.

¹¹² Podle juliánského kalendáře proběhla bitva u Zborova 19. června 1917.

¹¹³ NEDOROST, Do hořkého konce, s. 96.

nejen rychlostí, úspěšností, ale i taktikou, kterou muži získali právě od poručíka Čečka. Okolo půl desáté vyrazil ze zákopů v oblasti opěrného bodu Katja do bojů i 2. pluk a velmi rychle se českým jednotkám podařilo obsadit první rakouské obranné pozice. O hodinu déle pronikly i do druhé nepřátelské linie.

Největší újmu českým útočníkům způsobila palba u Mogily. Jednalo se o důkladně opevněný kopec, ze kterého mohli rakouští vojáci ovládat celou frontu. Odtud napadli kulometnou palbou a ručními granáty 1. pluk generála Čečka. Kvůli těžkým ztrátám musel pluk vyčkat na posily z ruského pluku. Legionářské jednotky postupovaly velmi rychle, navíc kolem poledne byl do bojů nasazen i záložní oddíl střelecké brigády a opěrný bod se podařilo obklíčit. Většina rakouských posádek kladla odpor až do poledního muže, až na 35. pěší pluk z Plzně. Muži této jednotky bojovali spíše „symbolicky“, což potvrzuje i vysoké číslo zajatců, okolo 62 důstojníků a něco málo přes 3150 vojáků.¹¹⁴ Ve 14 hodin se legionářům podařilo Mogilu úspěšně dobýt. Navíc útočníci dokázali vniknout až k pozicím rakouského dělostřelectva, ukořistili 15 děl, které ihned obrátili proti nepříteli a zahájili z nich palbu.

V podvečer 1. pluk obsadil vesnici Zarudzie a 2. pluk se zmocnil vesnice Cecová. Zde pronikl až do třetí obranné linie rakouských jednotek, a bitva u Zborova tak po třináctihodinovém boji skončila. Jedním z aspektů, který přispěl k prohře Ústředních mocností, se stal zmatek v rakouských jednotkách, jenž vedl k neefektivnímu využití záložních složek.

6.3.3 Výsledek bitvy

Ruské velení mohlo být s legionářským oddílem plně spokojeno, jelikož se mu podařilo posunout rakouská opevnění o 3 km, v některých místech i o 5,5 km prvním úderem.¹¹⁵ Ztráty Československé střelecké

¹¹⁴ THUNIG-NITTNER, s. 24.; HLAVÁČ, s. 173.

¹¹⁵ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 102.

brigády však byly enormní – 167 mužů včetně 5 důstojníků padlo v přímém boji, 17 jich zemřelo na následek vážných zranění, 11 vojáků brigády zůstalo nezvěstných (pravděpodobně padli) a okolo 700 dobrovolníků raněných.¹¹⁶ I přes značné ztráty dobrovolnického oddílu, lze považovat akci Československé střelecké brigády v bitvě u Zborova za velký úspěch, který přispěl k pozdějšímu utváření samostatného státu.

V době bitvy pobýval Masaryk v Petrohradě a ihned poté, co se mu dostalo informace o úspěchu legionářů, zaslal Československé brigádě dva obsáhlé telegramy. V jednom z nich psal: *„Bratři! Svou husitskou chrabrostí zjednali jste si uznání Ruska a celého spojeneckého světa; dokázali jste přátelům i nepřátelům, že náš národ je navždy rozhodnut domoci se své národní a politické samostatnosti. Vaše činy na bojišti dávají pravý smysl požadavkům našich poslanců ve vídeňském parlamentě.“*¹¹⁷

Statečnost i bojovou morálku mužů dobrovolnické jednotky ocenil dokonce vrchní velitel ofenzivy generál Brusilov a k vítězství jim přijel blahopřát i ministr války Kerenskij, který povýšil velitele brigády plukovníka Trojanova na generála.¹¹⁸ Sám poručík Čeček požádal ministra války, aby *„československé vojsko nepovažoval za národnostní pluky, nýbrž za revoluční vojska, bojující společně s vámi za ideály svobody, rovnosti a bratrství“*.¹¹⁹ Díky poručíkově prosbě a zejména výsledku bitvy, Kerenskij zásadně pozměnil svůj názor na československé hnutí, a proto následně povolil neomezený nábor zajatců do legií přímo ve frontovém pásmu.

České jednotky rakousko-uherské armády čekalo po prohrané bitvě vyšetřování, jelikož vzbuzovaly nedůvěru. Generální štáb je obvinil z nedostatečné snahy zvítězit a rychlého zajetí od českých „bratrů“. Po

¹¹⁶ KUTHAN, P., Zborov 1917. [online]. 2003 [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_10381.html

¹¹⁷ Zborov: 1917–1937, Ministerstvo národní obrany, Praha 1937, s. 21.

¹¹⁸ SAK, Robert, Anabáze: drama československých legionářů v Rusku (1914–1920), Praha 1996, s. 17.

¹¹⁹ GREGORVIČ, s. 27.

měsíčním vyšetřování je nakonec zprostil viny a porážka Rakouska-Uherska byla zdůvodněna nedostatečným počtem záloh, velmi vzdálenými německými rezervami a znamenitou taktikou boje protivníka, již vojáci monarchie neznali. Skutečností zůstává, že akce Čechů a Slováků na jihozápadní frontě byla překvapením jak pro ruské, tak rakousko-uherské velení.¹²⁰

I přesto, že se bitva u Zborova příliš nelišila od jiných střetnutí velké války, byl její význam značný. Po několika staletích se Čechům podařilo vytvořit vlastní vojenský útvar. V době, kdy se ruští legionáři již objevili samostatně na frontě, v Itálii se legie teprve rodily. Výsledek bitvy měl velký ohlas nejen u ruské veřejnosti, ale i ve světě. V italském vojenském táboře v Padule se díky úspěšné akci ruských legionářů přihlásilo do Československého dobrovolnického sboru, legionářské jednotky složené z Čechů a Slováků, velké množství nových vojáků.¹²¹ Je možné tvrdit, že vítězství československé brigády u Zborova italské jednotce velmi usnadnilo práci při náboru dalších dobrovolníků. Italským legiím dala informace o vítězství u Zborova novou sílu a odhodlání k boji.

Zprávy o vítězném boji Čechoslováků zveřejnily i americké noviny, v nichž vítězství působilo ohromujícím dojmem. Američané v té době neměli o pojmu Čechoslovák povědomí, proto mnoho žurnalistů navštěvovalo Slovanskou tiskovou kancelář v New Yorku a žádalo o vysvětlení tohoto slova. Událost, která vzbudila v americkém tisku takový ohlas a zájem, bylo zapotřebí propagandisticky využít. Úspěšná akce legionářského vojska v Rusku se stala nejvýraznějším argumentem pro boj za samostatnost Čechů a Slováků a přesvědčivým důkazem toho, že branný odpor proti Rakousku-Uhersku tvořil nejdůležitější složku domácího a zahraničního odboje.¹²² Úspěch u Zborova sloužil jako diplomatický argument, že Češi i Slováci nejen touží po svobodě, ale jsou schopni za ni i bojovat.

¹²⁰ FIDLER, s. 66.

¹²¹ JAKL, s. 73–74.; GALANDAUER, HOFMAN, ŠEDIVÝ, s. 36.

¹²² JAKL, s. 74.

Československé pluky v tomto vítězství našly mravní sílu, která jim pomáhala nést tíhu ústupových bojů u Tarnopole. Zborovská tradice později usnadnila českým a slovenským jednotkám odrazit útok německé armády, jež se pokoušela legionářům znemožnit odchod z Ruska.¹²³

6.4 Konec ofenzívy a tzv. Tarnopolský ústup

Ruská armáda úspěchu legionářů nedokázala využít, zejména z toho důvodu, že k rozvinutí doposud úspěšné Kerenského ofenzívy jí chyběly další jednotky mužů odhodlaných k boji. Bitva u Zborova se stala jednou z mála vítězných bitev v rámci celé Kerenského ofenzívy, přičemž cílem tohoto útoku byla snaha obnovit bojeschopnost ruské armády a zatlačit vojska Centrálních mocností.¹²⁴ To se však nepodařilo. Po bitvě odmítalo stále více ruských vojenských jednotek, rozložených bolševickou štvanicí, pokračovat v boji. Jen velmi málo pluků bylo schopno posléze vzdorovat rakousko-uherské armádě. Mezi odvážlivé patřili například vojáci Československé střelecké brigády, jejichž odhodlání k boji bylo i nadále vysoké. Kerenského ofenzíva v polovině července 1917 zcela selhala a nepřátelské jednotky přešly do protiútku.

Během následujících červencových dní byli legionáři nuceni krýt u Tarnopole zoufalý úprk ruského vojska před nepřátelskými jednotkami. Ruský ústup zčásti strhl i československou brigádu, ta si však i za těchto okolností dokázala udržet disciplínu. Československé dobrovolnické jednotky se marně snažily zadržet ruské pluky a sbíraly jejich odhozené zbraně. Vrchní velitel ruské armády generál Brusilov se o akci příslušníků brigády vyjadřoval s obdivem: „*Čechoslováci, věrolomně opuštěni u Tarnopolu, bili se tak, že by všichni měli před nimi padnout na kolena. Jedna brigáda zadržela několik divizí.*“¹²⁵ Zvláště 2. pluk se při Tarnopolském ústupu dostal do velmi komplikované situace u Volosovky a Podgajčiků, kde se mu zdařilo prolomit nepřátelské obklíčení, avšak za cenu mnoha mrtvých. I ostatní československé pluky zasáhly do

¹²³ Zborov k třicátému výročí, Výbor pro celostátní oslavy 30. výročí Zborova, Praha 1947, s. 13.

¹²⁴ GALANDAUER, Bitva u Zborova, s. 50.

¹²⁵ Tamtéž, s. 52.

ústupových bojů a teprve na počátku srpna 1917 se podařilo koncentrovat všechny pluky Československé střelecké brigády v Podvoločisce. Odtud se přesunuly na Volyň, kde probíhalo jejich doplnění. Ztráty brigády při ústupu byly o mnoho větší než během samotné bitvy u Zborova; padlo 320 legionářů.¹²⁶ Někteří zranění vojáci si u Tarnopole raději vzali životy, než aby na ně Rakousko-Uhersko pohlíželo jako na ty, jež zradili císaře a čekala by je potupná smrt na šibenici.

6.5 Situace v ruských legiích v letech 1917–1920

Výše zmiňovaný ohlas úspěšné činnosti ruských legionářů znamenal vytvoření podmínek pro další růst československé střelecké brigády v divizi a posléze sbor. Vítězné akce legionářů se snažil využít zejména Masaryk, který již 3. července 1917 společně s Jiřím Klecandou¹²⁷ jednali v hlavním štábu s generálem Brusilovem. Ve třech memorandech Brusilova žádali o povolení transportu části československých vojáků a zajatců do Francie; aby legionáři v Rusku byli podřízeni politickému vedení odbočky Československé národní rady a útočili pouze na frontě proti armádám Centrálních mocností, nikoli ve střetech uvnitř země; třetí prohlášení se týkalo doplnění třech pluků střelecké brigády na divizi a její následné spojení s 2. divizí, formující se v zázemí, v armádní sbor.¹²⁸ Během letních měsíců se do nově vzniklých československých divizí přihlásilo celkem 27 000 mužů.¹²⁹

Plynulý přísun nových zajatců do obou divizí přerušilo zářijové odvolání generála Brusilova z postu vrchního velitele ruské armády. Ve funkci ho nahradil Lavr Georgijevič Kornilov. Veškeré československé požadavky přislíbené Brusilovem, ať už transport vojáků do Francie, podřízení vojska politickému vedení odbočky Národní rady nebo

¹²⁶ KUTHAN, P., Zborov 1917. [online]. 2003 [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_10381.html

¹²⁷ Jiří Klecanda byl tajemníkem odbočky Československé národní rady. FIDLER, s. 162–163.

¹²⁸ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 106.

¹²⁹ GALANDAUER, HOFMAN, ŠEDIVÝ, s. 19.

ustanovení Československého armádního sboru musel Masaryk novému generálu Kornilovovi zopakovat. Realita však nadějí na vyslyšení těchto požadavků neodpovídala; ruská armáda se nacházela v rozkladu. Podle vzpomínek jednoho z legionářů byla „*celá zem doslova zaplavena vojáky utíkajícími z fronty, muži nic nedělají, pracují pouze ženy; lidé se navzájem vraždí a loupr*“.¹³⁰ Navíc přišly další porážky ruského vojska a Němci se chystali k útoku na Petrohrad.

Konečným důsledkem zborovského úspěchu se stal 9. říjen 1917, kdy oficiálně vznikl samostatný Československý armádní sbor složený ze dvou střeleckých divizí, záložní brigády a řady sborových útvarů, čítající celkem 38 500 osob.¹³¹ Zároveň se vznikem sboru bylo rozhodnuto dopravit výše zmiňované vojáky z Ruska (6–8000) na francouzskou frontu, a to do konce roku 1917. První transport vyplul z Archangelska ještě v říjnu 1917, druhý se mezitím soustředil v Žitomiru.

Použití ruských legií v dalším boji proti armádám Ústředních mocností znemožnilo vypuknutí bolševické revoluce 7. listopadu 1917,¹³² kdy se k moci dostala Ruská sociálně demokratická dělnická strana (bolševiků), jež vyhlásila sovětskou republiku. Masaryk poslal velení Československého armádního sboru pokyny o tom, že legionářské jednotky musí v rozpoutaném občanském konfliktu zachovat za každou cenu přísnou neutralitu, a také usiloval o co nejrychlejší přesun řady legionářů do Francie. Situace Československého armádního sboru na Ukrajině se po nastolení sovětské vlády nadále komplikovala. Střelecké pluky ani jedné z divizí nedosáhly předepsaného počtu mužů, jednotky měly obrovské problémy se zásobováním, ale i výzbrojí a výstrojí. Revoluční období pominulo a již 20. listopadu sovětská vláda nabídla Centrálním mocnostem uzavření příměří. Na počátku prosince smluvili bolševici s představiteli německé, rakousko-uherské, turecké i bulharské

¹³⁰ Příběh legionáře: v zavšivené košili a se šrapnelem v těle kolem světa, Jan Řehounek podle zápisků Rudolfa Sergeje Řehounka, Nymburk 2011, s. 49.

¹³¹ MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část první: Na frontách světové války. [online]. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm>

¹³² Podle juliánského kalendáře se jednalo o 25. říjen.

armády patnáctidenní klid zbraní. Po uplynutí této lhůty obě strany uzavřely příměří. Následně zástupci sovětského Ruska a Centrálních mocností zasedli v Brestu-Litevském k jednání o separátní mír.¹³³

Počátkem nového roku byly československé legie v Rusku, v té době stále se nacházející na Ukrajině, prohlášeny za vojenskou formaci Spojenců.¹³⁴ Tím započala dlouhá historie přesunu armádního sboru sovětským územím do Vladivostoku a odtud na západní frontu. Po uzavření příměří ruské vlády s Ústředními mocnostmi a vyhlášení ukrajinské samostatnosti podporované Německem se armádní sbor ocitl v téměř bezvýchodné situaci. Hrozilo, že právě německá armáda, kterou žádala o pomoc Ukrajina ze strachu před sovětským Ruskem, obklíčí legionářské jednotky. Ty bylo zapotřebí stáhnout z Ukrajiny a poté přepravit do Francie, jak stanovil Masaryk před svým odjezdem z Ruska. Jako první se do bojů s německým předvojem dostal již 25. února 1. pluk armádního sboru u Korostyševa.¹³⁵ 3. března 1918, kdy sovětská vláda podepsala s Centrálními mocnostmi mír, se německá armáda probjovala přes Dněpr do Kyjeva. Přesun legionářů pokračoval vcelku spořádaně až do doby, než postup narušil boj o důležitou železniční křižovatku.

6.5.1 Boje u Bachmače a Čeljabinský incident

Na bachmačském železničním uzlu došlo ke střetu legionářů, jímž velel štábní kapitán a později náčelník generálního štábu československé armády Ludvík Krejčí. Boje probíhaly od 9. do 13 března 1918.

Cílem legionářů se stala snaha zastavit německý postup na bachmačskou křižovatku. Druhou dráhu vedoucí z této oblasti směrem na východ, dráhu charkovskou, zatarasily železniční transporty. Samotný boj o Bachmač předznamenal 8. březen, kdy došlo ke srážce německého vojska, postupujícího od severu k jihu, s československými rozvědkami 3.

¹³³ SAK, s. 22.

¹³⁴ FIC, V., Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa: 1914–1918, díl II., Brno 2007, s. 25.

¹³⁵ HONZÍK, s. 85.

praporu 7. pluku (55 km od železniční křižovatky).¹³⁶ Další útok německé armády přišel ze západu. Útočící německé armády společně odrážely 1. i 2. československé střelecké divize. I přes početní převahu nepřítele se podařilo na čas zastavit jeho postup, což umožnilo připravit několik vojenských vlaků k odjezdu na východ. Přes střídavé úspěchy a neúspěchy bojoval armádní sbor téměř až do poloviny března 1918. Na boje u Bachmače vzpomínal jeden z legionářů: *„Když byl potom ministrem vojenství Trockij, Ukrajina udělala separátní mír a byli jsme na území Ukrajiny. Bachmač byla křižovatkou a my jsme měli 400 km do Ruska. Byla obsazena Němci a museli jsme si ji dobýt. Němci tam měli dvě divize. A brzy tam byl boj, až Němci zvedli bílé prapory a prosili o příměří. A tam nám pomáhali bolševici. Rusové, kteří byli zajatí, říkali: „Jakýpak mír, Germána je potřeba tlouct!“ A my jsme za tři dny odjeli a ty bolševiky jsme nechali ve štychu.“*¹³⁷

Poslední vlaková souprava s legionáři odjela z Bachmače 13. března, den předtím, než se města zmocnily německé jednotky. I přesto, že bitva pro československé jednotky dopadla opět úspěšně, celkové ztráty v bojích u Bachmače na straně Čechů a Slováků činily 45 mrtvých, 220 zraněných a 41 nezvěstných.¹³⁸ Více jak šest desítek ešalonů směřovalo od bachmačského železničního uzlu ve směru na Kursk a Penzu, se záměrem dále pokračovat přes Sibiř do Vladivostoku.

Právě průjezdu ešalonů přes Sibiř chtěl Masaryk využít k náboru dalších zajatých krajanů do legií. Během dubna dorazilo do Vladivostoku pod velením kapitána Radoly Gajdy 5000 legionářů, na dlouhou dobu však posledních.¹³⁹ Jednalo se v pořadí o třetí transport, který dorazil na místo určení na západní frontu. Předchozí dva odjely již během podzimních měsíců roku 1917.

¹³⁶ CHÁB, V., Bachmač – březen 1918, Praha 1948, s. 138.

¹³⁷ FRYŠČOK, M., Hoch od Zborova (brněnský legionář), Brno 2001, s. 15.

¹³⁸ KALOUS, J., Boj československých legií u Bachmače. In: Československé legie v Rusku. Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze, Praha 2003, s. 68.

¹³⁹ HONZÍK, s. 87.

Legionáře, kteří nestačili odjet na západní frontu, čekalo něco, s čímž nikdo z nich nemohl počítat. Již při odjezdu šesti desítek ešalonů od Bachmače sovětská vláda rozhodla, že budou československé transporty částečně odzbrojeny a evakuovány po sibiřské magistrále do Vladivostoku, odkud je spojenecké lodě dopraví do Francie. Mnohé legionářské jednotky si z nařízení důstojníků ponechali více zbraní, než dovozovala úmluva. Jakmile tento fakt vyšel na veřejnost, došlo k zastavení transportů a jejich zdlouhavému odzbrojování. Následovalo uzavření tzv. penzské dohody 26. března 1918 mezi bolševickou vládou a Odbočkou Československé národní rady v Rusku.¹⁴⁰ Dohoda umožňovala další přesun transportů do Vladivostoku a zároveň stanovila, že legionáři jsou skupinou svobodných občanů, čímž se bolševici chtěli vyhnout případnému obvinění ze strany Německa, že porušují podmínky Brest-litevského míru.¹⁴¹ Smlouva zároveň dovozovala ponechat legiím část zbraní k ochraně transportů. Některé legionářské oddíly v penzské smlouvě viděly zradu, odmítaly se vzdát své výstroje, a proto začalo docházet k incidentům, jež vedly k zdržování a posléze i k zastavování transportů. K nedůvěře legií přispěl i úmysl rozdělit legionářské transporty na dvě části a k jejich přesunu využít i severní cestu přes Archangelsk a Murmansk, a to i přesto, že se tak stalo na základě žádosti francouzských diplomatických kruhů v Moskvě, které se snažily urychlit transport na západní frontu. Legionáři to vnímali jako pokus bolševiků o oslabení jejich síly a možné zničení ešalonů v nehostinných severských podmínkách.

Nervozitu a obavy mezi legiemi nadále přiosvětila zpráva z Moskvy o přípravách vzniku Československé rudé armády. Poplašné zvěsti, místní srážky, nedůvěra a celkové napětí mezi legionáři a bolševiky vyvrcholily během května 1918. Jiskrou, jež zažehla ozbrojený rozpor mezi těmito dvěma skupinami, se stal čeljabinský incident. Jak někteří badatelé uvádí,

¹⁴⁰ ŽIPEK, A., *Válka národů 1914–1918 a účast českého národa v boji za svobodu*, díl V., Praha 1922, s. 114.

¹⁴¹ Brest-litevský mír zavazoval vládu bolševiků k demobilizaci, neprovádění protiněmecké propagandy a výměny zajatců a také k odzbrojení všech dohodových jednotek, jež se nacházely na území Ruska. MINAŘÍK, P., *Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část druhá: Vystoupení československých legií v Rusku v roce 1918*. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvacekna/studie/1.htm>

konflikt nebyl vyprovokován, ani předem připraven. Na nádraží v Čeljabinsku stálo 14. května několik zadržených ešalonů legionářských jednotek a současně se na nádraží nacházel vlak s maďarskými a německými zajatci, z nichž jeden úmyslně poranil vojáka Československého armádního sboru.¹⁴² Na tento den jeden z legionářů vzpomínal: „*Z rozjíždějícího se vlaku hodil jeden z maďarských zajatců kusem železa do hloučku našich a jednoho bratra vážně zranil na hlavě. Stál jsem nedaleko. Část chlapců přeběhla na druhé nádraží, vlaku nadběhla a toho, který železo hodil, vytáhli z vlaku a ubili. Několik dalších, kteří se do toho napletli, pořádně zfackovali. Je z toho silné napětí mezi námi a sověty.*“¹⁴³ Následovalo uvěznění aktérů, ale i těch, kteří za ně šli intervenovat. To si nenechaly jednotky armádního sboru líbit, a proto dal jeden z ruských důstojníků sloužících v legiích, podplukovník Sergej Vojcechovskij, rozkaz k obsazení města. Legionáři se jej zmocnili bez většího odporu a osvobodili zajaté. Tím se otevřela kapitola dalších bojů mezi bolševiky a československými jednotkami.

6.5.2 Sibiř

V květnu 1918 probíhalo v Čeljabinsku jednání delegátů obou československých divizí, na němž bylo rozhodnuto o přesunu legií do Vladivostoku i za cenu násilí, tzv. „*vlastním pořádkem do Vladivostoku*“.¹⁴⁴ Na základě tohoto ujednání se vytvořil Prozatímní výkonný výbor, který pověřil několik velitelů pluků dohlížením na jednotlivé úseky železnice. Ešalony československých jednotek se nacházely na několikatisícovém úseku od Penzy až po Irkutsk. Nepokoje mezi legionáři a sověty se množily. Navíc se spojařům sboru podařilo zachytit dva telegramy, v nichž se psalo o zadržení, násilném odzbrojení a zařazení armádního sboru do bolševické armády. Další nařízení bolševické vlády se týkala zastřelení každého ozbrojeného českého vojáka v blízkosti železnice a zákazu veškerého pohybu transportů na

¹⁴² THUNIG–NITTNER, s. 52.

¹⁴³ Příběh legionáře, s. 54.

¹⁴⁴ HONZÍK, s. 91.

východ.¹⁴⁵ Vojáci Československého armádního sboru sovětskému vedení vzkázali, že se zbraní nevzdají do té doby, než jim bude zajištěn svobodný odjezd ze země a osobní bezpečnost.¹⁴⁶

Cesta armádního sboru přes nekonečné Rusko byla dlouhá. Denně dokázali jeho příslušníci postupovat po železnici směrem na východ a tvrdě bojovat proti přesile internacionalistických brigád. Je možné hovořit o skvělých výkonech a úspěších legionářských jednotek při ovládnutí středního Povolží, kde porazily špatně organizované a ozbrojené bolševické oddíly, při červnovém obsazování Lipjagu a Samary, i dobytí města Penzy, v němž se legionářům podařilo ukořistit množství zbrojního materiálu. Dalším významným městem, o něž legie svedly kruté boje s bolševiky, byl Jekatěrinburk. Po obklíčení města, jež bylo považováno za vstupní bránu Uralu, se legionářům podařilo zmocnit i důležitého jekatěrinburského železničního uzlu. Za neustálého boje československé oddíly opravovaly a stavěly mosty přes vodní toky, vyzbrojovaly pancéřové vlaky, zajišťovaly tisíce tun uhlí, střelného materiálu, potravin a vody. Podařilo se jim dobýt a obsadit důležitá centra Sibiře. Doly, pily a jiné závody na obou stranách magistrály spravovaly jednotky Československého armádního sboru, stejně tak jako provoz železnice v délce 3000 km, kterou získali do konce srpna 1918 pod svoji kontrolu, a stali se de facto pány Sibiře.¹⁴⁷ Na základě těchto vojenských úspěchů tak činnost legionářů v Rusku plnila opět stránky světového tisku a profesor Masaryk, vůdce zahraničního odboje, se stával stále více uznávanou osobou po celém světě.

Osamělí a po dlouhých bojích s bolševickými jednotkami vyčerpaní legionáři nemohli dlouho vydržet bránit tak velké prostory na východě Ruska. Navíc se jim nedostávalo slibované spojenecké pomoci a bojové odhodlání českých jednotek sláblo. Stále více upadající kázeň a vyslovování nedůvěry velitelům jednotlivých složek armádního sboru

¹⁴⁵ ŽIPEK, s. 120.

¹⁴⁶ SAK, s. 36.

¹⁴⁷ FRYŠČOK, s. 19.

zapříčinily spáchání sebevraždy velitele 1. československé střelecké divize plukovníka Josefa Jiřího Švece. Nemohl přežít zklamání z odřeknutí poslušnosti své divize. Zastřelil se dne 25. října 1918, aby nemusel být nadále svědkem mravního úpadku hrdinství. Ve skutečnosti se jednalo o přirozenou ochablost prostých lidí, jež dostalo na vrchol slávy několikeré vítězství nad armádou Centrálních mocností a později bolševického vojska.¹⁴⁸

Zprávy o vzniku Československa vzbuzovaly mezi legionáři touhu vrátit se do svobodné vlasti. Po vyhlášení samostatného státu 28. října a kapitulaci Německa 11. listopadu 1918 zmizel poslední rozumný důvod, proč nadále setrvávat v Rusku. Cíl a úkol vojensky přispět ke vzniku samostatného státu legionáři považovali za ukončený. Válka pro ně skončila, chtěli se vrátit do svých domovů a navíc v polovině listopadu na Sibiři provedl admirál Alexandr Vasiljevič Kolčak převrat, čímž svrhl demokratickou vládu a nahradil ji svou diktaturou. Toto jednání demokraticky smýšlející československé vojáky ještě více znechutilo, jelikož jeho úmyslem byla snaha navrátit Rusko do dob carského režimu.¹⁴⁹ Diktátor Kolčak se dopouštěl mnoha provinění, pronásledoval bolševiky, socialisty, menševiky i esery a velmi brzy ztratil důvěru obyvatelstva.¹⁵⁰

6.5.3 Ústup legionářů z fronty a návrat do vlasti

Jak již bylo výše zmíněno, legie v Rusku se na konci roku 1918 ocitly v nelehké situaci. Spojenecká pomoc nepřišla a vnitropolitická situace země se nadále zhoršovala. Návrat legionářů do vlasti se nakonec protáhl až do 2. září 1920, kdy z Vladivostoku odplul poslední transport s československými legionáři.

¹⁴⁸ ŽIPEK, s. 148.

¹⁴⁹ MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část druhá: Vystoupení československých legií v Rusku v roce 1918. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvaledna/studie/1.htm>

¹⁵⁰ HLAVÁČ, s. 179.

V listopadu 1918 Masaryk informoval legionáře v Rusku, že se nemohou vrátit do vlasti tak brzy, jak by si přáli. Naopak italským legionářům psal, že se s novými úkoly, které na ně čekají, zanedlouho seznámí doma. Nedávno vzniklé republice totiž hrozilo, že by mohla ztratit území Slovenska, a proto do bojů o Slovensko v roce 1919 zasáhli legionáři, kteří se vrátili z Itálie.

Nelehkou situaci v Rusku se pokusil vyřešit v listopadu 1918 svým příjezdem Milan Rastislav Štefánik. Jeho snaha pozvednout morálku vojska a opět ho postavit do zbraně selhala. Proto neváhal a již počátkem roku 1919 se rozhodl stáhnout všechny legionářské oddíly z uralské fronty a přesunout je po transsibiřské magistrále do dálnovýchodního přístavu, odkud měly probíhat jejich transporty do Evropy. K tomu však bylo zapotřebí znovu obnovit kázeň, což znamenalo přeměnu revolučního vojska dobrovolnického charakteru na regulérní armádu nového státu.¹⁵¹ K 1. únoru 1919 došlo k reorganizaci Československého armádního sboru na Československé vojsko na Rusi a zároveň vznikla 3. československá střelecká divize. Reorganizované oddíly dostaly na starost střežit sibiřskou magistrálu v délce 2600 km od města Omsk po Irkutsk.¹⁵² V těchto oblastech českoslovenští legionáři bojovali s ruskými partyzánskými skupinami, jež poškozovaly tratě magistrály a ostřelovaly projíždějící vlaky. Na jaře se legionářům podařilo zajistit na nějakou dobu klid na magistrále.¹⁵³ Kvůli Kolčakovým nátlakům na zapojení legionářů do občanské války se situace opětovně zhoršila a vyvrcholila propuknutím protikolčakovských povstání koncem roku 1919. Vedení československého vojska bylo nuceno začít jednat o příměří, které uzavřelo s bolševickou armádou 7. února 1920. Touto mírovou cestou se přemístění legionářů do přístavu dostalo do závěrečné fáze.

¹⁵¹ GREGOROVÍČ, s. 37.

¹⁵² MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část druhá: Vystoupení československých legií v Rusku v roce 1918. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/1.htm>

¹⁵³ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 245.

Z vladvostockého přístavu bylo odvezeno ve čtyřech desítkách lodních transportů celkově přes 56 000 legionářů.¹⁵⁴ Trasa do Evropy vedla dvěma směry, přes Indický oceán a Suez do italského přístavu Terst a druhá cesta přes USA a Kanadu do německého Hamburku. Řada vojáků se však vytouženého návratu domů nedočkala, mnozí podleli nemocem a následkům válečným zraněním. Transporty legionářských jednotek se staly velmi složitou technickou i mezinárodněpolitickou akcí. O tomto tématu se dokonce diskutovalo i na Versailleské mírové konferenci, jelikož žádná z mocností nechtěla dopravu do vlasti financovat. Návrat se nakonec uskutečnil díky pomoci nové československé vlády, která se i za cenu hospodářského zatížení rozhodla vynaložit potřebný kapitál na transporty.¹⁵⁵

V Československé republice byli legionáři vítáni jako ti, jež dokázali na frontách dohodových států vybojovat státní samostatnost, dokonce získali jako projev vděčnosti řadu vyznamenání. Někteří našli po návratu do vlasti místa na velitelských postech mírové armády, téměř 20 000 ruských legionářů se živilo jako úředníci, řada z nich se vrátila k dělnickým profesím a nejhůře dopadli váleční invalidé, pro něž nebylo uplatnění. Pokud se těmto válečným hrdinům nedostalo pomoci od rodiny, mnohdy skončili na ulici či v chudobinci. Navíc velké množství legionářů mělo až do smrti psychické následky.

¹⁵⁴ HONZÍK, s. 109.

¹⁵⁵ STRAKA, E., Interview. In: Dnešní výročí [rozhlasový pořad]. Moderuje Ladislav Dvořák. Český rozhlas, 15. 1. 2009 8:59, [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/535754

7 LEGIE V ITÁLII

Bohumír Klípa ve své práci poznamenal: „*V zahraničním odboji v období světové války nefascinuje projev českých a slovenských legionářů v Itálii významem, kterým se do dějin zapsali jejich bratři na ruské frontě, přesto ani jemu nechybí dramatická a je obdivuhodná zvláště spontánností tamního hnutí.*“¹⁵⁶

Ke zformování československých jednotek na půdě Itálie v průběhu světového konfliktu došlo za naprosto odlišných podmínek, než za kterých vznikly československé legionářské oddíly v Rusku, a také se tak stalo mnohem později. Je důležité připomenout, že počátky našeho zahraničního vojska v Itálii byly o mnoho složitější než vznik legií právě v Rusku. Tyto obtíže nastaly zejména z toho důvodu, že na italském území neexistovaly velké krajské spolky. Stejně tak počet trvale žijících Čechů a Slováků v Itálii byl v porovnání s českými obyvateli žijícími v Rusku před válkou minimální. Navíc se nijak neorganizovali a většinou o sobě navzájem ani nevěděli. V Itálii také na rozdíl od jiných dohodových států nikdy nedošlo k založení Sokola.¹⁵⁷ Jedním z dalších problémů vznikajících legií v Itálii se stal nedostatečný počet dobrovolníků, což způsobily nejen malý počet předválečných vystěhovalců do této země, ale také opožděný vstup Itálie do války.

7.1 Česko-italské vztahy a vstup Itálie do války

Česko-italské styky, ať už hospodářské, politické či kulturní, byly v době vypuknutí světové války naprosto minimální. Čeští politici už v předválečném období, na rozdíl od Ruska, s italskými politiky neudržovali žádné diplomatické styky. Itálie Čechy ani Slováky téměř neznala, byli pro ně velmi vzdálenými, žijícími kdesi na severu Rakouska-Uherska. Svědčily o tom první zprávy z bojiště, v nichž označení Boemi či

¹⁵⁶ KLÍPA, B., Československá legie v Itálii. In: Historie a vojenství 42, 1993, 1, s. 17.

¹⁵⁷ GREGORVIČ, s. 42.

Slavi mnohdy bývaly zaměňovány se jmény jižních Slovanů – „*Srbí, Croati, Sloveni*“ atd.¹⁵⁸

Neochotu některých českých a slovenských vojáků bojovat ve válce na straně Rakouska-Uherska považovali Italové za vzpouru proti vlastní zemi. Řada italských intelektuálů vnímala české snahy o samostatnost následovně: „*Aha, vy chcete samostatnost, jako například naše Sicílie! Úplnou samostatnost – jakoby Sicílie bez Itálie!*“¹⁵⁹ Jiní zase nedokázali pochopit pestré národnostní složení Rakouska-Uherska.

Ještě před samotným vstupem Itálie do války, v zimě 1914, zemi navštívil Masaryk, aby připravil půdu pro naše budoucí vojsko v Itálii. O zdejší situaci informoval Beneše, kterému sdělil svůj nepříjemný dojem z italské cesty: „*Rakousko-Uherské věci nejsou dobře známy; o naše věci nemají spojenci mnoho zájmů; chceme-li v této válce něco pro náš národ vyzískat, musíme se sami dát do práce a na sebe upozornit.*“¹⁶⁰

Masaryk si mimo jiné povšiml toho, že Itálie zachovává zděděnou nenávisť k „Rakušanům“. Také byl přesvědčen o tom, že dosud neutrální Itálie nepůjde do války proti Anglii a Francii, se kterou má navíc podepsané tajné ujednání z roku 1902, jež ji zavazovalo k neutralitě právě v případě války. K těmto závěrům došel Masaryk poté, co zjistil, že Itálie dvakrát odmítla Vídni spoluúčast na napadení Srbska. Řada Italů navíc vnímala střet za záležitost Francouzů, Rusů, Němců a nikoli Itálie. Jiní se domnívali, že válka je bojem Germánstva se Slovanstvem. V tom Masaryk našel odůvodnění dočasného italského setrvání v neutralitě.¹⁶¹

Důležité je zmínit okolnosti, jež se týkaly opožděného vstupu Itálie do války. Od roku 1882 patřila Itálie společně s Rakouskem-Uherskem a Německem do tzv. Trojspolku, jejíž členové se zavázali k vzájemné pomoci v případě útoku cizí mocnosti. Pokud by se rozhodla některá ze

¹⁵⁸ LOKAY, M., Československá legie v Itálii, New York 1970, s. 3.

¹⁵⁹ HANZAL, V., S výzvědky od švýcarských ledovců až po moře Adriatické, Praha 1938, s. 21.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 22–23.

¹⁶¹ LOKAY, s. 4.

smluvních stran podniknout útok na cizí zemi, zbylé státy měly zachovat neutralitu. Když Rakousko-Uhersko rozpoutalo válku útokem na Srbsko, Itálie na základě předchozí smlouvy vyhlásila 3. srpna 1914 neutralitu.

Mnoho italských diplomatů, například ministerský předseda Antonio Salandra a ministr zahraničních věcí Sidney Sonnino, si uvědomovalo, že pro prestiž země není vhodné dlouho zaujímat neutrální stanovisko. S blížícím se vstupem do války Itálie pochopila, že nemá žádné územní požadavky vůči Francii, Srbsku, Rusku ani Velké Británii. Naopak je měla vůči Rakousku-Uhersku, a to zejména v podobě jižních Tyrol, Terstu s Istrií a Dalmácie. Itálie si v dubnu 1915 na tajném londýnském jednání zajistila vhodné podmínky, na jejichž základě měla za cenu své účasti ve válce na straně Dohody dostat po vítězném ukončení konfliktu většinu svých územních požadavků.¹⁶² Neváhala dlouho a již 23. května 1915 vyhlásila válku svému dřívějšímu spojenci.

Itálie na válku nebyla dostatečně připravena. Armádní velení na frontu poslalo vojáky z domobrany, odvedence a malé procento tvořili účastníci války v Tripolsku. I přesto, že prvotní duch italské armády byl bojovný, velitel armády Luigi Cadorna se nepokusil o žádnou ofenzívu a spíše vyčerpával vlastní vojsko drobnými útoky.¹⁶³ Zejména se jednalo o jedenáct útoků italské armády přes řeku Soču (Isonzo), přičemž jediným úspěchem se stal zisk několika málo čtverečních kilometrů zničeného území s obcí Gorice.¹⁶⁴ Tím se bojové nadšení italských jednotek zcela vyčerpalo a iniciativu postupně převzalo Rakousko-Uhersko.

Situaci italským vojákům neulehčoval ani obtížný horský terén, jež naopak poskytoval rakousko-uherské armádě značné výhody. Vrchní štáb přiděloval české pluky k rakousko-uherským jednotkám. Ve srovnání s Ruskem však existuje malé procento případů, kdy se Čech nebo Slovák rozhodl přejít na italskou stranu. Na této frontě čeští a slovenští vojáci

¹⁶² HONZÍK, s. 35; KRETŠÍ, J., *Vznik a vývoj československé legie v Itálii*, Praha 1928, s. 17.

¹⁶³ LOGAJ, J., *Československé legie v Itálii (1915–1918)*, Praha 1922, s. 55.

¹⁶⁴ HONZÍK, s. 36.

patřili spíše k opoře císařského vojska, přesto se několik takových „přeběhlíků“ objevilo.

7.2 Krajané v Itálii

Československá odbojová činnost proti Rakousku-Uhersku spočívala v dohodových státech zejména na dvou složkách. Jednou z nich se staly krajané spolky tvořené Čechy a Slováky usedlými již v předválečných letech v Itálii a Rusku. Skupiny usedlíků ihned po vypuknutí války vstoupily do boje proti Rakousku-Uhersku, právě tak jako to bylo v Rusku, ve Francii či v Srbsku.

Druhou složku odbojové akce tvořili čeští a slovenští vojenští „přeběhlíci“ z rakousko-uherské armády a také zajatci, kteří se k tomuto odbojovému hnutí postupně připojovali a posléze formovali národní armády v jednotlivých dohodových státech. Československé krajané spolky v Rusku sehrály po vypuknutí války rozhodující roli v odbojové akci a také z nich vzešla první dobrovolnická jednotka, Československá družina.¹⁶⁵ Poměry v Itálii se však od situace v Rusku poněkud lišily, a to nejen tím, že Itálie byla před válkou členem Trojspolku a velmi dlouho setrvala v neutralitě, ale zejména proto, že v Itálii chyběla uvedená první složka odbojového hnutí.

Na území Itálie se před válkou vyskytovalo pouze 300 Čechů, kteří se hlásili ke své národnosti.¹⁶⁶ Jednalo se o jednotlivce, nikoli krajané kolonie. Trvale jich v Itálii bydlelo pouhých několik desítek lidí. Jednalo se o ředitele cukrovarů a pivovarů, umělce, kněží, vědce, ale také zde žily vychovatelky a služebné. Navíc někteří emigranti po vstupu Itálie do války uposlechli výzvy rakouského velvyslanectví v Římě a vrátili se do Rakouska.

¹⁶⁵ KRETŠÍ, s. 7.

¹⁶⁶ KARAS, J., Československé legie v Itálii. [online]. 2010 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://www.33pluk.cz/?p=796>

Krajané, kteří se nevrátili do rodné země, byli obvykle intervenováni, jelikož na ně Italové pohlíželi jako na poddané Rakouska-Uherska, proti němuž právě Itálie vedla válku.¹⁶⁷ Intervenováni byli zvláště na Sardinii a nadále setrvali pod policejním dohledem. Mezi intervenovanými se nacházeli také dva Češi, kteří posléze sehráli významnou roli v zahraniční odbojové akci. Byli jimi ředitel cukrovaru ve Ferrare inženýr Karel Veselý a akademický malíř Oskar Brázda. Zasloužili se o to, aby v některých italských časopisech byly zveřejněny zprávy o českém národě a jeho protirakouském smýšlení.¹⁶⁸

Trvalo téměř rok, než se českým krajanům podařilo s pomocí ruského velvyslanectví v Římě překonat nepochopení pro „českou věc“. Za podpory jednoho z příslušníků České družiny v Rusku, Vladimíra Vaňka,¹⁶⁹ se Veselému a Brázdovi podařilo navázat kontakty s Masarykem, Benešem a Československou národní radou v Paříži. Tím se částečně vyřešila záležitost Čechů a Slováků žijících v Itálii, nikoli válečných zajatců z rakousko-uherské armády.¹⁷⁰

K osvobození některých internovaných došlo až po návštěvě M. R. Štefánika v Itálii, který v rámci své mise prosazoval československou myšlenku. Štefánik nebyl v Itálii poprvé. Již při své první návštěvě, kdy se v římské nemocnici léčil po návratu ze srbské fronty, se mu podařilo získat významné politické styky, které nyní mohl využít. Přicestoval do Itálie na konci března 1916 s úkolem, kterým ho pověřila francouzská vláda. V Itálii se dostal do styku s mnoha významnými diplomaty a také byl poprvé přijat samotným ministrem zahraničí Sonninem. Svými názory si mezi Italy získal první příznivce pro budování samostatného státního

¹⁶⁷ HANZAL, s. 23.

¹⁶⁸ KRETŠÍ, s. 9.

¹⁶⁹ Vladimír Vaněk byl poručíkem České družiny. Ruská špionážní služba ho vyslala do západoevropských zemí, aby zjistil, jak to vypadá s československým odbojem. Vaněk nejprve jednal s Benešem a Štefánikem v Paříži. Poté odjel do Říma, přičemž je možné hovořit o velké náhodě. Poručík Vaněk byl synovcem internovaného Veselého. S pomocí ruského velvyslanectví v Římě se Veselý dostal z Intervence ze Sardinie a okamžitě navázal spojení s Československou národní radou v Paříži. V říjnu 1916 zřídil v Římě jakousi pobočku tiskové kanceláře ČNR. Její hlavní úkol spočíval v seznámení italské veřejnosti a politických kruhů s československou problematikou. HONŽÍK, s. 37.

¹⁷⁰ GREGOROVÍČ, s. 42.

celku. Krom diplomatické činnosti, která se týkala především tzv. „připravení půdy“ pro organizaci československých jednotek, se zaměřil i na propagační aktivitu, jako bylo shazování letáků. Jejich text, sestavený samotným Štefánikem s pomocí Edvarda Beneše, vyzýval české vojáky, aby se při první možné příležitosti vzdali italské armádě.¹⁷¹

7.3 „Přeběhlíci“ z rakousko-uherské armády

Čeští a slovenští vojáci bojující v rakousko-uherské armádě měli o Itálii větší znalosti, než tomu bylo naopak, přesto toto vědomí nevedlo k hromadným útěkům a zběhnutím k nepříteli. V průběhu roku 1915 právě k těmto přechodům k nepříteli docházelo na ruské frontě. Na italském bojišti však nebyl přítomen tzv. slovanský motiv, víra v nepřemožitelnost Ruska, sokolská myšlenka ani vědomí slovanského bratrství. Všechny uvedené aspekty hrály při zběhnutí k nepříteli významnou roli.¹⁷² Nelze opomenout ani to, že „přeběhlictví“ na jižní frontě nebylo jednoduché, jelikož italský horský terén byl hodně členitý a snadno kontrolovatelný. Přechod na nepřátelskou linii se proto jevil velice nebezpečným. Několik stovek českých vojáků, kteří se pokusili přejít k Italům, během útěku rakousko-uherský vojáci zabili kulometnou palbou. Svou váhu v počátečních letech války měla mezi vojáky také neznalost československého odbojového hnutí.

Přechod vojáka k nepříteli ztěžoval i způsob tamního boje – minimum pohyblivých operací a krvavá střetnutí, jež se sváděla téměř stále ve stejném prostoru. Útěk do Itálie by tak pro mnohé bojující vojáky znamenal krok do neznáma. Navíc na frontě kolovaly zvěsti, že zajatcům se vede v Itálii zle. Dokonce rakouská propaganda popisovala italské zajetí určená k likvidaci zajatců. Objevily se dokonce i takové případy, kdy se český voják rozhodl vzdát a přejít na stranu Itálie, ale ta na něj z nedůvěry zahájila palbu. Je známé, že Italové dobrovolným válečným „přeběhlíkům“ zpočátku příliš nevěřili. Nejednou se totiž stalo, že

¹⁷¹ Leták v plném znění viz BEDNAŘÍK, F., V Boj – kronika čs. legie v Itálii (1915–1918), díl I.–II., Praha 1927, s. 138–139.

¹⁷² KLÍPA, Československá legie v Itálii, s. 20.

například Maďaři se zdviženými pažemi došli až k italským pozicím a tam proti nim zahájili boj ručními granáty.¹⁷³ Italové mnohdy s „přeběhlíky“ zacházeli hůře než s válečnými zajatci.

Přesto se několika vojákům podařilo přejít na frontu nepřítele. Jejich množství v porovnání s počtem českých a slovenských přeběhlíků k Rusku, byl však zanedbatelný, přesto význam přeběhlíků k Itálii byl značný, jelikož mnohdy přinášeli důležité informace o rakouských pozicích.

7.4 Váleční zajatci a zajatecké tábory v Itálii

Se zajatými se na bojišti zacházelo vcelku vlídně, ranění byli vždy podle možností ošetřeni. Následovaly výslechy, při nichž velké problémy činila jazyková bariéra. Italové mezi zajatými nedělali velké rozdíly, ale kdo neuměl alespoň německy, vzbuzoval velkou nedůvěru, jelikož se Italové domnívali, že nechce mluvit. Zajatci byli po příslušné karanténě posíláni do zajateckých táborů. Počet vlastenecky smýšlejících hrdinů v táborech, jež se dali zajmout dobrovolně, byl ve srovnání s ostatními zajatými minimální. Ti se na rozdíl od českých a slovenských vojáků už nikdy nehodlali vrátit na frontu, jelikož mezi nimi převládal pocit úlevy, že vyvázli bez velkých zranění z války a rozhodli se už nikdy nevzít zbraň do ruky, ve zdraví přežít zajetí a vrátit se ke svým rodinám.

Jak uvádí některé zdroje, v Itálii existovalo celkem 200 až 300 zajateckých táborů. To však neznamená, že ve všech byli čeští a slovenští zajatí vojáci. Hovoří se o jejich přítomnosti asi ve 30 zajateckých táborech.¹⁷⁴ V italských táborech byly poměry o mnoho snesitelnější, než v ruských. O situaci v táborech informoval jeden ze zajatců krátce po válce. Josef Logaj napsal, že „*nehledíme-li na ztrátu svobody, rakousko-uherský zajatec v Itálii byl opatřen v ohledu materiálním a hygienickým daleko lépe, než v ostatních zemích dohodových*“.¹⁷⁵ I přesto, že

¹⁷³ LOGAJ, s. 56.

¹⁷⁴ KLÍPA, Československá legie v Itálii, s. 21.

¹⁷⁵ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 122.

zajatecký tábor pro vojáka znamenal extrémní a v jistém slova smyslu i demoralizující prostředí, většina zajatců si právě po příchodu do tábora ulevila. Stesk po domově a blízkých nahrazovaly poměrně benevolentní poměry místních italských táborů. Každý zajatec měl právo psát jedenkrát týdně domů, stejně tak mu bylo povoleno přijímat balíčky, dopisy i peníze, ale vše pod přísnou cenzurou.

Zajatci zprvu nesměli číst italské noviny, natož pak český tisk. Svou logiku postrádalo potlačování všech náznaků protirakouského odporu. V táborech na disciplínu zajatců dohlíželi zajatí rakousko-uherský důstojníci, kteří měli velké kázeňské pravomoci. Proto nejednou došlo i k tomu, že čeští a slovenští zajatí vojáci dostali tresty za to, že odmítli zpívat rakouskou hymnu. Důvody této absurdity je možné shledat v tom, že předseda zajatecké komise bývalý ministr války, generál Paolo Spingardi, z dob trojspolkové koalice zachovával jisté sympatie k jejím členům a naopak kladl značný odpor proti Slovanům.¹⁷⁶ Z této situace je pochopitelné, že mezi zajatce české a slovenské národnosti se nedostávaly žádné informace ani o zahraničním odboji, ani o současné situaci na bojišti.

Zprvu se nečinily žádné rozdíly mezi těmi, jež zajmuli Italové na frontě, a dobrovolnými přeběhlíky. Neustále vzrůstající počet dezertérů z rakousko-uherské armády donutil Italy k novým opatřením. Postupně zřizovali nové tábory pro vojáky z nepřátelské armády, a to podle národnosti. Od roku 1916 Italové začali umisťovat vojáky české a slovenské národnosti do nových zajateckých táborů odděleně od Němců a Maďarů.¹⁷⁷

Pro soustředění Čechů a Slováků byl vybrán tábor Santa Maria Capua Vetere na jihu Itálie, nedaleko Neapole, kde v té době žili zajatí Maďaři, Rakušané a Rumuni. Stovky československých zajatců byly transportovány právě do tohoto místa, kde Češi a Slováci měli poprvé

¹⁷⁶ GREGOROVÍČ, s. 43.

¹⁷⁷ HUS, M., Českoslovenští legionáři 1914–1920 z města Plzně a okolních vsí, Plzeň 2001, s. 38.

převahu nad ostatními národnostmi.¹⁷⁸ Oddělování zajatců podle národnosti je možné považovat za první významný krok k tomu, aby vzniklo na italské půdě zajatecké hnutí. V táboře S. M. Capua Vetere se začal spontánně formovat československý odboj v Itálii. Dalších několik desítek zajatců s červenobílými páskami na čepicích přijelo na jih Itálie ze zajateckých táborů Savona, Finalmarina a Gavi na počátku roku 1917. Mezi nimi také jeden z nejvýznamnějších představitelů zahraničního odboje v Itálii, Jan Čapek.¹⁷⁹

7.5 Československý dobrovolnický sbor a zajatecký tábor Santa Maria Capua Vetere

Nedůslednost italských úřadů, jež ponechaly v S. M. Capua Vetere několik stovek Němců a Maďarů, posílila snahy českých a slovenských zajatých vojáků o založení dobrovolnického vojska v Itálii. Chování Němců a Maďarů se vyznačovalo povýšeností a pohrdavostí, což jistě na Čechoslováky působilo do jisté míry pozitivně, jelikož jim připomínali nenáviděnou monarchii.¹⁸⁰ Vše začalo 15. ledna 1917, kdy se ve zmíněném táboře sešlo asi 10 českých zajatců, kteří se dohodli na založení odbojové organizace. Nové sdružení pojmenovaly Československý dobrovolnický sbor (dále také jako Sbor) a ihned začaly s nábořem nových členů. Dva dny poté se konala další schůze, na níž zvolili představitelé Sboru do jeho čela Jana Čapka. Zahraničními jednateli pro navázání styků s Francií, Amerikou a Ruskem se stali Josef

¹⁷⁸ KLÍPA, Československá legie v Itálii, s. 33.

¹⁷⁹ Jan Čapek patřil mezi ty vojáky rakousko-uherské armády, kteří přeběhli frontu a dostali se do italského zajetí. Už během té doby, co byl nucen narukovat do války a bojoval v rakouském vojsku, propagoval českou myšlenku. Ze zajateckého tábora několikrát žádal o zařazení do dobrovolnického vojska v Rusku, avšak marně. V lednu 1917 byl přemístěn do tábora S. M. Capua Vetere, kde se zanedlouho podílel na založení československého dobrovolnického sboru a následně byl zvolen jejím starostou. V čele zůstal po celou dobu trvání sboru. Vedl celkem 10 000 dobrovolníků. Při vstupu do vojska hrdě odmítl funkci desátníka. Nakonec byl přiřazen do 1. roty 1. praporu 33 pluku, s nímž se účastnil významné bitvy na Piavě. Podrobněji viz KUDELA, J., Proslovy o legiích, Brno 1926, s. 22–25.

¹⁸⁰ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 122.

Logaj a Jan Bořil, pokladníkem Bedřich Havlena a místními jednateli Josef Jura a Mojmír Polcar.¹⁸¹

Vedení Sboru umožňovalo vstup do spolku všem českým a slovenským zajatcům, kteří chtěli a hlavně byli ochotni v „*případě potřeby hájit svobodu národa se zbraní v ruce*“.¹⁸² Na první výborové schůzi, jež se konala 19. ledna, mohlo být konstatováno, že Sbor má již 230 členů.¹⁸³ Během jednání se dobrovolníci rozhodli, že si začnou tykat, oslovovat bratře a nosit na čepicích červenobílé stužky. Hlavním programem jednání se staly otázky týkající se československé samostatnosti a vstupu do armády, nezapomínalo se však na vzdělání ani na kulturní a sportovní život příslušníků Československého dobrovolnického sboru.

Právě Jan Čapek, Josef Logaj, Bedřich Havlena, Břetislav Bartoš a mnoho dalších, kteří stáli v čele Sboru, neměli žádné politické vzdělání, přesto jejich schopnosti vést dobrovolnickou jednotku je možné považovat za úctyhodné. Navíc dokázali velmi dobře pochopit myšlení zajatců. Nejprve chtěli narušit dosavadní duchaprázdnou atmosféru v zajateckém táboře, a to kulturními, vzdělávacími a sportovními aktivitami. Sboru se velmi rychle podařilo získat dobrovolníky a založit sokolská družstva a dokonce zorganizovali i několik fotbalových mužstev, jež pojmenovali A. C. Sparta, S. K. Slavia, Meteor, nebo Čechie, čímž navazovali na svůj domov. Kromě sportovní činnosti se v táboře rozvíjela i aktivita hudebních a dramatických kroužků. V táboře mohla díky sbírce vzniknout knihovna o několika stovkách svazků. Velký zájem u zajatců vyvolávaly také jazykové kurzy, především výuka italštiny, ruštiny a francouzštiny.

Za předpokladu, že se k českým a slovenským dobrovolníkům dostaly informace o situaci v monarchii, z bojiště i zahraničí, prezentovali je na členských schůzích. Zprávy z domova zajatci obvykle získávali

¹⁸¹ LOGAJ, s. 63.

¹⁸² MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část první: Na frontách světové války. [online]. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm>

¹⁸³ KLÍPA, Československá legie v Itálii, s. 34.

z novin, do nichž byly zabalené balíčky posílané do tábora. O situaci v Rakousku-Uhersku a válečných operacích se naopak dovídali z italského tisku. Vrchní nařízení zakazovalo noviny dopravovat do zajateckých táborů, proto si je zajatci obstarávali obvykle potajmu, za úplatek strážím, což bylo zajisté velmi riskantní pro obě strany.

O československém zahraničním odboji se nepravidelně a obvykle se zpožděním dovídali ze zahraničních časopisů, jako například z *Čechoslovanu*, *Čechoslováku*, *Československé samostatnosti* nebo italského periodika *La nation tchéque*.¹⁸⁴ Pro snadnější sdělování informací z tisku, vyvěšovalo předsednictvo Sboru zprávy přímo na okenních tabulích zajateckých baráků. Velké obliby se mimo jiné těšil táborový čtrnáctideník *V boj*, jež vycházel od března 1917.¹⁸⁵

Československý dobrovolnický sbor založil v S. M. Capua Vetere také kroniku, do níž se zaznamenávaly zvláště důležité události. Jednou z nich bylo velkolepé sokolské cvičení pořádané na velikonoční neděli 8. dubna 1917. Následujícího dne jeden s dobrovolníků zakončil slavnost vlastenecky procítěným projevem, v němž vyzval shromážděné zajatce, aby rozšířili řady odboje. Italští důstojníci a vojáci tak měli příležitost seznámit se se silou československého národa a jeho entuziasmem pro patřičný zápas proti centrálním mocnostem na straně dohody.¹⁸⁶ Velikonoční oslava znamenala mezník v nárůstu dobrovolníků hlásících se do Sboru. Ještě 4. dubna měl Sbor podle některých zdrojů 368 členů, po Velikonocích se členská základna zvýšila na 1154 dobrovolníků.¹⁸⁷

Sokolská slavnost se v táboře posléze opakovala ještě dvakrát, a to v květnu 1917 při návštěvě delegáta Československé národní rady Miroslava Božinova Plesingera a poté při příjezdu kapitána dr. M.

¹⁸⁴ BEDNAŘÍK, F., Československý dobrovolnický sbor v S. Marii C.V. a Padule, Praha 1927, s. 12.

¹⁸⁵ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 123.

¹⁸⁶ BEDNAŘÍK, Československý dobrovolnický sbor, s. 13–15.; Více k velikonočním slavnostem viz BEDNAŘÍK, *V Boj*, s. 168–172.

¹⁸⁷ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 124.; Jiný zdroj uvádí odlišná čísla – 4. dubna měl Sbor 384 členů a po Velikonocích vzrostl počet dobrovolníků na 1275. BEDNAŘÍK, Československý dobrovolnický sbor, s. 15.

Pučálka. Právě na žádost Pučálka tábor vypracoval seznamy vojenských jednotek z Československého dobrovolnického sboru, které podle jeho slov měly odejít na soluňskou frontu bojovat po boku ruského expedičního sboru. Naděje dobrovolníků na odchod z tábora vyprchaly poté, co se ukázalo, že Pučálek neměl žádné posláním a dokonce ani nebyl zástupcem Československé národní rady, jak o sobě tvrdil.¹⁸⁸ Pocit zklamání ještě více posílilo oznámení italských orgánů o tom, že je zapotřebí poslat 2000 zajatců na polní práce do různých koutů Itálie. 23. června 1917 se představitelům Sboru rozplynuly veškeré naděje na brzký odchod na frontu. Vedení tábora S. M. Capua Vetere oznámilo, že zbylí čeští a slovenští zajatci budou přemístěni do tábora v Padule. Během posledních dvou červnových dní odjely transporty se zbylými československými zajatci do jejich nového působiště.¹⁸⁹

Padulský zajatecký tábor sídlil v objektu kláštera ze 14. století v hornaté provincii Salerno. V klášterní zahradě, kde stálo více než 70 dřevěných domů, pobývalo v té době již několik tisíc Maďarů, Rakušanů a prorakousky orientovaných Čechů. Jelikož v čele tábora stál konzervativní vysloužilý generál, který kladl důraz na klid a pořádek, bylo zapotřebí prohloubit a zintenzivnit odbojové hnutí. To vyvolávalo nenávisť ze strany prorakousky smýšlejících zajatců. Narůstající nesnášenlivost mezi zajatci a zvyšující se počet konfliktů donutil na sklonku léta 1917 správu tábora k přemístění zajatců jiné než české a slovenské národnosti do jiných táborů. Místo nich téměř denně přijížděly do Paduly transporty zajatců z moravských pluků, kteří přinášeli zprávy z „domova“ i bojiště a značně posílili prořídlé řady Československého dobrovolnického sboru.¹⁹⁰

7.5.1 Reakce na bitvu u Zborova v táboře Padula

Na první dny pobytu v padulském táboře připadlo vítězství Československé střelecké brigády u Zborova. To mělo značný vliv na

¹⁸⁸ KLÍPA, Československá legie v Itálii, s. 37.

¹⁸⁹ BEDNAŘÍK, V Boj, s. 256.

¹⁹⁰ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 126.

morálku představitelů Sboru, ale i na počet nově se hlásících do tohoto spolku.¹⁹¹

I přesto, že začátky v padulském táboře byly plny zoufalství a „prorakouského smýšlení“, postupně se dobrovolníkům podařilo pomocí vlastního táborového tisku ovládnout alespoň z části veřejné mínění. Tisk vypadal velmi jednoduše a vycházel dvakrát, někdy i třikrát denně. K tomu postačily pouhé dva archy kancelářského papíru, na nichž dobrovolníci sepsali informace o válečných událostech a doplnili je nalepenými výstřižky například z českých novin, jež museli odcizit z balíků, které jim chodily z domova. Někdy měli k dispozici italský tisk, obvykle však se zpožděním a nepravidelně.

Dne 6. července 1917 se dobrovolníkům v Itálii dostaly do rukou noviny z předchozího dne, s velkým nadpisem „*La grande vittoria degli Czechoslovacchi in Galizia. – Tre milla prigionieri, cannoni a materiale di guerra! – Gli Austriaci in ritirata! – La offensiva di Brusiov continua vittoriosamente!*“¹⁹² V očích řady dobrovolníků byly při četbě článku vidět velká radost a údiv zároveň. O České družině na Rusi kdysi četli a slyšeli, ale nad existencí a úspěchy Československé střelecké brigády se velmi podivovali. Během několika minut byl napsán překlad zprávy a následně slavnostně přečten ostatním shromážděným. V odpoledních hodinách ještě téhož dne začalo chodit do kanceláře Československého dobrovolnického sboru množství zajatců, kteří se hlásili ke skupině dobrovolníků. Je zřejmé, že je k tomu motivovaly úspěchy dobrovolnického vojska v Rusku. Večer kancelář hlásila více jak 100 nových členů.¹⁹³ Pro celý Sbor to znamenalo velké povzbuzení a odhodlání k dalšímu úsilí v zapojení dobrovolnických jednotek do boje proti Centrálním mocnostem.

¹⁹¹ LOGAJ, s. 70.

¹⁹² JAKL, s. 73. Překlad nadpisu v novinách. „*Velké vítězství Čechoslováků v Haliči. – Tři tisíce zajatců, děla a válečný materiál! – Rakušané na ústupu! – Ofenzíva generála Brusilova vítězně pokračuje!*“

¹⁹³ Tamtéž, s. 74.

Oznámení o Zborovském úspěchu mělo mimo jiné za následek povolení korespondence mezi tiskovou kanceláří v Římě a zajateckými tábory. Svolení k volnému dopisování dal šéf římského úřadu pro zajatce generál Paolo Spingardi. Do té doby byla vzájemná komunikace více než obtížná a vždy záleželo na veliteli tábora, zda svolí k odeslání dopisu.

Nedlouho poté italský generální štáb zaslal ministru války Ettoremu Giardinimu: „*Toto velitelství je maximálně příznivě nakloněno myšlence ustavit československé oddíly za zajatců této národnosti, kteří se nacházejí v Itálii. Není tomu tak proto, že by si od nich slibovalo přímou vojenskou pomoc. Nahlíženo z toho hlediska by bylo formování podobných cizích oddílů spíše nerozvážné, neboť by vyvolávaly a posilovaly v českých plucích ony pocity odporu k Rakousku, které se často projevují v odmítání poslušnosti, nebo masových kapitulacích, jak se ukázalo na ruské frontě.*“¹⁹⁴ U členů vlády vyvolal tento návrh kladnou odezvu, proto ho Sonnino zahrnul do připravovaných směrnic, které měly být závazné pro podzimní jednání s Benešem.

7.6 Jednání představitelů zahraničního odboje v Itálii

Díky dřívějším Štefánikovým známostem se podařilo navázat oficiální styky s italskou vládou i Benešovi. Už v lednu 1917 podnikl cestu do Itálie, aby mohl zahájit jednání s představiteli italské vlády, ale i s novináři, a získat tak příznivce pro ideu samostatnosti Čechů a Slováků. Beneš přejmenoval, prozatím formálně existující pobočku tiskové kanceláře Československé národní rady v Římě, na „*Consiglio Nazionale Czechoslovacco – Ufficio Roma*“ (Římský úřad Československé národní rady).¹⁹⁵

Poté Beneš navštívil zemi ještě několikrát. Do Itálie přicestoval na podzim 1917 z toho důvodu, aby pokračoval v jednání, a to zejména na ministerstvu zahraničních věcí. 6. září Sonninovi předložil prohlášení,

¹⁹⁴ GALANDAUER, HOFMAN, ŠEDIVÝ, s. 35.

¹⁹⁵ GREGORVIČ, s. 45.

v němž požadoval, aby Itálie uznala Československou národní radu v Paříži jako ústřední orgán reprezentující veškeré československé zájmy, s níž by byly oficiálně projednány otázky týkající se uvolnění československých zajatců v Itálii pro postavení československé armády. V druhém bodě se jednalo o to, aby Češi a Slováci byli uznáni za přátelský národ a na základě toho by pak došlo k propuštění internovaných československých občanů. Ve třetím požadavku se snažil Beneš přimět Itálii k tomu, aby propustila všechny naše vojáky, včetně zajatců, kteří se chtějí dobrovolně připojit k Československé armádě ve Francii.¹⁹⁶ S dvěma prvními požadavky Sonnino ihned souhlasil, k třetí žádosti měl výhrady proto, že si chtěl zajatce ponechat v záloze až do konečného mírového jednání.

Beneš pokračoval ve svém pobytu v Itálii a jednal na italském ministerstvu války s některými vojenskými odborníky. Od ministra války Giardiniho dostal 4. října 1917 dopis obsahující koncese, jež by byla italská vláda ochotna poskytnout Československé národní radě. Některé body se shodovaly s předchozími odsouhlasenými Benešovými požadavky. Nově se zde psalo o možnosti postavit ze zajatců polovojenské jednotky, které by však nebyly nasazeny na frontu, ale plnily by spíše úlohu pracovních sborů. Právě proti zmíněnému bodu měl Beneš i jiní dohodoví diplomaté výhrady, a proto se rozhodl nabídku o ustanovení pracovních oddílů prozatím nepřijmout. Domníval se, že při další své návštěvě se mu podaří docílit svých prvotních plánů ohledně přesunu zajatců do Francie.

V průběhu svého pobytu v Itálii také Beneš navštívil některé zajatecké tábory, například i Padulu, jejíž návštěvu líčil takto: „*V Padule, kde bylo přes 10 000 našich lidí, byl to den slavnostní. Pro mne tato návštěva a dojmy z cesty po táborech v Itálii byly z nejmocnějších dojmů, které jsem zažil za války. Viděl jsem, jak se rodí svoboda národa a jak se tvoří stát. Naši vojáci, po částech již dlouhé měsíce shromažďovaní,*

¹⁹⁶ LOKAY, s. 5.

*čekají jen na povel, aby šli na frontu. Byli už netrpěliví, začínali býti nedůvěřiví a čekáním rozhořčení. Čekali ode mne slova spásy. Maje ujištění italského ministerstva války, přinesl jsem jim radostné zprávy a sliboval brzké osvobození.*¹⁹⁷ Návštěva generálního tajemníka Československé národní rady měla pro zajatce velký význam a posílila alespoň na čas skleslé smýšlení dobrovolníků čekající na svobodu.

I přes své prvotní plány Beneš do Itálie kvůli své pracovní vytíženosti už nepřijel. Navíc se během listopadové drtivé porážky italské armády u Caporetta, kdy se linie fronty zastavila až na řece Piavě, změnilo v Itálii poměry.¹⁹⁸ Italská vojska byla útokem protivníka velmi zaskočena, jejich ústup se proměnil spíše v panický útěk. Ztráty na mrtvých, raněných a zajatých přesáhly 400 000.¹⁹⁹ Stejně tak děsivé byly škody zbrojního materiálu. S nasazením všech italských záloh, dokonce i za pomoci několika anglických a francouzských divizí, se podařilo zabránit pádu Benátek a ustálit frontu na řece Piavě.

7.6.1 Pracovní sbory

Katastrofa u Caporetta demonstrovala dosavadní zcestnou politiku italských vrchních úřadů, a proto se jevílo potřebným, aby Itálie skoncovala se strnulými postupy vůči všem slovanským národům patřícím do habsburské monarchie. Události se vyvíjely jinak, než jak Beneš ještě v říjnu 1917 předpokládal. František Hlaváček, představitel odbočky Československé národní rady v Římě, se pokoušel co nejdéle zdržovat možnost zřízení pracovních oddílů z českých a slovenských zajatců, které Italové požadovali. Také chtěli, aby se zajatci podíleli na řádném vybudování druhých obranných linií, na nichž by bylo italské vojsko schopno zastavit další rakouský postup.²⁰⁰ Naléhali na zajaté

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 8.

¹⁹⁸ Mnohdy je tato vojenská operace u Caporetta označována jako průlom u Kobaridu. Z historického hlediska znamenala posunutí fronty hluboko na italské území, až k řece Piavě. Tento střet italské a rakousko-uherské armády se stal v pořadí již 12., a zároveň poslední bitvou na řece Soči (Isonzo). Podrobněji viz FUČÍK, J., Piava 1918, Praha 2001, s. 9–30.

¹⁹⁹ HONZÍK, s. 42.

²⁰⁰ KRETŠÍ, s. 139.

Čechy a Slováky, aby přispěli k vítězství Itálie. Podle slov Spingardiho, „právě nyní mají jedinečnou šanci prokázat, že jsou odpůrci Rakouska a přáteli Dohody“.²⁰¹

Hlaváček naopak reagoval tím, že jsou dobrovolníci plně odhodláni pomoci Itálii, vzít do rukou zbraň a jít bojovat na frontu po boku Itálie. Dobrovolníci souhlasili i s pomocí při výstavbě opevnění, ovšem za předpokladu, že jejich ochota přispěje k rozhodnutí o povolení československé armády. Na jakékoli vyjednávání však nebyl čas a italské vrchní velení požadovalo okamžitou odpověď ohledně vytvoření pracovních sborů. Hlaváček k tomu dal po dlouhém uvážení souhlas. Šéf římského úřadu pro zajatce, generál Spingardi, i mnoho dalších italských politických představitelů, se Hlaváčkovi zavázali, že se u vlády přimluví za uznání československého vojska, a tento slib skutečně dodrželi. Pracovní sbory měly být jen přechodnou etapou, jež nepotrvá dlouho. Důležité je připomenout, že k vytvoření těchto formací došlo jen u italských legií.²⁰²

V období od 3. března 1918 do 16. dubna 1918 bylo okolo 9500 dobrovolníků a zajatců rozděleno do sedmi praporů, jež Italové umístili na území mezi Gardským jezerem a Mantovou. 1. a 3. prapor pracoval v okolí Mantovy, 2. a 5. pomáhal u Gardského jezera, 4. v údolí Adiže u Pastrenga, 6. u řeky Mincio a 7. prapor u Lugana v blízkosti Verony.²⁰³ Češi a Slováci v pracovních sborech sloužili neozbrojeni a často ve svých původních rakouských uniformách opatřených pouze červenobílými páskami. Pracovní sbory nebyly tím, o co čeští a slovenští dobrovolníci ze zajateckých táborů usilovali, přesto se jednalo o velký pokrok. Přinejmenším to znamenalo vysvobození z tábora a naději, že za několik měsíců budou moci prohlásit, že jsou československými vojáky.

²⁰¹ Tamtéž, s. 140.

²⁰² HANZAL, s. 59.

²⁰³ HONZÍK, s. 40.

7.6.2 Průzkumné oddíly

Pro úplnost je podstatné zmínit i působení výzvědných jednotek v Itálii. Vzhledem k výše uvedenému velmi zdrženlivému vztahu italských vládních orgánů k československé odbojové akci začaly první vojenské oddíly vznikat spontánně, a to v podobě dobrovolnických průzkumných skupin přímo na frontě. Na ustanovení těchto průzkumných jednotek mohlo mít vliv i memorandum poručíka České družiny v Rusku Vladimíra Klecandy z léta 1916, v němž se obrátil přímo na vrchního velitele Italské královské armády generála Luigiho Cadornu. V memorandu sděloval: *„České výzvědné oddíly v Rusku způsobily, že nejen prapory, ale i celé pluky rakouské armády, v nichž převládalo české mužstvo, přešly frontu. Jsem názoru, že sbory českých rozvědčků v italské armádě, krácejících ve šlépějích českých rozvědčků v armádě ruské, mohly by prokázati znamenité služby italskému vojsku a společné věci a uškoditi nepřítelům tím, že by zasely sémě rozvratu do jejich řad.“*²⁰⁴

I přesto, že se Klecandovo memorandum setkalo s nepochybnou sympatií v řadách vojenských činitelů, se ještě v roce 1916 jevílo jako velmi nepravděpodobné, že by došlo k mechanickému přenesení zkušeností z jedné fronty na druhou. Hlavním důvodem byla zejména ta skutečnost, že až do Cadornových ofenzív na řece Soči měla Itálie velmi omezený počet nejen rakouských zajatců, ale právě i českých přeběhlíků fronty. K utváření výzvědných oddílů docházelo až od září 1917. Ale už v průběhu letních měsíců se v horách na trentinské frontě začali tajně scházet čeští a jihoslovanští důstojníci z rakousko-uherských jednotek. Hlavním představitelem spiklenecké skupiny byl nadporučík Ljudevit Pivko.²⁰⁵ Zprvu spíše debatní sešlosti se postupně měnily v akce spojené s odcizováním oficiálních tajných vojenských dokumentů

²⁰⁴ PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 162.

²⁰⁵ Více ke Slovinci Ljudevitu Pivkovi viz KÁBOVÁ, H., Il sogno di Carzano (Život a dílo Ljudevita Pivka). In: Československé legie a první světová válka. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, České Budějovice 2002, s. 93.

Rakouska-Uherska, jež předávaly šéfovi výzvědné služby u jedné z italských armád.

Skupin československých vlastenců, které se rozhodly pomoci Itálii, stále přibývalo. Přinášely italskému vrchnímu velení stále detailnější informace o připravovaných útocích nepřítele a jeho ofenzivních úmyslech. Nelze opomenout ani to, že jim zpočátku Italové příliš nedůvěřovali. Důvěru italské zpravodajské služby si přeběhlíci mnohdy získali až poté, co se ukázalo, že přinesené informace přispěly Italům k vítězstvím. Poté přestali být přeběhlíci posíláni do zajateckých táborů a Italové je ponechávali přímo na frontě, aby byli k dispozici armádním velitelům. Na přelomu let 1917 a 1918 se ustavily v podstatě u většiny italských polních armád.²⁰⁶ Průzkumné oddíly se staly prvními organizovanými útvary československé legie v Itálii.

Výzvědčící nosili italské uniformy, jen na čapkách měli červenobílou stužku. Při výslechu zajatců plnili úlohu tlumočnicků. Rovněž se účastnili bojových průzkumných akcí do rakouských linií, popřípadě útočných operací a mnohým se dostalo vyznamenání za statečnost. Náplní jejich práce bylo i nadále zjišťovat cenné informace o nepříteli a získávat další přeběhlíky na základě úspěšné propagandistické činnosti.²⁰⁷ Působili v rámci italských armád od hranic Švýcarska až po Jaderské moře. Vedoucí zpravodajského oddělení hlavního štábu na počátku roku 1918 zaslal vrchnímu italskému velitelství memorandum, v němž shrnul důvody, proč by mělo dojít k ustanovení československého vojska v Itálii. Právě toto prohlášení je důkazem, že italská zpravodajská služba plně pochopila pomoc, kterou jim Čeští a Slovenští přeběhlíci nabízeli.²⁰⁸

²⁰⁶ MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část první: Na frontách světové války. [online]. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm>

²⁰⁷ Jednou z takových propagandistických činností byla tzv. carzanská akce. Čeští a jihoslovanští důstojníci, například kapitán Pivko, a vojáci 1. bosenskohercegovinského pluku otevřeli v polovině září 1917 frontu u Carzana. Kvůli netečnosti italského velení se akce nezdařila a Itálie tak zmařila možnost proniknout do týlu rakousko-německých vojsk v oblasti jižních Tyrol. Blíže k carzanské a bainšickým (též propagandistická akce výzvědných oddílů) akcím viz HANZAL, s. 69–107.

²⁰⁸ LOKAY, s. 9.

7.7 Vznik Československého vojska v Itálii

Úspěšné akce československých výzvědných čet i diplomatické vyjednávání Štefánika přispělo k vytvoření italských legií. Nutno podotknout, že k ustanovení této armády došlo o mnoho déle, než se tak stalo v Rusku. Od poloviny února 1918 započal Štefánik v akci, jež se týkala povolení československé armády v Itálii. Jako plukovník francouzské armády se mohl snáze dostat na italská ministerstva. Nejednou jednal s ministrem zahraničních věcí Sonninem, sešel se i s ministrem války a podařilo se mu dohodnout schůzku se samotným ministerským předsedou Vitoriem Emanuele Orlandem. Všechny jmenované se snažil přesvědčit, že je v samotném zájmu Itálie, aby povolila budování československého vojska, a proto došlo v březnu 1918 na italské straně k příznivému obratu. Odpor začal slábnout a Štefánik měl možnost jednat dokonce i se samotným králem.

Již od poloviny dubna 1918 probíhal nábor mezi příslušníky československých pracovních jednotek a v umbrijském městě Foligno bylo dokonce zřízeno československé doplňovací velitelství. Dubnové jednání mezi Štefánikem a Orlandem se neslo v přátelském duchu. Orlando však nemohl poskytnout československým vojákům žádných záruk, že budou jejich národnostní snahy o zřízení samostatného státu splněny, přesto Štefánik reagoval následovně: *„Naši dobrovolníci nechtějí od vás žádných záruk, chtějí jen, abyste jim dovolili bojovat za jejich ideály na půdě svobodné Itálie.“*²⁰⁹ Orlando ve své zprávě pro parlament napsal: *„Objal jsem ho a řekl mu: „Plukovníku, jsem Váš a učiním vše, co žádáte.“*²¹⁰

Dne 21. dubna 1918, po rozmluvě Štefánika s Orlandem, došlo k uzavření smlouvy mezi italskou vládou a Československou národní radou o vytvoření československého vojska v Itálii.²¹¹ Tato dohoda zároveň

²⁰⁹ LOKAY, s. 12.

²¹⁰ Tamtéž, s. 12.

²¹¹ Podrobněji k smlouvě z 21. dubna 1918 viz BEDNAŘÍK, V Boj, s. 511–538. Smlouva v plném znění viz KRETŠÍ, s. 161–162.

určovala vztah československé legie k italským úřadům – nově vytvořená československá armáda byla autonomní, přesto podléhala v ohledu národním, politickým a právním Národní radě československé. Smlouva mimo jiné zahrnovala i to, že legie bude operovat samostatně, nicméně pod italským velením. Velitelem československého vojska se stal generál Andrea Graziani, velitel vojensky vysoce vzdělaný a ve válečnictví zkušený. I další vyšší velitelské pozice byly určeny Italům, teprve místa nižších velitelů rot a čet směli obsadit čeští důstojníci. U příležitosti oslav třetího výročí vyhlášení války Rakousku-Uhersku se 24. dubna 1918 v Římě konala ceremonie, při níž došlo k slavnostnímu odevzdání praporu československým legionářům.²¹²

Do konce dubna se podařilo zřídit 4 pluky – 31. československý pluk v Perugii, 32. československý pluk v Assisi, 33. československý pluk ve Folignu a 34. československý pluk ve Spoletu.²¹³ Sloučeny byly do 6. československé střelecké divize. Posléze se k ní připojil ještě pluk číslo 39, vytvořený z výzvedných oddílů. Právě číselné označování těchto pluků mělo symbolizovat kontinuitu s legií ruskou (pluky 1–20) a francouzskou (pluky 21–30).

Celý květen 1918 byl věnován teoretickým i praktickým přípravám jednotlivých pluků, prošly mnoha kurzy a cvičeními. Považovalo se za nutné, aby se muži obeznámili s italskými vojenskými poměry, způsobem boje i modernějšími italskými zbraněmi. Značnou část svého času československé vojsko také strávilo na nejrůznějších slavnostech, návštěvách, ceremoniích a přehlídkách. Již od poloviny května 1918 probíhal přesun vojska z oblasti Umbrie, kde docházelo k jejich shromažďování, do pahorkovité krajiny jižně od Vicenzy. Odtud československá divize po dvou týdnech odešla do boje, zprvu v rámci 5. a později 9. italské armády.²¹⁴

²¹² PICHLÍK, KLÍPA, ZABLOUDILOVÁ, s. 151–152.

²¹³ GREGOROVÍČ, s. 49.

²¹⁴ KLÍPA, Československá legie v Itálii, s. 79.

7.7.1 Boje na Piavě a Doss Alto

Italské vrchní velení již od února 1918 očekávalo novou rakousko-uherskou ofenzívu, a to z toho důvodu, že německá armáda na západní frontě již byla zcela vyčerpána. Itálie se proto rozhodla posílit frontu každým bojeschopným vojenským útvarům, včetně toho československého. Rakousko-Uhersko směřovalo svůj úder přes řeku Piavu směrem k Benátkám. I přesto, že se podle prvotních italských plánů počítalo s tím, že československá divize bude na frontě působit jako celek, nakonec muselo dojít k jistým korekturám. Na bojiště k Piavě odešel v poslední květnový den pouze 33. střelecký pluk, který měl však k bojovému svazku značně daleko.²¹⁵ Ohledně zbylých pluků československého vojska bylo vhodné, aby jejich příslušníci opět přivykli boji, získali dostatečný výcvik a doplnili výzbroj. Italské velení se proto rozhodlo umístit je do takové pozice, kde by jejich účel byl dočasně defenzivní. Pluky prozatím vyčkávaly v čele s generálem Grazianim na úseku od Gardského jezera k řece Adiži, kde se později spojili i s 33. plukem a společně bránily výšinu Doss Alto.²¹⁶

Rakousko-Uhersko zahájilo 15. června 1918 v časných ranních hodinách ofenzívu na Piavě, jež prosadil polní maršál Franz Conrad von Hötzendorf.²¹⁷ Ihned při zahájení boje zaznamenala 3. rota 1. praporu 33. pluku ztrátu několika desítek svých příslušníků, jež byli zajati a posléze popraveni rakouskými vojáky.²¹⁸ Dokonce se nepříteli podařilo proniknout až do první italské obranné linie. Mezitím se Italové společně s československým 1. praporem připravovali k protiútoky.²¹⁹ Téhož dne ve večerních hodinách, italské útočné oddíly (arditi) společně s praporem, vyrazily do boje. I přes značně rozbahněný terén, který zpomalil útok, se zdařil průlom do rakouských obranných pozic. Poté se agrese na čas zastavila, jelikož útočný sled zůstal osamocen. Vyčkávalo se na posilu

²¹⁵ FUČÍK, Piava 1918, s. 159.

²¹⁶ KRETŠÍ, s. 186.

²¹⁷ FUČÍK, Piava 1918, s. 84.

²¹⁸ JIRÁK, s. 8.

²¹⁹ Důvody, proč generál Graziani poslal na frontu právě 1. prapor 33. pluku, nebyly zjištěny. MAREK, J., Pod císařskou šibenicí – čeští vojáci na křížovatkách roku 1918, Cheb 2005, s. 171.

v podobě italské brigády, která převzala obranu úseku, a vyčerpaný 1. prapor Italové stáhli do zálohy. Nikoli na dlouho, již 19. června byl opět nasazen do bojů na Piavě s italskými horskými oddíly (bersaglieři).²²⁰

Zdařilé boje československých legionářů na Piavě vnímala italská vláda jako důkaz jejich spolehlivosti. Italský tisk přinášel zprávy o jejich úspěších v boji po boku Itálie. V Rusku ani v jiném spojeneckém státě neměli legionáři takovou popularitu, ani publicitu jako právě v Itálii.²²¹ Přesto v bojích na Piavě ztratil 33. střelecký pluk mnoho svých mužů, mezi nimi i známého Jana Čapka, bývalého předsedu Československého dobrovolnického sboru. Velkým problémem také byla fakt, že právě na Piavě početné skupiny legionářů – bývalých rakousko-uherských občanů a vojáků – padly do zajetí, byly postaveny před soud a poté odsouzeny k trestu smrti.²²²

Je důležité připomenout i účast českých vojáků v rakousko-uherské armádě v bitvě na Piavě. Jejich schopnost boje byla v červnovém souboji mimořádná. Podle některých údajů se právě této bitvy za monarchii zúčastnilo až okolo 45 000 mužů pocházejících z Čech a Moravy, přičemž zhruba 20 % tvořili čeští Němci.²²³ Jejich bojové nasazení nelze přehlédnout. Během červnové ofenzívy se čeští vojáci nacházeli vždy na rozhodujících místech bojiště. Za velmi nepříznivých podmínek se českým vojákům podařilo překonat řeku a probojovat se až do italské obranné linie. Vynikli zde muži 25. kroměřížského, 14. brněnského, 21. čáslavského i 98. vysokomytského pluku.²²⁴ Velkou roli na Piavě sehráli i příslušníci stavebního vojska z Prahy a Terezína (sapéři). Velmi statečně si počínali obzvláště při opravách a stavbách mostů přes rozvodněnou řeku. I přes mnohá lživá mínění a existenci bájně postavy Čecha, jako piavského desertéra, je nutné uvést, že během červnových bojů na Piavě,

²²⁰ HONZÍK, s. 47.

²²¹ LOKAY, s. 19.

²²² FUČÍK, Piava 1918, s. 157. Seznam legionářů odsouzených k trestu smrti rakousko-uherskými polními soudy za bojů na Piavě v červnu 1918 (tabulka) viz FUČÍK, Piava 1918, s. 182–184.

²²³ FUČÍK, J., Na Piavě z večera, aneb jak jsme nikdy nebojovali. [online]. 2006 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/12/na-piave-zvecera/>

²²⁴ NEDOROST, Do hořkého konce, s. 233–246.

patřily české pluky k opoře císařské armády a existuje jen minimum případů, kdy se některý voják pokusil „zběhnout“ k nepříteli.

Nicméně italské vojsko za pomoci československých legionářů na Piavě slavilo vítězství. Rakousko-uherská armáda stále více ztrácela na bojové morálce a docházelo k jejímu vnitřnímu rozkladu. Jak se italské vrchní velení správně domnívalo, nepřátelské vojsko i přes značné potíže mělo stále dostatek sil, kdykoli podniknout další ofenzivní akci. Itálie se nemýlila, když veřejně prohlašovala, že *„Rakousko-Uhersko v následujících měsících s největší pravděpodobností zaútočí v prostoru Gardského jezera“*.²²⁵ Jak bylo výše poznamenáno, zbylé tři československé pluky se již od poloviny června soustřeďovaly právě v této oblasti, kde pokračoval jejich výcvik a vyzbrojování. V srpnu 1918 byl úsek fronty mezi Gardským jezerem a Adiží, s výběžkem Doss Alto (kóta 703), svěřen československým legiím. První linii obsadily pluky 33 a 34, druhou linii 31. a 32. pluk. Právě to svědčí o velké důvěře, kterou Italové dali legionářským jednotkám. Kromě italského dělostřelectva nebylo na tomto úseku fronty jiného, než československého vojáka.²²⁶

Od poloviny srpna 1918 vykonávaly legie namáhavou strážní službu ve vápencových zákopech s občasnými průzkumnými zásahy do nepřátelských pozic. Horský masiv Italové náležitě opevnili, provrtali ho tunelem se střílnami, nechyběla ani kulometná hnízda a stanoviště předsunutých hlídek. Mohutnému zářijovému útoku na výšinu Doss Alto, nejsevernější bod celého úseku fronty, předcházelo několik drobných nepřátelských výpadů. Rakouské dělostřelectvo se pokoušelo čas od času odstřelovat výběžek i blízké okolí, nejnebezpečnějšími se staly zásahy u vchodů do tunelu, jež často zavalily uvolněné balvany.

Obrana těchto míst byla poměrně klidná až do té doby, než se vojáci rakousko-uherské armády dověděli, že proti nim v boji stojí českoslovenští legionáři. S nimi měli nedobré zkušenosti od Piavy, kde

²²⁵ HONZÍK, s. 48.

²²⁶ LOKAY, s. 20.

legionáři rozšiřovali propagační letáky nabádající k přeběhnutí fronty, čímž poškozovali bojovou morálku rakouských vojsk. Proto se Rakousko-Uhersko rozhodlo provést definitivní úder na Doss Alto. 21. září 1918 v 4 hodiny 25 minut zaútočili dvěma směry na výběžek za použití plynových granátů.²²⁷ Během dvou hodin nepřítel zlikvidoval veškeré telefonní spojení, systém drátěných překážek i velkou část italských zákopů. Legionářské jednotky, zejména 33. pluk,²²⁸ se urputně bránily, postupně přešly do protiútku a do večera se jim podařilo, za pomoci italského dělostřelectva, opět se zmocnit výběžku, s tím, že se zcela zbavily nepřátelského vojska. Jejich ztráty – 4 zajatí, 7 padlých a 31 raněných – byly bolestné, ale ve srovnání s úbytkem rakouských elitních jednotek, téměř zanedbatelné.²²⁹

V bitvě u Doss Alto se českoslovenští legionáři opět vyznamenali, uspěli v těch nejnáročnějších válečných úkolech a dokázali svou připravenost a odhodlání k boji. Způsob, jakým byl útok připraven, i agrese nepřátelského útočného pluku zvyšují obdiv nad tím, jak československé pluky obstály v tak těžké zkoušce.²³⁰ Jejich úspěch opět plnil stránky předních italských deníků.

Československá legie posílená novým plukem č. 35, kam byli zařazeni noví vojenští dobrovolníci, setrvala na frontovém úseku v blízkosti Gardského jezera až do 10. října 1918.²³¹ Jak uvádí ve svých pamětech lékař Václav Fleischmann, který sloužil u italských legií, 35. pěší pluk tvořili z velké většiny nemocniční rekonvalescenti.²³² Téhož dne vyšel rozkaz nejvyššího italského velitelství o tom, že má být jednotka přesunuta k frontě opět poblíž Piavy, aby se účastnila konečné rozhodující bitvy připravované proti Rakousku-Uhersku. Nelze se podívat nad tím, že po více jak tří měsíční námaze na frontě, byly

²²⁷ Stručné dějiny pěšího pluku 33 „Doss Alto“, slavnostní vydání na památku oslav 20. výročí založení pěšího pluku 33 "Doss Alto", Šastín 1938, s. 7.

²²⁸ 33. pluk dostal přívlastek právě podle skalního výběžku Doss Alto.

²²⁹ KLÍPA, Československá legie v Itálii, s. 93.

²³⁰ Stručné dějiny pěšího pluku 33 „Doss Alto“, s. 7.

²³¹ LOKAY, s. 24.

²³² FLEISCHMANNOVÁ, M., Paměti lékaře (Čs. legie v Itálii 1910–1920), Praha 2002, s. 441.

československé pluky prozatím poslány do zálohové pozice poblíž Castelfranco Veneto, aby pak v následující ofenzívě opět vynikly. To však neznamenovalo odpočinek ani čas na zotavení. Vojáci byli nuceni podrobit se dalšímu výcviku, a to i za chladného a deštivého podzimního počasí.

Stejně tak jako původně vrchní italské velení, tak i samotní legionáři počítali s tím, že se v Castelfranco Veneto příliš dlouho nezdrží a budou brzy posláni na frontu.²³³ Sílící nátlak dohodových států na Itálii, aby co nejrychleji zahájila rozhodující ofenzívu a výměna velitele československé jednotky, způsobily obrat v původních plánech o zapojení legií do boje.

Dne 25. října 1918 byl z neobjasněných důvodů Andrea Graziani odvolán ze svého velitelského postu a nahrazen divizním generálem Luigim Piccionem.²³⁴ Velká většina legionářů přijala zprávu o odvolání oblíbeného generála se zármutkem. Tato velitelská výměna měla za následek zmiňovanou změnu v dřívějších úmyslech. Bylo potřeba dát novému veliteli dostatek času, aby se seznámil se svou novou pozicí i československými pluky, proto se opustilo od účasti československých pluků v prvním sledu ofenzívy a počítalo se s jejich nasazením teprve v případě pozdější potřeby.

Přípravy k závěrečné ofenzívě byly v plném proudu a 24. října započal útok v oblasti střední Piavy. Již prvotní úspěch Itálie dával tušit, že se odehrává poslední akt tragédie rakousko-uherské armády. I přesto že se část císařského vojska nadále bránila, u většiny jejích oddílů se projevovala vyčerpanost a nechť dále bojovat. Množily se dezerce i vzpoury. 27. října se Italům podařilo prolomit frontu na horní a střední Piavě. Během několika následujících dní italská armáda stanula až na řece Tagliamento. Začalo se jednat o příměří, které mezi sebou nepřátelské strany uzavřely 3. listopadu 1918 ve 3 hodiny odpoledne.

²³³ KLÍPA, Československá legie v Itálii, s. 94.

²³⁴ HANZAL, s. 225.

Dne 4. listopadu vydalo vrchní velitelství poslední válečnou zprávu o ukončení války.²³⁵ Závěrečná italská ofenzíva skončila, a tak k nasazení československých pluků v druhém sledu bojů už nedošlo. Na vítězství Itálie na Piavě se podílel výzvědný 39. pluk, jelikož měl své roty rozložené v předsunutých pozicích po celé délce italské fronty a v konečné fázi boje se statečně účastnil útočných akcí společně s 51 italskými divizemi, 3 britskými, 2 francouzskými a pěšáckým plukem ze Spojených Států²³⁶ proti 73 rakousko-uherským divizím.²³⁷ Po uzavření příměří a ukončení války následovalo koncentrování všech československých pluků do Padovy.

7.7.2 Ustanovení armádního sboru a transporty do vlasti

V Padově bylo československým legionářům oznámeno, že 28. října 1918 vznikl nový, nezávislý, suverénní a svobodný stát, který se nazývá Československo. Podle slov jednoho z důstojníků, „*jejich nový domov se teď skládá ze země české a moravské, a také Slovenska a Podkarpatské Ukrajiny*“.²³⁸ Legionáři očekávali, že bude následovat rychlý odjezd do vlasti. Na rozdíl od legionářů v Rusku se tak skutečně stalo, jelikož s nimi bylo počítáno jako s pomocnou silou při obraně „*naší mladé republiky*“.²³⁹ V Padově se také někteří měli možnost setkat s prezidentem nové republiky, T. G. Masarykem.

Československé legionářské vojsko v Itálii během listopadu 1918 vzrostlo na armádní sbor, složený z 6. divize o třech pěších plucích (31., 32. a 35. pluk) a 7. divize, která měla též 3 pluky (33., 34. a výzvědný 39. pluk). K divizím nově přibyly těžký dělostřelecký oddíl a jezdecký útvar.²⁴⁰ Armádní sbor měl přes 20 000 vojáků.²⁴¹ Velitelem sboru byl jmenován L. Piccioni. Lékař Fleischmann opět ve svých pamětech připomíná:

²³⁵ Stručné dějiny pěšího pluku 33 „Doss Alto“, s. 8.

²³⁶ TŘÍSKA, J., Zapomenutá fronta – vojákův deník a úvahy jeho syna, Praha 2001, s. 131.

²³⁷ KLÍPA, Československá legie v Itálii, s. 94.

²³⁸ TŘÍSKA, s. 126.

²³⁹ LOKAY, s. 27.

²⁴⁰ KARAS, J., Československé legie v Itálii. [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://www.33pluk.cz/?p=796>

²⁴¹ KUDELA, s. 18.

„Velitelem se nestal generál Andrea Graziani – náš tradiční velitel v dobách nejhorsích, kterého jsme milovali jako synové. S jakou láskou byl námi milován Graziani, s takovou ledovou chladností, lhostejností, ba možno říci s tajnou nenávisí přijat Piccioni.“²⁴² Na 8. prosinec 1918 byla naplánována slavnostní přehlídka příslušníků armádního sboru v Padově. Přísahey nové republikánské vládě před italským králem Viktorem Emanuelem III. se zúčastnila celá legionářská jednotka o síle 6 pluků, jimž Italové odevzdali prapor. Nedlouho poté dostali českoslovenští vojáci příležitost, aby se poprvé ukázali jako vojáci svobodného státu, a to při jeho samotné obraně.

Důležité je zmínit se i o tzv. domobraneckých praporech, které se staly součástí vojenských jednotek v Itálii. Vznikaly až po skončení poslední válečné ofenzívy v listopadu 1918. Byly vytvářeny z československých vojáků, bývalých příslušníků rakousko-uherské armády, jež padli do italského zajetí. Velké zastoupení v domobraneckých praporech měli také ti zajatci, kteří na území Itálie pobývali již déle, ale odmítali vstoupit do legií. Až 28. říjen 1918, kdy tito zajatci se stali příslušníky Československé republiky, je přiměl nastoupit řádnou vojenskou službu. Do konce roku vzniklo 9 domobraneckých praporů a během první dekády roku 1919 se jich ustavilo dalších 46. Celkem 55 praporů Československé domobrany z Itálie sdružovalo okolo 60 000 mužů.²⁴³ K zahájení transportů domobraneckých praporů do Československé republiky došlo 2. dubna 1919, přičemž poslední, 86 transport, odjel z Itálie 18. srpna 1918.²⁴⁴

Den odjezdu do vlasti českoslovenští legionáři prozatím neznali, jelikož bylo nutné nejdříve vyjednat průjezd rakouským územím a zajistit dostatečný počet dopravních prostředků. K realizaci plánů ohledně převozu legionářů z Itálie do vlasti došlo 14. prosince, kdy odjel první

²⁴² FLEISCHMANNOVÁ, s. 441.

²⁴³ HUS, s. 40.

²⁴⁴ MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část první: Na frontách světové války. [online]. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvlečna/studie/8.htm>

transport.²⁴⁵ Na hranicích nového státu zastavil vlak v odpoledních hodinách 17. prosince 1918. Jak se vojáci se svou vlastí přivítali, vzpomíná jeden z legionářů: *„Jak dojemně a vroucně zpíval každý z nás naši posvátnou hymnu, lze si představit. Po tlumený pláč každého jednotlivce, poslední sloky hymny téměř úplně uvázly na svírajících se rtech vojáků. Slzy po tvářích nám kanuly se všem – bez rozdílu. Dojemnější chvíle, ale zároveň i radostnější, jsem doposud v celém svém životě nezažil a snad nikdo z nás. Takto přivítali jsme se tedy s naší milou vlastí, pro niž jsme bojovali a mnoho vytrpěli, pro niž položilo své životy mnoho našich spolubojovníků.“*²⁴⁶ Slavnostního uvítání se legionářům dostalo při další zastávce, v Českých Budějovicích. Celé město bylo vyzdobeno, veliké zástupy lidí vojákům provolávaly slávu a plakaly radostí, legionáře vítaly i průvody dětí.

Dne 16. prosince 1918, když se 39. pluk 7. divize chystal v Padově k odjezdu, do města právě přicestoval prezident T. G. Masaryk jako host italského krále. Vrátil se do země, v níž před 4 lety začínal svůj exil. Italové ho vítali jako vůdce několikamilionového státu, jenž v průběhu války překvapil Rusko i Itálii svým vystoupením v boji za samostatnost. V té době už byl jeden z pluků 7. divize na cestě do vlasti, další dva pluky takřka na odchodu, proto se odpolední přehlídka pro prezidenta zúčastnily pouze pluky 6. divize (31., 32. a 35. pluk).²⁴⁷

Do Československa odjížděly nejprve pluky, které se nacházely v severní Itálii poblíž Padovy. Poslední transport vojáků armádního sboru odjel 26. prosince 1918.²⁴⁸ Většina vojáků směřovala dále na Slovensko, aby ubránili nově vzniklý stát před Maďary. Mimo jiné bylo zapotřebí odrazit i polské nároky na Těšínské Slezsko v oblasti severní Moravy. V italském Folignu však nadále zůstávaly velitelství, nemocnice i různé úřady a také množství starších, popřípadě v boji již neschopných

²⁴⁵ BEDNAŘÍK, V Boj, s. 890.

²⁴⁶ ZEMAN, A., Cestami odboje (Jak žily a kudy táhly legie), díl V., Praha 1929, s. 12.

²⁴⁷ FLEISCHMANNOVÁ, s. 449–450.

²⁴⁸ BEDNAŘÍK, V Boj, s. 890.

legionářů. V březnu 1919 se i zbylí vojáci dočkali vytouženého odjezdu do vlasti.²⁴⁹

Na Slovensku se italským legionářům dařilo, již 1. ledna 1919 československé oddíly měly „pevně ve svých rukou“ Bratislavu i jiná významná slovenská města. Během jara však došlo k vpádu maďarské armády na Slovensko a celá italská legie byla zatažena do těžkých bojů s cílem odrazit nepřítele. Velkou posilou se pro legionáře staly domobranecké prapory, které byly od dubna přepravovány z Itálie. Všechny tyto jednotky, společně s domácími silami, šly s nadšením do boje, aby se jim podařilo zabezpečit hranice svého nového státu.²⁵⁰ V bojích a při službě v Itálii a na Slovensku zahynulo 680 legionářů, 46 mužů bylo vojáky rakousko-uherské armády popraveno a více jak 2000 mužů utrpělo zranění.²⁵¹

²⁴⁹ ZEMAN, s. 16.

²⁵⁰ LOKAY, s. 28.

²⁵¹ HUS, s. 40.

8 VZNIK SAMOSTATNÉHO ČESKOSLOVENSKÉHO STÁTU

Již v úvodní kapitole bylo zmíněno, že profesor Masaryk se orientoval na demokratický západ, který pro něj znamenal oporu jeho myšlenek. Mimo jiné ho podporoval také Edvard Beneš a z počátku i Přemysl Šámal. Ve svém projektu nového státu Masaryk počítal s tím, že by Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko vytvořily společný státní útvar, který by sousedil s Ruskem. Ohledně státní formy preferoval království před republikou. Současně také připomínal své negativní stanovisko k tomu, aby se panovníkem stal někdo z ruské carské rodiny.²⁵² Masaryk se klonil k názoru, že v poválečném uspořádání střední Evropy nebude mít rozhodující slovo pouze Rusko, nýbrž i západoevropské mocnosti. Po válce mělo dojít k demokratizaci Evropy a přestavbě oblasti mezi Německem a Ruskem. Koncept samostatného státu vycházel z předpokladu, že Češi a Slováci tvoří dvě větve jednoho národa.

Na vznik samostatného státu měla zásadní význam činnost Masaryka v zahraničí, kde pobýval od prosince 1914. Velmi dobře odhadl, že za dané situace je potřeba bojovat za svobodu a demokracii. Málokdo byl na vrchní postavení v zahraničním odboji tak připraven, jako právě Masaryk, který ovládal velmi dobře šest světových jazyků.

Úkoly, jež si Masaryk stanovil, lze shrnout do třech bodů. Rozhodl se v zahraničí reálně rozvíjet výchozí koncept společného státu Čechů a Slováků, udržovat spojení s domácím odbojem a pro svůj program získat podporu mocností Dohody. Kvůli těmto cílům musel objet téměř celý svět. Nejvíce času strávil v západní Evropě a Itálii, téměř rok pobýval v Rusku, navštívil Japonsko a během rozhodujícího roku 1918 setrval v USA, odkud se vracel domů jako prezident Československé republiky.²⁵³ Stanovený projekt mělo realizovat několikatisícové vojsko dobrovolných legionářů v Rusku, Itálii i Francii.

²⁵² PROKŠ, s. 28.

²⁵³ BLÍŽKOVSKÝ, B., Masarykova cesta kolem světa za demokratické Československo. In: Živé hodnoty Masarykova Československa. Sborník z konferencí k 90. výročí vzniku ČSR v Brně, Brno 2009, s. 27.

8.1 Úspěchy zahraničního odboje

Masaryk se v zahraničí snažil dávat najevo, že hovoří za celý národ, a proto usiloval o odchod i dalších významných politických představitelů do ciziny. Dočkal se agrárního poslance Josefa Düricha, který svým konzervativním a rusofilským smýšlením činil spíše potíže. K personálnímu posílení odboje přispěl až příjezd Beneše v září 1915 do Paříže, kde během několika měsíců začal spolupracovat se slovenským astrofyzikem Štefánikem, který v té době žil ve Francii již několik let.²⁵⁴ Beneš se zasloužil o vznik organizace Český zahraniční komitét, jenž sdružoval české organizace v zahraničí.

V únoru 1916 se představitelům zahraničního odboje podařilo přeměnit Český zahraniční komitét na Českou národní radu. Během května se přejmenovala na Československou národní radu, přičemž plnila úkol ústředního politického orgánu protirakouského odboje. Předsedou se stal Masaryk sídlící v Londýně, generální sekretariát vedl Beneš v Paříži, Dürich byl místopředsedou a Štefánik zástupcem Slováků.²⁵⁵ Tato organizace si kladla za cíl získávat politiky, tisk, vlády i veřejnost dohodových států pro myšlenku rozbití habsburské monarchie a vznik samostatného československého státu.

Zejména v počátcích se Československá národní rada opírala o krajské spolky Čechů a Slováků žijících v zahraničí. Největší podpory, ať už morální či finanční, se Masarykově zahraniční akci dostalo od amerických krajanů, kteří sehráli významnou roli ihned po vypuknutí války, kdy pořádali veřejné peněžní sbírky „na pomoc jejich vlasti“. Pomoc krajanů řídila nově založená organizace s názvem *České národní sdružení*.²⁵⁶ Dostávalo se jim informací z anglického i francouzského tisku

²⁵⁴ ŠVOMA, J., Za svobodný stát, Ostrov nad Oslavou 2008, s. 52.

²⁵⁵ PROKŠ, s. 41.; Legionářská tradice, s. 9.

²⁵⁶ Kromě Českého národního sdružení významnou roli při organizování pomocných akcí vlasti sehráli členové Sokola v USA. Kteří se nejprve zaměřovali na podpůrnou činnost a podporu Srbska, později poskytovali pomoc vdovám a sirotkům po padlých českých vojácích. VONDRÁŠEK, V., HANZLÍK, F., Compatriots in the USA and the Establishment of the Czechoslovak Republic in documents and photographs, Praha 2009, s. 17–20.

a představitelé tohoto spolku se postupně snažili získat pro ideu vzniku československého státu i vrchní politické činitele USA. Sdružení mimo jiné požadovalo příjezd samotného představitele zahraničního odboje Masaryka, ten byl však natolik zaneprázdněn, že do USA v srpnu 1915 odcestoval Benešův bratr Vojta. V následujícím roce podnikl přednáškové turné po USA, aby podpořil úsilí zahraničního odboje.²⁵⁷

Zahraničně politická akce dosáhla výraznějších úspěchů až v posledním roce války. Na konci května 1918 došlo k podepsání Pittsburgské dohody, která potvrzovala spojení Čechů a Slováků v jednom státě. Současně prohlásila profesora Masaryka za vůdce ve společném boji za svobodu a nezávislost.²⁵⁸ Dohodové státy během tohoto roku postupně uznávaly právo národů Rakouska-Uherska na vlastní státy. Kromě propagačních a diplomatických akcí se o mezinárodní uznání práva na samostatný stát zasloužili právě čeští a slovenští dobrovolní vojáci, jež bojovali na frontách velké války v rámci dohodových armád, ale pod svými vlastními prapory. Fakt, že za Masarykovy myšlenky a teorie se postavily desetitisíce legionářů, kteří sváděli mnohdy tuhé boje na východní, jižní i západní frontě, na mocnosti Dohody velmi zapůsobil. Velký význam pro popularitu zahraničního odboje měly úspěchy československých legionářů na Sibiři, kde jednotky znemožňovaly desetitisícům válečných zajatců Centrálních mocností, aby se vrátili do rodné země a pomohli v ofenzívě na západě.

Zejména potíže s nedostatečným počtem vojáků ve Francii, které byly řešeny přesunem dobrovolnických jednotek z Ruska, přispěly 29. června 1918 k francouzskému uznání Národní rady československé, za první základ příští československé vlády.²⁵⁹ Národní radu československou za spřátelenou vládu a dobrovolnické vojsko legionářů za spojeneckou armádu uznala 9. srpna i Velká Británie.²⁶⁰ Americký státní tajemník Lansing, na základě souhlasu prezidenta W. Wilsona, 2.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 36.

²⁵⁸ HLAVÁČ, s. 191.; Text Pittsburgské dohody viz ŠVOMA, s. 37.

²⁵⁹ PICHLÍK, K., Zahraniční odboj 1914–1918 bez legend, Praha 1968, s. 441.

²⁶⁰ PROKŠ, s. 156.

září oznámil, že „*Spojené státy uznávají bez výhrad Československou Národní radu za vládu de facto*“.²⁶¹ Právě toto uznání je možné považovat z mezinárodně právního hlediska za větší úspěch než předcházející prohlášení francouzské a britské vlády.

8.2 Říjen 1918

Teprve až v podzimních měsících roku 1918 státy Dohody v souvislosti s vývojem světové války začaly přihlížet k řešení, jež se týkalo rozbití Rakouska-Uherska a vzniku samostatných států v oblasti střední Evropy. Za důkaz je možné považovat Wilsonův odmítavý postoj k žádosti Ústředních mocností o příměří, odeslanou americkému prezidentovi 5. října 1918. K tomuto kroku Centrální mocnosti přistoupily poté, co kapitulovalo Bulharsko, a na přelomu září a října došlo k zhroucení balkánské fronty. Ústřední mocnosti uznaly 14 Wilsonových bodů z ledna 1918 za eventuální základnu mírových jednání.²⁶²

Rakousko-Uhersko, vyčkávající na Wilsonovu odpověď, vydalo 15. října Císařský manifest, jímž zveřejnilo myšlenku na „*přestavbu Rakouska ve spolek národních států a nedotknutelnosti Uherska*“,²⁶³ přičemž by každému národnímu státu zaručoval samostatnost. Tento o několik desítek let opožděný manifest, který by dříve pravděpodobně vyvolal obrovské nadšení, již nezískal většího významu, a to zejména z toho důvodu, že tajemník Československé národní rady Edvard Beneš dne 14. října dohodovým zemím oznámil, že se s platností od 26. září ustanovila prozatímní československá vláda. 18. října uveřejnil Masaryk již jako předseda prozatímní vlády tzv. Washingtonskou deklaraci o nezávislosti československého národa. Prohlášení bylo vydáno shodou okolností téhož dne, kdy Wilson publikoval negativní odpověď na rakouský požadavek mírových jednání, jelikož autonomii pro národy monarchie považoval za překonanou. Rakouskou vládu vyzval, aby souhlasila s tím, že si o své budoucnosti národy rozhodnou svobodně. Washingtonská

²⁶¹ HLAVÁČ, s. 195.

²⁶² URBAN, O., *České a slovenské dějiny do roku 1918*, Praha 2000, s. 278.

²⁶³ PROKŠ, s. 184.

deklarace se stala jakousi předzvěstí budoucí ústavy samostatného československého státu, podle níž se měl stát republikou.

Podzimní události posledního roku války vyžadovaly, aby byl sjednocen domácí a zahraniční odboj. Domácí politické špičky v čele s Karlem Kramářem 25. října odcestovaly do Ženevy k jednáním se zástupci zahraniční akce. Paradoxem je, že souhlas se zahraniční akcí českých politiků dal sám císař Karel I., který nadále věřil v možnost udržení monarchie.²⁶⁴ V té době, zajisté i zásluhou československých legionářů, se rozpadla italská fronta. Císař byl přinucen okamžitě požádat o separátní mír a následné uzavření příměří.

Rakouský ministr zahraničí Gyula Andrásy odeslal 27. října 1918 americkému prezidentovi nótu, v níž reagoval na Wilsonovu odmítavou odpověď ohledně mírového jednání. Andrásy přijal veškeré podmínky, na nichž prezident učinil závislý vstup do vyjednávání o příměří a míru.²⁶⁵ Následujícího dne se zpráva o Andrásyho nótě dostala do Prahy. Česká veřejnost pochopila nótu jako kapitulaci Rakouska-Uherska, proto začala veřejně prohlašovat vznik samostatného Československa. Vedoucí činitelé Národního výboru²⁶⁶ se ještě téhož dne odebrali na pražské místrodržitelství, kde do svých rukou převzali moc. Ve večerních hodinách výbor přijal první zákon, jímž „*samostatný stát československý vstoupil v život*“.²⁶⁷ 30. října přijala Slovenská národní rada v Martině deklaraci o sjednocení s Čechy v rámci Československého státu. K vyhlášení republiky došlo 14. listopadu, kdy byl zároveň profesor Masaryk zvolen prezidentem. Vítězné přivítání nové hlavy státu se uskutečnilo 21. prosince 1918 v Praze.

²⁶⁴ ČADA, V., Vznik samostatného Československa, Praha 1988, s. 43.

²⁶⁵ KLIMEK, A., Říjen 1918 (Vznik Československa), Praha 1998, s. 181.

²⁶⁶ Mezi vedoucí představitele Národního výboru patřili Alois Rašín, Antonín Švehla, Jiří Stříbrný, František Soukup a nově mezi ně po svém propuštění z internace přibyl Vavro Šrobár.

²⁶⁷ ŽIPEK, s. 234

9 ZÁVĚR

Předložená diplomová práce se zaměřila zejména na ochotu českých a slovenských vojáků bojovat za Rakousko-Uhersko. Na jedné straně existovaly statisíce Čechů a Slováků, kteří v době vypuknutí světové války žili v zahraničí. Mnohdy se jednalo o národně uvědomělé jedince, kteří pobývali zejména v Rusku, v menší míře i v Itálii. Právě ti se od počátku války pokoušeli o možnost boje proti habsburské monarchii a Německu. Na straně druhé zde byli čeští a slovenští vojáci, kteří na základě mobilizačního rozkazu museli vstoupit do války za monarchii. Jejich ochota postavit se se zbraní v ruce „po bok císaře“ za společný rakousko-uherský stát však nebyla pokaždé velká.

Někteří Češi a Slováci nebyli existenci monarchie nakloněni, proto existuje velká řada případů, kdy tito vojáci tzv. „zběhlí“ k nepříteli, nebo se nechali armádami dohodových mocností dobrovolně zajmout a posléze se pokoušeli bojovat na straně Dohody, popřípadě budovat vlastní legionářská vojska. Přesto lze nalézt i množství takových vojáků české a slovenské národnosti, kteří patřili naopak k opoře císařské armády. Například na italské frontě v bitvě na Piavě sehrály vojenské jednotky složené z Čechů a Slováků významnou roli, a to zejména proto, že zde neexistovala žádná idea slovanské sounáležitosti, jako tomu bylo na ruské frontě.

Čeští a slovenští vojáci posláni bojovat na ruskou frontu, vyjadřovali s tímto určením značné nesouhlasy. Právě zde měli velké tendence vyjadřovat sympatie k „ruskému bratru“. Zpívali píseň „*Červený šátečku kolem se toč, jdeme na Rusa, nevíme proč,*“ na čepicích nosili národní odznaky a na puškách prapory ve slovanských barvách. Při vhodných příležitostech se vzdávali, odmítali bojovat proti slovanským bratřím a na ruskou stranu přecházely celé ucelené jednotky Čechů a Slováků. Za rozhodující faktor, jenž ovlivňoval bojovou morálku českých a slovenských vojáků, lze považovat národnostní moment.

Hlavním úkolem mé diplomové práce bylo srovnání aktivity československých legionářů v Rusku a Itálii za použití komparativní metody. Velké rozdíly mezi legiemi v Rusku a Itálii lze nalézt zejména v jejich formování. Zatímco v Rusku vznikla dobrovolnická jednotka ve velmi krátkém časovém horizontu ihned po vypuknutí války, v Itálii se budování samostatného československého vojska protáhlo až do posledního roku válečného střetu. Na ruském území nelze shledat žádné počáteční problémy s ustanovením jednotek, jelikož zde již před válkou žilo velké množství exulantů organizovaných do krajaňských spolků. Usedlíci na Rusi již v srpnu 1914 v Kyjevě zformovali Českou družinu. Její význam tkvěl zejména ve výzvědné službě v rámci ruské armády. Výzvědníci na ruské frontě působili na jednotlivce i celé jednotky, aby přešli na stranu nepřítele. Podařilo se získat početnou základnu pro to, aby mohla Družina na počátku roku 1916 vzrůst na pluk a v květnu téhož roku na brigádu.

Když bylo v Rusku v první dekádě roku 1917 schváleno konečné utvoření samostatného legionářského vojska, v Itálii se v té době ustanovil teprve pololegální Československý dobrovolnický sbor slučující zajatce v táboře Santa Maria Capua Vetere. Časové zpoždění způsobila zejména počáteční italská neutralita, malý počet místních krajaňských spolků a mimo jiné i to, že Itálie nebyla budování dobrovolnického československého vojska dlouho nakloněna. Na početní nárůst dobrovolníků z italských zajateckých táborů, kteří se hlásili do Československého dobrovolnického sboru, měl velký vliv úspěch legionářů u Zborova. Říjnová katastrofální porážka od Rakouska-Uherska u Caporetta donutila italské vrchní velení ke změně svého dosavadního stanoviska. Zatímco se v Rusku v říjnu 1917 ustanovil Československý armádní sbor, v Itálii v té době vznikaly právě po ruském vzoru průzkumné oddíly.

Od počátku roku 1918 se českoslovenští zajatci v Itálii začali organizovat do pracovních oddílů a zanedlouho odjížděli budovat na frontu obranné linie. Posléze i v Itálii byla ustanovena jednotná a

autonomní československá armáda. Nejen na ruské frontě ale i v Itálii se čeští legionáři vyznamenali. Byli velkou posilou Italů v červnových bojích na Piavě i v zářijovém střetu na Doss Alto.

Značné odlišnosti lze sledovat i v návratu legionářů do vlasti. I přesto, že přeprava legií z ruského Vladivostoku byla zahájena již na podzim 1918, většina jednotek se do nově vzniklého samostatného státu dostala až v období od prosince 1919 do září 1920. To bylo způsobeno zejména tím, že legionáři byli zataženi do vleklého boje s bolševickou vládou. Naproti tomu se legionářům v Itálii koncem roku 1918 podařilo stáhnout se z fronty a následně je Italové vlakovými transporty odeslati do vlasti. Odtud byla většina italských legionářských jednotek dopravena na Slovensko a nasazena na obranu země proti maďarské armádě. Po skončení války evidovala Kancelář Československých legií 60 109 ruských legionářů a 19 225 italských legionářů.²⁶⁸

Závěrem je důležité připomenout, že název československé legie vznikl až v průběhu 20. let 20. století. Význam těchto vojenských jednotek spočívá zejména v tom, že velkou měrou přispěly k diplomatickému uznání požadavku Čechů a Slováků na samostatný stát, jenž vznikl 28. října 1918. Legie představovaly ozbrojenou podobu zahraničního odboje v průběhu světové války. Zároveň vybudovaly základ pro první československou armádu.

²⁶⁸ JIRÁK, s. 4.

10 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

10.1 Vydané prameny

BEDNAŘÍK, F., Československý dobrovolnický sbor v S. Marii C.V. a Padule, Praha 1927.

BEDNAŘÍK, F., V Boj – kronika čs. legie v Itálii (1915–1918), díl I.–II., Praha 1927.

FLEISCHMANNOVÁ, M., Paměti lékaře (Čs. legie v Itálii 1910–1920), Praha 2002.

FRYŠČOK, M., Hoch od Zborova (brněnský legionář), Brno 2001.

HANZAL, V., S výzvědky od švýcarských ledovců až po moře Adriatické, Praha 1938.

KRETŠÍ, J., Vznik a vývoj československé legie v Itálii, Praha 1928.

KUDELA, J., Proslovy o legiích, Brno 1926.

LOGAJ, J., Československé legie v Itálii: 1915–1918, Praha 1922.

PRÁŠEK, V., Česká družina, Praha 1934.

Příběh legionáře: v zavšivené košili a se šrapnelem v těle kolem světa, Jan Řehounek podle zápisků Rudolfa Sergeje Řehounka, Nymburk 2011.

Stručné dějiny pěšího pluku 33 „Doss Alto“, slavnostní vydání na památku oslav 20. výročí založení pěšího pluku 33 "Doss Alto", Šastín 1938.

TŘÍSKA, J., Zapomenutá fronta – vojákův deník a úvahy jeho syna, Praha 2001.

VANĚK, O., Za svobodu: obrázková kronika československého revolučního hnutí na Rusi 1914–1920, kniha III., díl IV., Praha 1926.

ZEMAN, A., Cestami odboje (Jak žily a kudy táhly legie), díl V., Praha 1929.

ŽIPEK, A., Válka národů 1914–1918 a účast českého národa v boji za svobodu, díl V., Praha 1922.

10.2 Literatura

BLÍŽKOVSKÝ, B., Masarykova cesta kolem světa za demokratické Československo. In: Živé hodnoty Masarykova Československa. Sborník z konferencí k 90. výročí vzniku ČSR v Brně, Brno 2009, s. 26–31.

ČADA, V., Vznik samostatného Československa, Praha 1988.

Československé legie a vznik samostatného státu: 100 let legií: 1914–2014, Praha 2001.

DANGL, V., Pod zástavou císaře a krále, Bratislava 2009.

FIC, V., Československá legie v Rusku a boj za vznik Československa: 1914–1918, díl I., Brno 2006.

FIC, V., Československá legie v Rusku a boj za vznik Československa: 1914–1918, díl II., Brno 2007.

FUČÍK, J., Piava 1918, Praha 2001.

GALANDAUER, J., Bitva u Zborova: 2. 7. 1917: Česká legenda, Praha 2002.

GALANDAUER, J., František Ferdinand d'Este, Praha 1994.

GALANDAUER, J., HOFMAN, P., ŠEDIVÝ, I., Zborov 1917–1997, Praha 1997.

GALANDAUER, J., Vznik Československé republiky 1918, Praha 1988.

GALÁNTAI, J., Der österreich-ungarische Dualismus 1867–1918, Wien 1985.

GREGOROVIČ, M., První československý odboj, Jinočany 1992.

HAVEL, P., K otázce bojové morálky českých vojáků v počáteční fázi první světové války, Praha 1994.

HLAVÁČ, M., Čeští mafiáni, Karviná 2008.

HLAVAČKA, M., PEČENKA, M., Trojspolek, Praha 1999.

HONZÍK, M., Legionáři, Praha 1990.

HUS, M., Českoslovenští legionáři 1914–1920 z města Plzně a okolních vsí, Plzeň 2001.

CHÁB, V., Bachmač – březen 1918, Praha 1948.

JAKL, T., Zborov 1917–2007, Praha 2008.

JIRÁK, J., Legionáři (občané a rodáci) okresu Klatovy, Klatovy 2001.

KÁBOVÁ, H., Il sogno di Carzano (Život a dílo Ljudevita Pivka). In: Československé legie a první světová válka. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích, České Budějovice 2002, s. 92–127.

KALOUS, J., Boj československých legií u Bachmače. In: Československé legie v Rusku. Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze, Praha 2003, s. 58–71.

KLIMEK, A., Říjen 1918 (Vznik Československa), Praha 1998.

KLÍPA, B., Československá legie v Itálii. In: Historie a vojenství 42, 1993, 1, s. 17–97.

KŘEN, J., Dvě století střední Evropy, Praha 2006.

- Legionářská tradice: Československá obec legionářská, Praha 1994.
- LEIN, R., *Pflichterfüllung oder Hochverrat? Die tschechischen Soldaten Österreich-Ungarns Ersten Weltkrieg*, Wien 2011.
- Léta zkázy a naděje 1914–1918: Češi a Moravané na frontách Velké války a vznik ČSR, Brno 2008.
- LOGAJ, J., *Československé legie v Itálii: 1915–1918*, Praha 1922.
- LOKAY, M., *Československá legie v Itálii*, New York 1970.
- LUSTIGOVÁ, M., *Kramářův pohled na Rusko*. In: *Historický obzor* 14, 2003, 5/6, s. 116–123.
- MAREK, J., *Pod císařskou šibenicí – čeští vojáci na křižovatkách roku 1918*, Cheb 2005.
- NÁLEVKA V., *Koncert velmocí: Mezinárodní vztahy v letech 1871–1914*, Praha 2006.
- NEDOROST, L., *Češi v 1. světové válce: Do hořkého konce*, Praha 2007.
- NEDOROST, L., *Češi v 1. světové válce: Mým národům*, Praha 2006.
- NERAD, F., *Generál Čeček v ruských legiích*. In: *Historický obzor* 12, 2001, 5/6, s. 127–131.
- PICHLÍK, K., *Čeští vojáci proti válce*, Praha 1961.
- PICHLÍK, K., *Zahraniční odboj 1914–1918 bez legend*, Praha 1968.
- PICHLÍK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J., *Českoslovenští legionáři: 1914–1920*, Praha 1996.
- PROCHÁZKA, J., *Českoslovenští legionáři*. In: *Živé hodnoty Masarykova Československa. Sborník z konferencí k 90. výročí vzniku ČSR v Brně*, Brno 2009, s. 48–51.

- PROKŠ, P., Politikové a vznik republiky: 1914–1918, Praha 1998.
- SKŘIVAN, A., Císařská politika: Rakousko-Uhersko a Německo v evropské politice v letech 1906–1914, Praha 1996.
- SKŘIVAN, A., Evropská politika: 1648 –1914, Praha 1999.
- ŠEDIVÝ, I., Češi, české země a velká válka: 1914–1918, Praha 2001.
- ŠVOMA, J., Za svobodný stát, Ostrov nad Oslavou 2008.
- TATAROV, B., Novodobí husité: československé vojenské jednotky v Rusku : (srpen 1914–duben 1918), Praha 2010.
- THUNIG-NITTNER, G., Die Tschechoslowakische Legion in Russland. Ihre Geschichte und Bedeutung bei der Entstehung der 1. Tschechoslowakischen Republik, Wiesbaden 1970.
- URBAN, O., České a slovenské dějiny do roku 1918, Praha 2000.
- VELEMANOVÁ, V., Život a kulturní (zvláště pak divadelní) činnost čs. legionářů v Rusku 1914–1920. In: Československé legie v Rusku. Sborník příspěvků z kolokvia 9. 5. 2001 v Praze, Praha 2003, s. 14–44.
- VONDRÁŠEK, V., HANZLÍK, F., Compatriots in the USA and the Establishment of the Czechoslovak Republic in documents and photographs, Praha 2009.
- Zborov k třicátému výročí, Výbor pro celostátní oslavy 30. výročí Zborova, Praha 1947.
- Zborov: 1917–1937, Ministerstvo národní obrany, Praha 1937.

10.3 Internetové zdroje

FUČÍK, J., Na Piavě z večera, aneb jak jsme nikdy nebojovali. [online]. 2006 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z:

<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/12/na-piave-zvecera/>

KARAS, J., Československé legie v Itálii. [online]. 2010 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://www.33pluk.cz/?p=796>

KUTHAN, P., Česká družina. [online]. 2003 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_1190.html

KUTHAN, P., Česká družina. [online]. 2003 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_1201.html

KUTHAN, P., Česká družina. [online]. 2003 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_1208.html

KUTHAN, P., Zborov 1917. [online]. 2003 [cit. 2013-02-15]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_10381.html

MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část první: Na frontách světové války. [online]. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/8.htm>

MINAŘÍK, P., Československý zahraniční vojenský odboj v letech 1914–1918, část druhá: Vystoupení československých legií v Rusku v roce 1918. 1992 [cit. 2013-03-24]. Dostupné z: <http://armada.vojenstvi.cz/predvalecna/studie/1.htm>

Hlasový záznam:

STRAKA, E., Interview. In: *Dnešní výročí* [rozhlasový pořad]. Moderuje Ladislav Dvořák. Český rozhlas, 15. 1. 2009 8:59 [cit. 2013-03-24].

Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/vyroci/_zprava/535754

11 RESUMÉ

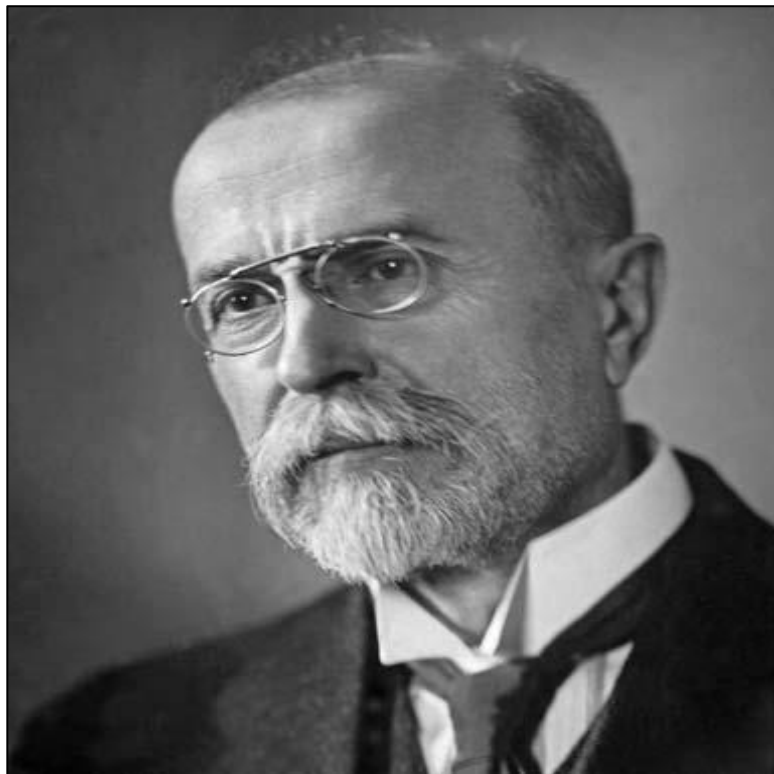
The diploma thesis deals with the Czechoslovak legionaries in Russia and Italy during the First World War. First part of this work concentrates on general information about outbreak of world conflict. The diploma thesis includes the theme creation of power alliance at the turn of 19th and 20th century, war plans and Austro-Hungarian military forces. There are mentioned the opinion on war disposition too. Beside other things the thesis concentrates on mobilization and people`s reaction to it. One of the aims of diploma thesis is to find the answer, what was the willingness of Czech and Slovak soldiers, to fight for emperor and his monarchy. There were many Czech and Slovak soldiers, who didn`t want to be part of Habsburg Monarchy. They have become the deserters on the front or they let capture. Then they built volunteer army – legion. On the other side there were many of those, who were support to emperor.

The main parts of diploma thesis are two chapters: *Legionaries in Russia* and *Legionaries in Italy*. The legions created in all allied states during World War (Russia, France, Italy and Serbia), but the diploma thesis focuses only on legions in Russia and legions in Italy. The main effort of many legionaries was the declaration of independent Czechoslovakia. Their activities were characteristic demonstration of foreign resistance against existence of Habsburg Monarchy. The most important political representatives of foreign resistance were T. G. Masaryk, E. Beneš and M. R. Štefánik.

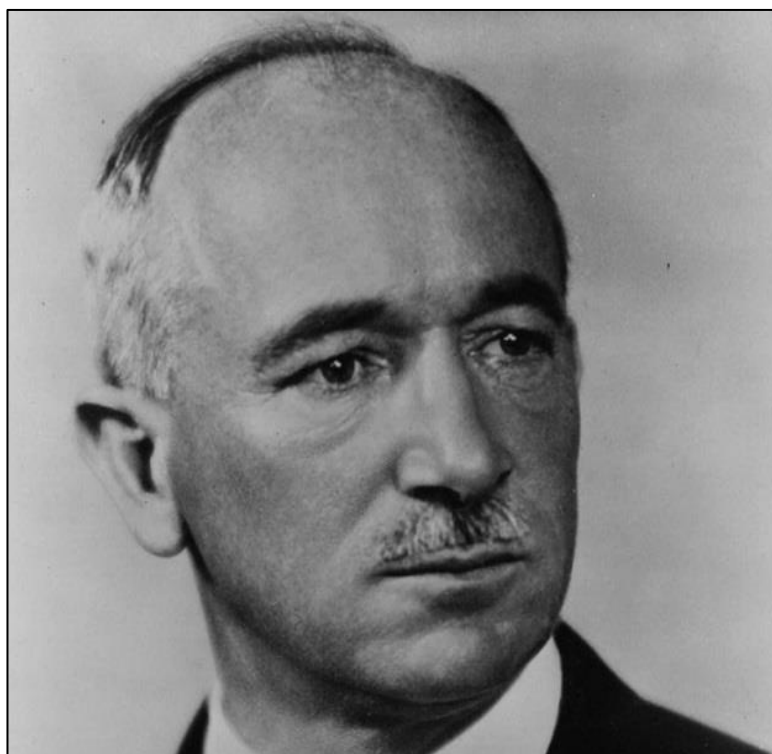
The main purpose of this diploma thesis was to compare the activities of Czech and Slovak legionaries in Russia and Italy with comparative method and to answer the question, how their effect differed in individual states. The beginning of construction of Czechoslovak legions in overseas was complicated. But they became autonomous part of Russian and Italian militaries during some years. The first legionary troop (Česká družina) in Russia was created in August in 1914. It performed reconnaissance and propaganda activities. In January 1916

“Česká družina” transformed into regiment and in May into brigade. This part of diploma thesis includes the important battle by Zborov too. The successful action of Czech legionaries by Zborov had the impact on construction of voluntary units in Italy. The formation of legions there was late. In Italy didn't exist alliances of compatriots as in Russia. January, 1917 in Italy was established semi-legal association named “Československý dobrovolnický sbor”. In the course of year 1918 was established the Czechoslovak military. To the end of this part was necessary to mention the transports of legionaries to “homeland”. In conclusion of this thesis is briefly mentioned the concept of self-governing Czechoslovak state, which was established in October 1918.

12 PŘÍLOHY



Obrazová příloha 3 – Hlavní představitel zahraničního odboje Tomáš Garrigue Masaryk.²⁷¹



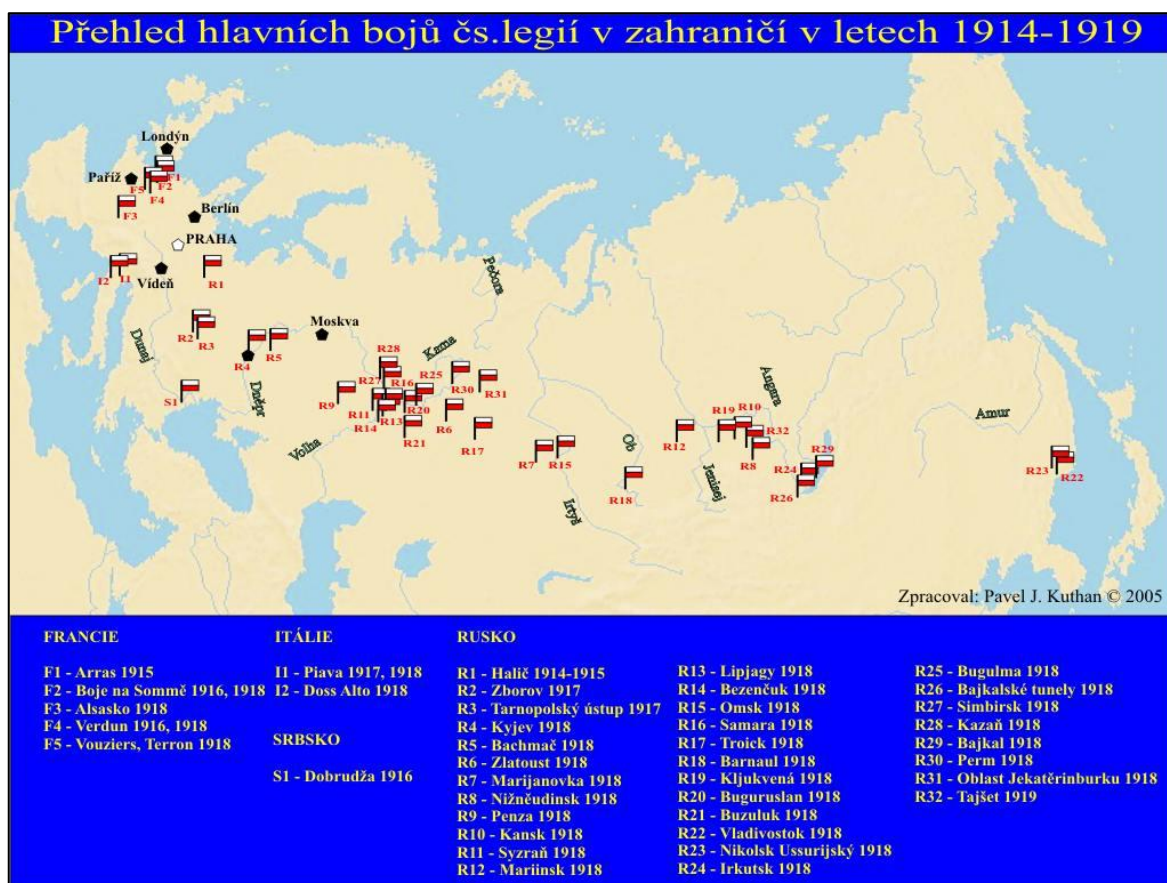
Obrazová příloha 4 – Představitel zahraničního odboje Edvard Beneš.²⁷²

²⁷¹ <http://www.britannica.com/EBchecked/media/137032/Tomas-Masaryk>

²⁷² <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/edvard-benes-i-cast-1884-1915/>



Obrazová příloha 5 – Představitel zahraničního odboje Milan Rastislav Štefánik.²⁷³



Obrazová příloha 6 – Přehled hlavních bojů československých legií.²⁷⁴

²⁷³ <http://uhersko.com/stefanik.htm>

²⁷⁴ http://www.valka.cz/clanek_11448.html

Hymna českých legií.

Přehodně hrdou neseme a v srce střežíme
prach, v nějž rudý plamen vřutíme a
cázem zhyne stvoach. Děst naše jako
z ocele a pomstou plane vlak, jen
bijme, palme veselé, řiče nejhušší je moak.

Tam v děli v hanbě sloj na
je svata naše zem,
krev cestu naši znamena,
my bez bázně dal jdem.

Z lěch rudých krev kvěpějí
svobody vzroste květ,
kdo s námi jiti nechťějí,
nám budou závíckěl.

Obrazová příloha 7 – Hymna českých legií.²⁷⁵



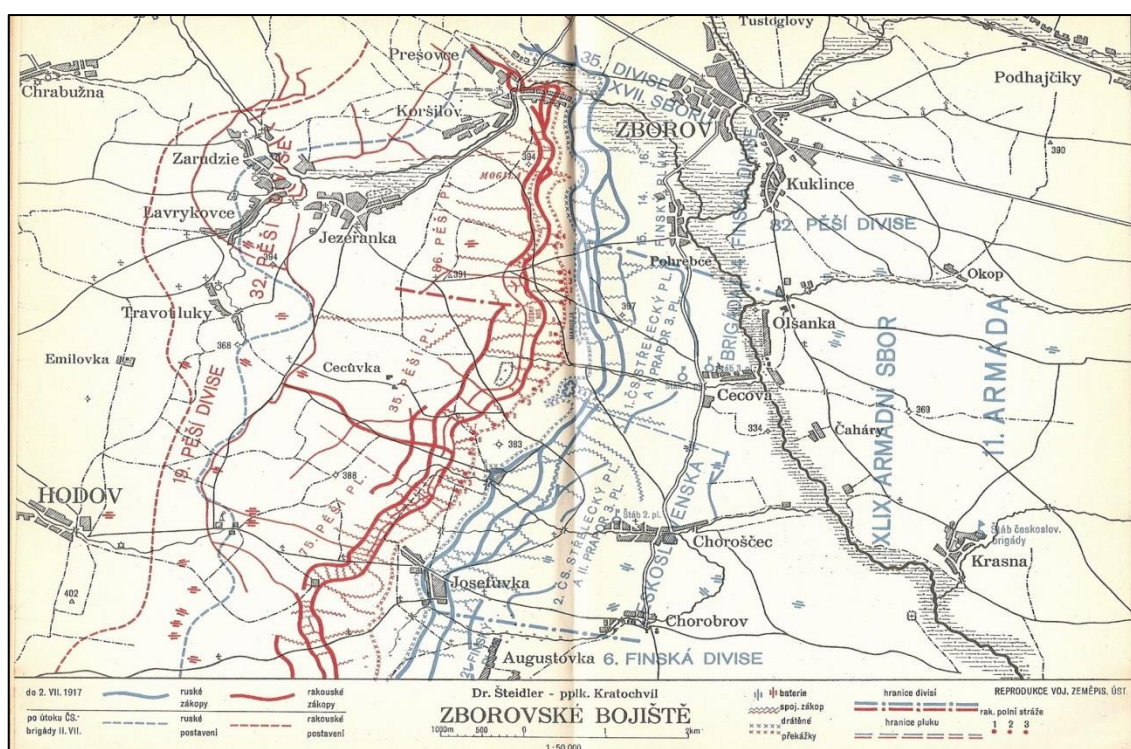
Obrazová příloha 8 – Českoslovenští legionáři na Sibíři.²⁷⁶

²⁷⁵ <http://www.legionari-fm.estranky.cz/fotoalbum/ceskoslovenske-legie/hymna-ceskoslovenskych-legii/hymna.jpg.html>

²⁷⁶ HUS, s. 27.



Obrazová příloha 9 – Prapor 1. úderného praporu československých legií v Rusku.²⁷⁷



Obrazová příloha 10 – Mapa Zborovského bojiště (2. červenec 1917).²⁷⁸

²⁷⁷ <http://www.vhu.cz/exhibit/prapor-1-uderneho-praporu-cs-legii-v-rusku/>

²⁷⁸ <http://csol-mb.net/images/akce07/90-vyroci-zborova/mapa-bojiste.jpg>



Obrazová příloha 11 – Transport československých legionářů do vlasti.²⁷⁹



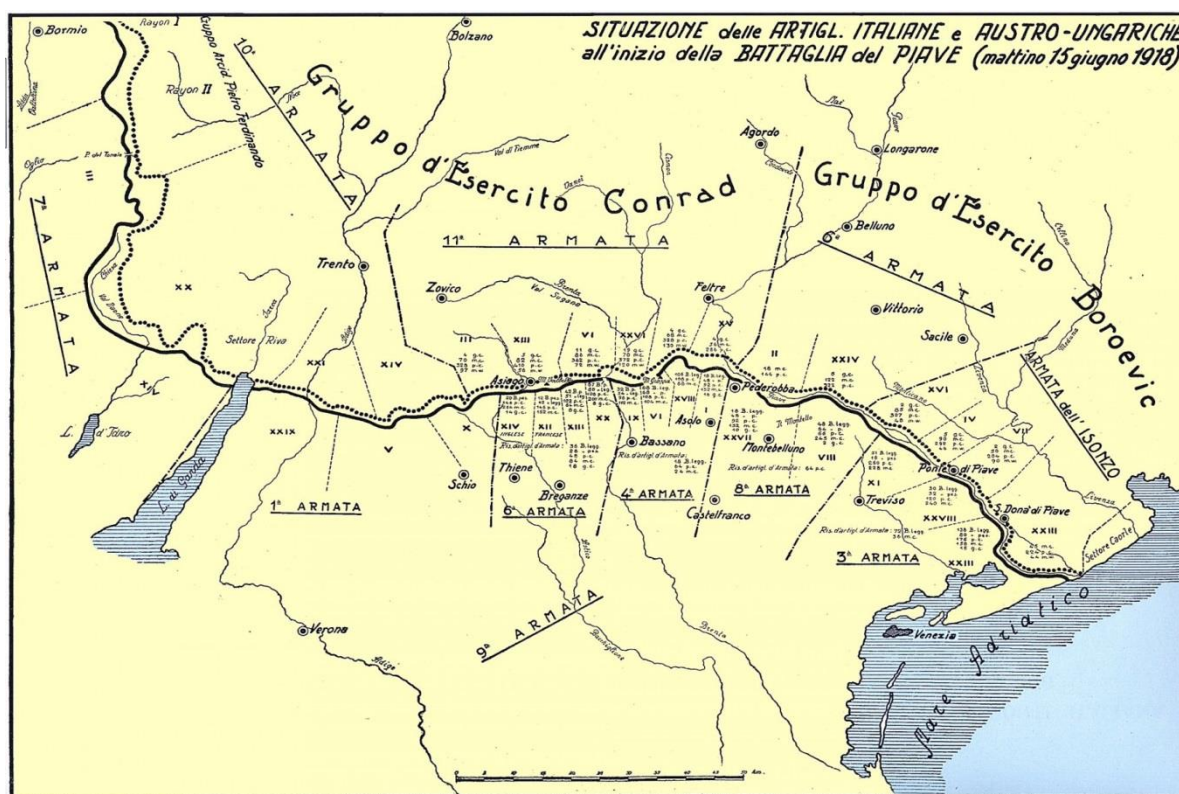
Obrazová příloha 12 – Českoslovenští legionáři v Itálii u Doss Alto.²⁸⁰

²⁷⁹ <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/limity-asymetrie-cesi-a-slovaci-v-legiich-1914-1920/>

²⁸⁰ <http://www.cslegie.wz.cz/podklady/foto%2005-13.jpg>



Obrazová příloha 13 – Prapor 39. střeleckého „výzvedného“ pluku československých legii v Itálii.²⁸¹



Obrazová příloha 14 – Mapa fronty na Piavě v červnu 1918.²⁸²

²⁸¹ <http://www.vhu.cz/exhibit/prapor-39-streleckeho-pluku-vyzvedneho-cs-legii-v-italii/>

²⁸² <http://valkanaitalii.webnode.cz/fotogalerie/>